

Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj

Leaković, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:351083>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST

Diplomski rad

**Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj
Engleskoj**

Martina Leaković

Mentor: dr. sc. Zrinka Blažević, red. prof.

Zagreb, srpanj 2024.

Zahvale

Zahvaljujem svojoj mentorici, dr. sc. Zrinki Blažević, koja mi je pružila ne samo stručnu podršku, već i inspiraciju za temu ovog diplomskog rada. Želim se zahvaliti i profesorici Dei Marić na njenom vodstvu i savjetima koji su mi pomogli u osmišljavanju i izradi nastavnih sati. Hvala vam na izuzetnoj susretljivosti i razumijevanju, posebno u teškim trenucima. Bez vaše podrške, ovaj rad ne bi bio moguć.

Hvala i mojoj obitelji, rodbini i prijateljima na neizmjernej vjeri u mene i kontinuiranoj podršci tijekom cijelog procesa.

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Pregled historiografskih spoznaja o prostituciji i socijalnom discipliniranju u ranonovovjekovnoj Engleskoj	6
2.1. Socijalno discipliniranje.....	6
2.2. Marginalne skupine	10
2.3. Prostitutke kao marginalna skupina	11
2.4. Prostitucija u Engleskoj i socijalno discipliniranje	14
2.5. Tudorska Engleska	16
2.6. Stuarti i doba Republike.....	19
3. Prostitucija i socijalno discipliniranje kao nastavne teme u gimnazijskoj nastavi povijesti	22
3.1. Društvena povijest.....	24
3.2. Kurikulum nastavnog predmeta Povijest	26
3.3. Konceptualno razumijevanje: Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj.....	30
3.4. Revidirana Bloomova taksonomija	33
3.5. Analiza zastupljenosti tema marginalnih skupina u suvremenim udžbenicima povijesti	35
3.6. Poučavanje o marginaliziranim skupinama.....	39
3.7. Poučavanje o prostituciji	41
3.8. Poučavanje o konceptu socijalnog discipliniranja	42
4. Prijedlog obrade nastavne teme „Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj“	43
4.1. Engleska u 16. stoljeću.....	44
4.2. Engleska u 17. stoljeću.....	53
4.3. Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj	61
5. Zaključak.....	73
6. Sažetak	74
7. Summary	74
8. Bibliografija	75

1. Uvod

U ranonovovjekovnoj Engleskoj, razdoblje od 16. do 17. stoljeća obilježeno je značajnim društvenim, političkim i ekonomskim promjenama. Ova stoljeća svjedočila su rastu apsolutističkih vladavina, religijskim previranjima uzrokovanim reformacijom i protureformacijom, te širenju kolonijalizma i kapitalističkog ekonomskog sustava. U tom kontekstu, društvo se suočavalo s brojnim izazovima, uključujući pitanja siromaštva, socijalne nepravde i marginalizacije određenih skupina. Prostitucija je bila posebno osjetljivo pitanje tog vremena. a njezina regulacija i suzbijanje odražavali su ne samo moralne norme, već i političke i ekonomske interese vladajućih društvenih slojeva. U takvom društvenom okruženju, metode socijalnog discipliniranja postale su ključan alat u održavanju društvenog poretka, usmjeren na kontrolu ponašanja i normi unutar zajednice. Analizom odnosa prema prostituciji i primjenom koncepta socijalnog discipliniranja može se bolje razumjeti tadašnje društvene strukture, vrijednosti i izazove, te pružiti uvid u povijesna, ali i suvremena pitanja marginalizacije i društvene kontrole. Stoga ovaj rad nastoji istražiti kako su ovi povijesni događaji oblikovali društvene norme i zakone, te kako su se politički, ekonomski i religijski faktori međusobno isprepletali u regulaciji i tretmanu marginaliziranih skupina, posebno prostitutki. Istraživanjem različitih aspekata socijalnog discipliniranja i regulacije prostitucije, rad teži pružiti širi uvid u dinamiku moći i društvene kontrole u ranonovovjekovnoj Engleskoj, te prikazati kako su te prakse oblikovale živote pojedinaca i zajednica. Također, cilj ovog rada je objasniti suvremene historiografske spoznaje o prostituciji i procesu socijalnog discipliniranja u ranonovovjekovnoj Engleskoj te ih integrirati u nastavu povijesti. Proučavanje ovih aspekata društva omogućuje dublje razumijevanje svakodnevnog života običnih ljudi, društvene hijerarhije i načina na koji su vlasti nastojale kontrolirati i regulirati ponašanje svojih građana. Poučavanje o marginalnim skupinama nudi sveobuhvatnije i inkluzivnije poučavanje povijesti te pomaže učenicima shvatiti položaj marginalnih skupina u društvu općenito. Poučavanje koncepta o socijalnom discipliniranju ne samo da pridonosi razumijevanju svakodnevice i društvene hijerarhije, nego i razumijevanju odnosa moći i razvoja institucija koje su manifestacije moći i vladajućih elita.

Rad je podijeljen u tri dijela. U prvom dijelu analizira se postojeća historiografska literatura o konceptu socijalnog discipliniranja Gerharda Oestereicha, te marginalizirane skupine, uključujući prostitutke, u ranonovovjekovnoj Engleskoj. Razmatra se kako su političke, ekonomske i religijske promjene za vrijeme Tudora i Stuarta oblikovale društvene norme i prakse socijalnog discipliniranja prema prostituciji. Također se istražuje kako su

marginalizirane skupine, posebice prostitutke, bile percipirane i tretirane u tom društvenom kontekstu. Drugi dio rada bavi se analizom mogućnosti integracije tema prostitucije i socijalnog discipliniranja u kurikulum gimnazijske nastave povijesti. U ovom dijelu istražuje se kako se marginalizirane skupine i ranonovovjekovna Engleska obrađuje u suvremenim udžbenicima povijesti te se predlažu metodološki pristupi za poučavanje o marginaliziranim skupinama, prostituciji i o konceptu socijalnog discipliniranja. Treći dio rada donosi detaljan prijedlog nastavne jedinice za obradu teme prostitucije i socijalnog discipliniranja u ranonovovjekovnoj Engleskoj. Ovaj dio uključuje konkretan plan nastavnih aktivnosti, korištenje povijesnih izvora poput tekstova, karata i vizualnih materijala, te metodološke pristupe kao što su razgovori i analize povijesnih tekstova

Metodologija ovog diplomskog rada temelji se na sekundarnoj analizi povijesnih izvora, oslanjajući se na postojeću historiografsku literaturu i interpretacije povjesničara. Korištenje sekundarnih izvora omogućuje sagledavanje različitih perspektiva i interpretacija povijesnih događaja i društvenih fenomena, pružajući temelj radu za detaljnu analizu i razumijevanje konteksta ranonovovjekovne Engleske. Većina istraživanja oslanja se na analize i sinteze koje su proveli povjesničari, čime se omogućava dublje razumijevanje kako općih povijesnih tokova tako i specifičnih aspekata poput socijalnog discipliniranja i regulacije prostitucije. U radu se koristi metodologija historijske analize koja uključuje kritičko čitanje, deskripciju i interpretaciju povijesnih tekstova. Deskriptivna metoda omogućava stvaranje jasne slike o specifičnim društvenim normama, zakonima i kulturnim praksama koje su bile prisutne u ranonovovjekovnoj Engleskoj. Interpretacija tekstova omogućava razumijevanje značenja tih normi i praksi, kao i njihovog utjecaja na različite društvene skupine, posebice marginalizirane skupine poput prostitutki. Sekundarna analiza i sinteza podataka omogućuju istraživanje kako su promjene u političkom, ekonomskom i religijskom okruženju utjecale na društvene norme i prakse. Navedena metodologija omogućava povezivanje različitih povijesnih razdoblja, odnosno komparativnu analizu povijesnog konteksta 16. i 17. stoljeća, što pomaže u identificiranju ključnih faktora koji su oblikovali društvene stavove i politike tog vremena. Komparativna analiza također omogućava razumijevanje evolucije tih stavova i praksi tijekom vremena, naglašavajući kontinuitet i promjene u socijalnom discipliniranju. Posebno mjesto u metodologiji zauzima didaktički pristup, koji integrira povijesni sadržaj s odgojno-obrazovnim ciljevima. Didaktički pristup u ovom radu uključuje integraciju povijesnog sadržaja s odgojno-obrazovnim ciljevima. Ovaj pristup omogućava prevođenje složenih povijesnih tekstova u oblik prilagođen učenicima, što je posebno važno u kontekstu

prijedloga za obradu nastavne teme. Ovaj pristup ne samo što obogaćuje obrazovne sadržaje, već i potiče učenike na aktivno sudjelovanje i refleksiju o povijesnim i suvremenim društvenim pitanjima.

Ovaj diplomski rad tako doprinosi razumijevanju praksi socijalnog discipliniranja prostitutki i drugih marginaliziranih skupina u ranonovovjekovnoj Engleskoj te pruža praktične smjernice za nastavnike u kreiranju istih ili sličnih tema. Time se naglašava važnost povijesnog znanja u razumijevanju i rješavanju suvremenih društvenih problema, poput marginaliziranih skupina i različitih praksi društvenog discipliniranja. Ovaj pristup čini povijest relevantnom i korisnom u obrazovnom okruženju, te naglašava njenu ulogu u razvijanju razumijevanja prošlosti i njene povezanosti s današnjim svijetom.

2. Pregled historiografskih spoznaja o prostituciji i socijalnom discipliniranju u ranonovovjekovnoj Engleskoj

2.1. Socijalno discipliniranje

Koncept socijalnog discipliniranja jedan je od ključnih pojmova za razumijevanje i objašnjavanje promjena u ranonovovjekovnom europskom društvu. Njegova upotreba u historiografiji veže se uz djela Gerharda Oestericha, njemačkog povjesničara koji je 1960-ih godina uveo taj termin. Oesterichu je koncept poslužio kako bi opisao promjene u ranonovovjekovnom njemačkom društvu, odnosno, kao alternativa sveukupnom društvenom djelovanju apsolutizma, obuhvaćajući različite ideje o ciljevima i vladajućim praksama u to vrijeme.¹ Oesterich je opisao socijalno discipliniranje kao „fundamentalni proces“ kojim je ranonovovjekovna država težila kontrolirati ponašanje svojih podanika u različitim aspektima života i gotovo svim staležima, skupinama i profesijama, s ciljem da ih oblikuje u marljive, poslušne, sposobne i disciplinirane podanike.²

¹ Völker-Rasor, Anette (ur.), *Rani novi vijek*, Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2016., str. 294-295.

² Oestreich, Gerhard (1981), *Neostoicism and the early modern state*, ur. Elliott, J. H. i Koenigsberger, G. H., Cambridge: Cambridge University Press, 1. izdanje, 2008., str. 158. i 271.

Prva faza socijalnog discipliniranja bila je socijalno reguliranje, koje se provodilo već u kasnosrednjovjekovnim gradovima. Reguliranje se oslanjalo na gradsko zakonodavstvo i policajne uredbe, što socijalno discipliniranje povezuje s normativnom razinom gradskog, državnog i crkvenog zakonodavstva.³ Sudbena kontrola i reguliranje bili su u skladu s jačanjem apsolutističkog koncepta države i stvaranjem moćnih vojnih sila.⁴ Svrha discipliniranja bila je dugoročna promjena društva, ponašanja društvenih skupina, što je u konačnici trebalo dovesti do transformacije discipline izvana u samodiscipliniranje.⁵ U početku je cilj bio očuvati ili obnoviti tradicionalnu kršćansku pristojnost i ugled, no kasnije su policajni propisi obuhvatili privatni život i postavili pravila ponašanja s idejom ostvarivanja *prudentia civilis*. Istovremeno su počeli educirati ljude o radnoj disciplini i štedljivosti te mijenjali duhovni, moralni i psihološki sklop ljudi.⁶ Gradovi koji su imali policajne odredbe bili su žarišta društvene regulacije.⁷ *Prudentia civilis* ili *prudentia politica* stvorila je pojedince podložne interesima države, što je bilo u skladu s politikom i ideologijom apsolutizma. Poslušnost i disciplina bili su nužni uvjeti za dobro organiziranu vladavinu, a pojedinca se poučavalo da sam kontrolira svoj život ovladavajući osjećajima i pokoravajući se političkim odlukama bez otpora.⁸

Rani novi vijek je iz tih razloga stvorio prve institucije koje su provodile socijalno discipliniranje. Pieter Spierenburg tako korijenima pritvora (eng. *imprisonment*) odnosno praksi zatvaranja osoba i oduzimanja njihove slobode smatra samostane. Oni su, naime bili prototipovi kasnijeg oblika discipliniranja iako su redovnici i redovnice u te „pritvore“ ulazili dobrovoljno i kao rezultat poziva ili božanskog nadahnuća.⁹ U srednjem vijeku nastaju nahodišta, leprozoriji te hospitali, humanitarne institucije i azili za bolesne, siromašne, stare i nemoćne. Foucault je smatrao da su upravo leprozoriji poslužili kao predložak za osnivanje zatvorskih institucija u ranom novom vijeku.¹⁰ Oblik socijalnog zbrinjavanja predstavljala je i pojava javnih kuća, koje bi zbrinjavale lutajuće prostitutke i tako ograničavale njihov seksualni

³ Völker Rasor, A., *Rani novi vijek*, str. 296.

⁴ Hsia, R. Po-chia, *Social discipline in the reformation: Central Europe, 1550-1750*, London i New York: Routledge, 1989., str. 2.

⁵ Völker-Rasor, A., *Rani novi vijek*, str. 296

⁶ Oestreich, G., *Neostoicism and the early modern state*, str. 158-159.

⁷ Isto, str. 161.

⁸ Isto, str. 163-164.

⁹ Spierenburg, Pieter (1991), *The Prison Experience: Disciplinary Institutions and Their Inmates in Early Modern Europe*, revidirano izdanje, Amsterdam University Press, 2007., str. 13.

¹⁰ Isto, str. 15.

nemoral. Među navedenim institucijama pak treba razlikovati one koje su nastale za zaštitu i zbrinjavanje marginalnih skupina od onih koje su nastale za društvenu obranu ili prevenciju.¹¹

Izrazi poput neposlušnosti, zlog ponašanja ili nečasnog ponašanja često su se pojavljivali u dokumentima koji su pratili osnivanje zatvora oko 1600. godine. Ti su iskazi bili vrlo sveobuhvatni, ne praveći razliku između različitih oblika prestupa, grijeha i nemorala, Zatvor kao kazna bio je poželjan zbog dugoročnog utjecaja na promjenu ponašanja prekršitelja, a osobe za koje su zatvori osnovani smatrane su prikladnim kandidatima za zatvaranje zbog lošeg načina života. To je bio dio moralnih kampanja koje su doprinijele nastanku institucija zatvora.¹² Prvi zatvori koji su osnovani u Engleskoj bili su organizirani kao radne kuće ili radionice (eng. *workhouse*), gdje bi pritvorenici bili prisiljavani na rad, disciplinu i strogu dnevnu rutinu. Disciplinirani rad bio je u interesu gospodarskog rasta, ali imao je i funkciju uklanjanja problematičnih pojedinaca s ulice.¹³ No, s vremenom su se zatvorske radne kuće prestale percipirati kao institucije humanitarnog karaktera. Iako pionir u zatvaranjima, Engleska ga nije u prvom trenutku priznavala kao policijsku mjeru kaznene prirode. Od 16. stoljeća osnovane su korektivne kuće ili popravni domovi, koji su u Engleskoj nazivani „bridewell“.¹⁴ Palača Bridewell u Londonu isprva je služila kao hospital/hospicij za prosjake, lugalice i prostitutke. Osnovao ju je Edvard VI. 1552./1553. godine, a kasnije je uglavnom služila za progon onih koji su se bavili plaćenim ili neplaćenim seksualnim poslovima.¹⁵ Institucija je nedvojbeno imala kaznenu namjeru, a zatvorenici su prisiljavani na rad i podvrgavani strogoj disciplini. Oblici *bridewella* (što je vrlo brzo postala opća imenica i naziv za takve institucije) otvarani su i u drugim engleskim gradovima tijekom 16. stoljeća.¹⁶ Osnivanje zatvora je prije svega bilo urbanog karaktera. Na europskom je kontinentu prvi zatvor otvoren u Amsterdamu 1596. godine. Tijekom 17. stoljeća taj su primjer slijedili i drugi europski gradovi.¹⁷

¹¹ Karbić, Damir, „Marginalne grupe u hrvatskim srednjovjekovnim društvima od druge polovine XIII. do početka XVI. stoljeća: (postavljanje problema i pokušaji rješavanja)“, *Historijski zbornik*, vol. 44., br. 1, 1991., str. 59.

¹² Spierenburg, P., *The Prison Experience*, str. 16-17.

¹³ Isto, str. 23. i 135.

¹⁴ Isto, str. 9.

¹⁵ Houston-Goudge, Sydney, *Common Woman to Commodity: Changing Perceptions of Prostitution in Early Modern England, c. 1450-1750*, Diplomski rad, Nova Scotia: Dalhousie University Halifax, 2011., str. 13. dostupno na: <https://dalspace.library.dal.ca/bitstream/handle/10222/14359/Houston-Goudge,Sydney,MA,HIST,December2011.pdf?sequence=1> (stranica posjećena 2. travnja 2024)

¹⁶ Spierenburg, P., *The Prison Experience*, str. 23-24.

¹⁷ Isto, str. 24-25.

U 16. i 17. stoljeću dolazi do kriminalizacije moralne sfere, zbog čega se pojavljuje intenzivna potreba za nadzorom nad ponašanjem ljudi. Stoga je rani novi vijek razdoblje usmjereno na civiliziranje ljudskog ponašanja. Osnivanjem zatvorskih institucija i ustanova za društvenu prevenciju moralna regulacija dobiva novi zamah.¹⁸ Stoga bi se moglo zaključiti da su 16. i 17. stoljeće zlatno doba discipliniranja koje su vladajuće elite provodile uz pomoć uprave, kaznenog sudstva, vojske i Crkve. No Oestreich tvrdi da se koncept socijalnog discipliniranja ne može empirijski izmjeriti jer se ne može dokazati postojanje discipliniranog društva, odnosno socijalno discipliniranje se ne može se shvatiti kao djelovanje ili nedjelovanje institucija i organa vlasti. Ono u biti predstavlja promjenu oblika vladavine i podruštvljenja.¹⁹

Veliku promjenu u shvaćanju i prakticiranju moći donio je početak reformacije i katoličke obnove. Magistrati i vladari stekli su nadzor nad moralom običnog naroda, što je prethodno bila zadaća katoličkog klera. Konfesionalne podjele unutar katoličke crkve omogućile su svjetovnim i crkvenim vlastima veću kontrolu nad uvođenjem društvenog i obiteljskog reda. Slijedom toga su ranonovovjekovne države bile žarišta nametanja društvene discipline, što je posebice vidljivo na luteranskim, katoličkim i kalvinističkim područjima. Vjerski službenici su donosili propise koji su regulirali moral, kažnjavali seksualne devijacije, suzbijali bogohuljenje, psovanje itd. Do druge polovice 16. stoljeća bili su uspostavljeni svi elementi moralnog režima. Ipak, važno je razlikovati državne sankcije i disciplinske mjere koje je provodila Crkva. Većina kršćana podržavala je održavanje crkvene discipline. No država i crkva su često surađivale u provođenju discipliniranja.²⁰

Unatoč tome što je koncept socijalnog discipliniranja moderna historiografska odrednica, može se konstatirati da su 16. i 17. stoljeće obilježeni intenzivnom primjenom disciplinskih državnih i crkvenih mjera. Sve ranonovovjekovne državne i vjerske institucije, pa čak i one koje su se odvojile od utjecaja katoličke crkve, ustrajale su na implementaciji određene socijalne discipline nad svojim podanicima. Ranonovovjekovno razdoblje bilo je svjedokom širokog spektra disciplinskih mjera koje su bile usmjerene ka održavanju reda i stabilnosti unutar društva. Državne institucije koristile su svoje administrativne i pravne mehanizme kako bi osigurale poštovanje zakona i autoriteta, dok su konfesionalne crkve koristile moralne i vjerske norme kako bi kontrolirale ponašanje vjernika. Ova kombinacija

¹⁸ Isto, str. 17.

¹⁹ Völker-Rasor, A., *Rani novi vijek*, str. 298.-299.

²⁰ Hsia, R. P., *Social discipline in the reformation*, str. 122-124.

državne i vjerske kontrole pridonijela je formiranju čvrstih normi i vrijednosti unutar društva, čime se nastojalo održavati socijalnu koheziju i prevenirati devijantno ponašanje.

2.2. Marginalne skupine

Fenomen marginalnih skupina počeo se istraživati u okviru urbane sociologije Čikaške škole tijekom 1920-ih i 1930-ih godina. Chicago, kao i drugi američki gradovi tog vremena, predstavljao je specifičan tip grada zbog velikog priljeva stanovništva iz Europe i sa srednjeg zapada Amerike, što je potaknulo shvaćanje grada kao sociološkog laboratorija. Interes Čikaške škole za marginalne skupine proizlazi iz kulturnog šoka koji su doživjeli imigranti te porasta socijalnih problema i delinkvencije, posebice među mladima. Prva definicija marginalaca proizašla je iz proučavanja imigranata koji se opisuju kao osobe koje pripadaju dvjema, često suprotstavljenim kulturama.²¹

Teorijsku definiciju marginalnosti oblikovao je 1928. godine R. E. Park u radu „Human Migration and the Marginal Man“, u kojem objašnjava kako je marginalac proizvod akulturacija oblikovan svojom društvenom i statusnom ulogom. F. M. Thrasher proširuje pojam marginalnosti na kriminalitet, pri čemu zajednice koje djeluju s one strane zakona definira kao društvene grupe.²²

Proučavanje marginalnih skupina u historiografiji počinje u drugoj polovici 20. stoljeća, pri čemu se često miješaju kategorije marginalnosti i isključenosti. U hrvatskoj se historiografiji marginalnim skupinama bavio Tomislav Raukar, izučavajući marginalne slojeve dalmatinskih komuna, posebice siromašne i bolesne. Francuski analist J. Le Goff donosi klasifikaciju marginalnih skupina koja se temelji na društvenom strahu, odnosno organizira marginalne skupine oko sljedećih pojmova:

- a) Religija – krivovjerci
- b) Bolest i tijelo – nemoćni, bolesni, prostitutke
- c) Identitet – Židovi, stranci
- d) Protuprirodnost – homoseksualci

²¹ Karbić, D., „Marginalne grupe u hrvatskim srednjovjekovnim društvima od druge polovine XIII. do početka XVI. Stoljeća“, str. 43-44.

²² Isto, str. 46-47.

- e) Fizička i socijalna stabilnost – skitnice, nezaposleni i drugi
- f) Rad – prosjaci i nečista zanimanja.

Osim navedene, Le Goff predlaže i podjelu na isključene i određene za isključenje, prezrene, prave i imaginarne marginalce.²³

Bez obzira na klasifikacije marginalnih skupina, pri njihovom proučavanju valja voditi računa o razlozima njihova marginaliziranja odnosno činjenice je li u pitanju društveni stav, slobodni izbor skupine ili rezultat zakonodavne/sudbene regulative i/ili crkvenih mjera.²⁴ Kada je riječ o konceptu socijalnog discipliniranja važno je razumjeti da nije sve što je marginalno nužno podložno i socijalnom discipliniranju, makar se i smatra socijalnom devijacijom. No, tko će i kako biti podložan socijalnom discipliniranju uvelike ovisi i o podneblju, državnom aparatu, filozofskom duhu vremena i tome koga će se smatrati inkriminirajućom marginalnom skupinom čije je ponašanje potrebno staviti pod kontrolu.

2.3. Prostitutke kao marginalna skupina

Prostitucija je stara koliko i ljudska civilizacija, zbog čega se i eufemizira kao „najstarije zanimanje“. Još u kamenom dobu prostitucija se smatrala dijelom religijskih obreda. Prvi zakoni koji su regulirali prostituciju pojavili su se kod Sumerana prije otprilike 4000 godina prije Krista. Unatoč tim zakonima, u starim civilizacijama nije postojao snažan moralni osuđujući stav prema prostituciji. U antičkoj Grčkoj prostitucija je cvjetala, a Rimljani su pak preferirali putujuće bordele, koji su pratili vojsku na osvajačkim pohodima. U Grčkoj su postojale i udruge prostitutki, dok su Rimljani razvili sustav registracije prostitutki nižeg ranga na razini cijele Europe. U srednjem vijeku prostitutke dobivaju svoja područja izvan gradova, a borba Crkve protiv prostitucije svodila se na otvaranje utočišta za preobraćene prostitutke.²⁵ Međutim, prostitucija u srednjem vijeku u Europi nije bila kriminalizirana ni marginalizirana, barem ne u mjeri u kojoj se to dogodilo u narednim stoljećima. Gradski oci uspostavljali bi službene bordele kako bi mladi neženje imali siguran način zadovoljenja svojih seksualnih potreba, čime su štitili čast djevojaka i supruga. Prostitucija je bila regulirana, s posebnim porezima za prostitutke i upravitelje bordela, a prostitutke su čak sudjelovale u gradskim

²³ Isto, str. 48.

²⁴ Isto, str. 50.

²⁵ Tobok, Slavica, „Prostitucija kroz povijest“, *Epulon*, Časopis studenata povijesti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, vol. 5., br. 5, 2007., str. 203.

procesijama i dobivale mjesto u azilima za pokajnike nakon umirovljenja.²⁶ I Crkva i vladajuće elite bili su svjesni da bi zabrane prostitutkama značile i to da sebe liše zadovoljstva i prihoda.²⁷

Ipak, službeni stav Crkve prema regulaciji prostitucije u srednjem vijeku bio je nedosljedan. Crkva je definirala prostitutku kao otpadnicu kojoj se zabranjuje pokop u posvećenoj zemlji, no crkveni vođe prihvaćali su njihovu djelatnost. Sveti Augustin smatrao je da je prostitucija moralno pogrešna, ali nužno zlo. Sveti Toma Akvinski tvrdio je da nije nemoralno da vlasti profitiraju od prostitucije jer taj novac mogu iskoristiti za dobre svrhe.²⁸

U 14. i 15. stoljeću prostitutke su često bile smatrane simbolom moralne dekadencije, ali su istovremeno mogle biti viđene i kao figure pokajanja, poput Marije Magdalene, koja je predstavljala mogućnost otkupljenja i duhovnog preobraćenja. Marija Magdalena bila je popularna svetica, često prikazivana kao bivša grešnica koja je pronašla spasenje u Kristu. Ova dvosmislenost u vezi s prostitucijom odražavala je širu ambivalenciju prema ženskoj seksualnosti u katoličkom kršćanstvu.²⁹ Unatoč povremenim aluzijama na nužnost prostitucije, pokreti reforme poput Reda svete Marije Magdalene izgubili su zamah do petnaestog stoljeća. Bordeli su bili službeno zatvoreni za svećenike, Židove i oženjene muškarce.³⁰ Prihvaćanje prostitucije u gradovima nije proizašlo iz promjene stava prema seksualnosti, već iz rezigniranog prihvaćanja njezine moći. Svećenici su često živjeli s konkubinama ili imali povremene veze, a crkveni sudovi rijetko su kažnjavali preljub osim u slučaju skandala. Svjetovni sudovi postali su aktivniji u rješavanju seksualnih slučajeva, dok su gradske vlasti regulirale seksualno ponašanje i ponekad kažnjavale kršenja smrću, ali je provedba zakona bila neujednačena.³¹ Gradske vlasti bi ponegdje nastojale kontrolirati prostitutke zahtijevajući od njih da nose određene odjevne predmete koji su jasno identificirali njihov zanat. U Londonu su prostitutke morale nositi prugastu i nepodstavljenju kapuljaču, u Beču žutu maramu oko ramena, u Augsburgu zelenu traku. Često im je bilo zabranjeno nositi krzno, svilu, zlatne tkanine ili zlatni i srebrni nakit, kako navodno prikazivanje bogatstva ne bi potaknulo druge žene da se bave tim zanatom. Nošenjem posebne odjeće koja ih je identificirala, prostitutke su

²⁶ Toulalan, Sarah i Fisher, Kate, *The Routledge History of Sex and the Body: 1500 to the Present*, London and New York: Routledge, 2013., str. 394

²⁷ Tobok, S., „Prostitucija kroz povijest”, str. 204.

²⁸ McEnery, Anthony i Baker, Helen, *Corpus Lingusitics and 17-th Century prostitution*, London: Bloomsbury Publishing, 2017., str. 43.

²⁹ Wiesner-Hanks, Merry, *Christianity and sexuality in the early modern world*, New York: Routledge, 2000., str. 43.

³⁰ Isto, str. 44.

³¹ Isto, str.45.

dijelile sličan društveni status sa Židovima i gubavcima. I sami zakoni su često jednako tretirali prostitutke, gubavce i Židove. Sve tri skupine bile su izolirane u četvrtima daleko od ostatka gradske populacije. Također im je bilo zabranjeno dirati meso ili kruh na tržnici, a ako bi to učinili, morali su kupiti predmet.³²

Između 1500. i 1550. godine napušta se era tolerancije prostitucije i dolazi do njene kriminalizacije. To se može pratiti na primjeru zatvaranja bordela, a i pojave edikta i zakona koji prostituciju smatraju kriminalnim činom. Španjolski kralj Filip IV zabranio je bordele 1623. godine, a u Francuskoj se isto dogodilo već 1560. godine. Razlog ovakvih poteza prije svega jest pojava sifilisa, koji je do kraja 15. stoljeća u Europi bio gotovo nepoznat. Otkrićem Novog svijeta i sifilis dolazi u Europu, no u nekim zemljama se zatvaranje bordela ne poklapa s najvećim valom sifilisa. Naime, pojava spolnih bolesti ukazala je na dvije mogućnosti: zabranu ili regulaciju prostitucije.³³ Osim regulacije ili reglementacije te prohibicije, poznata su i druga dva sistema državne kontrole prostitucije, a to su abolicija i toleriranje, tj. legalizacija. Upravo je prohibicija ili zabrana prostitucije ono što prostituciju stavlja na margine društva jer ju definira kao kriminalnu, a kao takva inkriminira sve sudionike u procesu prostitucije.³⁴

Osim pojave i širenja spolnih bolesti, kao mogućeg razloga marginalizacije i pojave socijalnog discipliniranja prostitutki, druga mogućnost jest i povezivanje prostitucije i krađe. Naime, neke su prostitutke svoje prihode popunjavale rezanjem novčanika, potkradanjem džepova na sajmovima i slično. Neke su prostitutke surađivale s lopovima u velikim krađama dragulja.³⁵ To sve dovodilo je do kriminalizacije prostitutki, kao što je primjerice slučaj u Francuskoj, kada je Luj IX već 1254. godine donio uredbu kojom iz Pariza protjeruje lualice, prostitutke, dezertere, džeparoše i prosjake. Dakle, prostitutke su bile pomiješane s drugim kriminalnim elementima, što je bio očit slučaj i drugdje u Europi, pa tako i ranonovovjekovnoj Engleskoj.³⁶

Brzo rastuća ranonovovjekovna država imala je za prvotni motiv kriminalizacije prostitucije zapravo održavanje reda, a to daleko prelazi religijske okvire ili one koji se tiču

³² Ditmore, Melissa Hope, *Encyclopedia of Prostitution and Sex Work*, vol. 1 i 2, Westport: Greenwood Press, 2006., str. 300.

³³ Toulalan, S. i Fisher, K., *The Routledge History of Sex and the Body: 1500 to the Present*, str. 395.

³⁴ Željko, Darija, „Problem prostitucije i njezina zakonska regulacija u europskom okruženju do prve polovine 20. stoljeća“, *Pravnik*, vol. 50., br. 100, 2016., str. 154.-158.

³⁵ Griffiths, Paul, *Lost Londons: Change, Crime, and Control in the Capital City, 1550–1660*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008., str. 153.

³⁶ Toulalan, S. i Fisher, K., *The Routledge History of Sex and the Body: 1500 to the Present*, str. 400.

širenja zaraznih bolesti. Događalo se da je politika discipliniranja prostitutki slična diljem cijele Europe, kao posljedica toga što su svi dijelovi Europe doživjeli širenje državne moći.³⁷

2.4. Prostitucija u Engleskoj i socijalno discipliniranje

Prostitucija je kroz povijest bila podložna različitim oblicima regulacije i disciplinskih mjera, često odražavajući društvene, moralne i religijske norme tog vremena. U kasnom srednjem vijeku prihvaćanje prostitucije variralo je između tolerancije i stroge regulacije. Crkvene i svjetovne vlasti priznavale su prostituciju kao neizbježan društveni fenomen, ali su također pokušavale kontrolirati njezine učinke na društvo. U ranom novom vijeku, najviše pod utjecajem i zbog reformacije, dolazi do njene marginalizacije te pokušaja stavljanja pod strogi nadzor Crkve i/ili države, a u engleskom slučaju nakon reformacije država i anglikanska crkva bile su izjednačene.

Organizirana prostitucija uvedena je u Englesku s otvaranjem javnih kuća i kupališta još u rimsko doba. U kasnijim vremenima često se mogao naći naziv ulice „Gropecuntlane“, a odnosio se na područje naseljeno prostitutkama koje su zarađivale dopuštajući klijentima da ih pipaju ispod suknji.³⁸ Kao što je rečeno, u srednjem vijeku stav Crkve prema prostituciji bio je nedosljedan. Čak su poznati i slučajevi u kojima su crkveni dostojanstvenici podupirali posao prostitucije, kao što je primjer biskupa grada Winchestera u 12. stoljeću, pod čijom je jurisdikcijom djelovao jedan od Southwarkovih bordela (poznato i kao eng. *stew*).³⁹ Southwark je u srednjem vijeku nastao kao distrikt crvenih svjetala, dio Londona u kojem su bili smješteni bordeli. Do 1506. godine u Southwarku je bilo 18 bordela. No, srednjovjekovne regulative u Engleskoj nisu stremile istrebljenju prostitucije, nego njenoj regulaciji.⁴⁰ Negativna konotacija koja je prostitutke počela pratiti rezultat je toga što su se promiskuitetne žene (bilo one koje su naplaćivale za svoje usluge, bilo da su samo bile „veoma dostupne“) kretale u kriminalnim miljeima svojih mjesta. U toj glasnoj i javnoj atmosferi u kojoj su operirale, postajale su društvenom smetnjom.⁴¹ U Engleskoj je prostitucija ipak uglavnom bila koncentrirana oko

³⁷ Isto, str. 400.

³⁸ McEnery, A. i Baker, H., *Corpus Linguistics and 17-th Century prostitution*, str. 42.

³⁹ Isto, str. 43.

⁴⁰ Houston-Goudge, S., *Common Woman to Commodity: Changing Perceptions of Prostitution in Early Modern England*, str. 27.

⁴¹ Isto, str. 25-26.

metropole te nekoliko većih urbanih centara,⁴² zbog čega se slučajevi prostitucije u Engleskoj referiraju na područje Londona i njegova predgrađa. K tomu, većina dostupnih izvora povjesničarima koji su pisali o prostituciji u Engleskoj potječe iz arhiva londonskih sudova.

U razdoblju između 1450. i 1750. godine političke, vjerske i trgovačke sile utjecale na to kako su ranonovovjekovni Englezi shvaćali nezakoniti seks. Do 1750. godine žene koje su bile optužene na sudovima na Bridewellu ili Old Baileyju često su se suočavale s optužbama da su „noćne šetačice“ (eng. *nightwalker*), što označava javnu seksualnu dostupnost i također nosi asocijacije na kriminala⁴³

Kao što Gerhard Oestreich ističe, vjerski autoriteti, bez obzira radi li se o katoličkim, luteranskim, anglikanskim ili kalvinističkima, bili su uključeni u proces socijalnog discipliniranja, pri čemu su surađivali sa svjetovnim vlastima kako bi ljude potaknuli na primjereniji život. Proces discipliniranja radi učvršćivanja morala počeo je i prije reformacije.⁴⁴ Reformacijski pokreti u 16. stoljeću donijeli su dodatne promjene u pristupu prostituciji. Protestantizam je naglašavao važnost braka i regulaciju seksualnih aktivnosti u skladu s novom crkvenom doktrinom. Martin Luther, na primjer, osudio je celibat i prostituciju, promovirajući brak kao najbolji oblik kršćanskog života, ali i seks kao čin koji ne služi samo prokreaciji, već i povećavanju naklonosti među supružnicima i učvršćivanju harmonije u obiteljskom životu. Seksualna disciplina bila je ključna tema za protestantske vođe poput Zwinglija i Calvina, koji su uspostavili sudove koji su bili nadležni za bračna i moralna pitanja te strogo kažnjavali prekršitelje. Protestantski sudovi nastavili su tradiciju srednjovjekovne regulacije seksualnog ponašanja, ali s dodatnim naglaskom na moralnu reformu i disciplinu.⁴⁵

Nakon početka reformacije, vjerski i politički vođe samo su proširili i pooštrili svoje napore u socijalnoj disciplini, obično ih kombinirajući s povećanim interesom za poučavanje ljudi osnovama njihove određene verzije kršćanstva, procesom poznatim kao konfesionalizacija. Ograničavalo se klađenje, pijenje, povećane su kazne za preljub i blud, a propovijedalo se i protiv nemoralna. U Engleskoj i Novoj Engleskoj ovakve mjere povezane su s puritancima, pojedincima nadahnutima kalvinizmom koji su smatrali da reforme koje je

⁴² Ingram, Martin, *Church Courts, Sex and Marriage in England, 1570–1640*, Cambridge: Cambridge University Press, 1987., str. 284.

⁴³ Houston-Goudge, S., *Common Woman to Commodity: Changing Perceptions of Prostitution in Early Modern England*, str. 121.

⁴⁴ Wiesner-Hanks, M., *Christianity and sexuality in the early modern world*, str. 10.

⁴⁵ Isto, str. 62-63.

instituirala anglikanska crkva nisu dovoljno temeljite. Stoga su smatrali da su oni pozvani očistiti Anglikansku crkvu od preostalih katoličkih običaja i nemorala.⁴⁶

2.5. Tudorska Engleska

Monarsi iz dinastije Tudor djelovali su u skladu s vremenom u kojem je prostitucija postala nezaobilazni segment socijalnog discipliniranja. Tako je Henrik VII., s pretpostavkom da to čini zbog širenja sifilisa, zatvorio bordele u Southwarku, iako nakratko, pa su bordeli ubrzo ponovno počeli poslovati.^{47 48}

Do vremena vladavine kralja Henrika VIII. nastali su zakoni koji su prostitutke ograničavali na određena područja grada (distrikte crvenih svjetala) ili su im zabranjivali da nose određenu odjeću. No, tek je Henrik VIII. odlučio stati na kraj prostituciji. Godine 1513. naredio je da će bilo koja žena uhvaćena da prodaje tijelo vojniku biti kažnjena polijevanjem vrućim željezom po licu. Prema kraju svoje vladavine, Henrik VIII. naredio je 1546. godine zatvaranje javnih kuća, no povjesničari nisu sigurni je li to bilo zbog širenja sifilisa u to doba.⁴⁹ Neki gradovi poput Southamptona 1540-ih su naredili protjerivanje prostitutki.⁵⁰ Također, nije poznato je li to bilo zbog širenja spolnih bolesti ili se naprosto radilo o nastojanjima crkvenih i svjetovnih vlasti da pročiste moralnu atmosferu.

Tada dolazi i do sve utjecajnije crkvene osude prostitucije. Sredinom 16. stoljeća brojni gradonačelnici vodili su osobne kampanje protiv prostitucije. Gradonačelnik John Cotes 1542. godine kaznio je prostitutke bacanjem u Temzu, dok je prvi protestantski gradonačelnik Rowland Hill sedam godina kasnije kažnjavao mnoge prekršitelje vozeći ih kroz ulice u kolima kao oblik sramoćenja, uključujući i muškarce visokog društvenog statusa. Područje Southwarka sa svojim bivšim bordelima i dalje je ostalo zloglasno, a brojni vlasnici bordela koristili su razne trikove kako bi posao i dalje opstao (ugrađujući skrivena vrata i klizne prozore).⁵¹ Zatvaranje bordela zapravo je izazvalo učinke suprotne ciljevima socijalnog

⁴⁶ Isto, str. 10.

⁴⁷ Ditmore, M. H., *Encyclopedia of Prostitution and Sex Work*, str. 256.

⁴⁸ Wheeler, Heather Y., „The Stews in Tudor England“, dostupno na: https://www.tudornation.com/the-stews/?utm_content=cmp-true (pristup: 15. travnja 2024.)

⁴⁹ McEnery, A. i Baker, H., *Corpus Lingusitics and 17-th Century prostitution*, str. 46.

⁵⁰ Ditmore, M. H., *Encyclopedia of Prostitution and Sex Work*, str. 394.

⁵¹ McEnery, A. i Baker, H., *Corpus Lingusitics and 17-th Century prostitution*, str. 44.

discipliniranja jer su prostitutke i njihovi svodnici bili raštrkani po cijelom Londonu, umjesto da su bili ograničeni samo na područje Southwarka.

Henrikov nasljednik Edvard VI. ponovno je otvorio bordele u Southwarku 1550. godine, a tada je to područje postalo i dijelom Londona. U to vrijeme je i palača Bridewell postala popravni dom za sve one koje je trebalo disciplinirati. Za kažnjavanje seksualnih prijestupa odgovoran je bio crkveni sud, no otkako je Henrik VIII. raskinuo s papinstvom, crkveni sudovi djeluju pod autoritetom monarha, a predsjedali su im isti suci jer je svećenstvo prihvatilo protestantizam istovremeno kad i kralj. Često nije postojala jasna granica između crkvene i sekularne jurisdikcije. Tužbe za prostituciju obično su bile u nadležnosti crkvenih sudova, ali ako je žena bila optužena za vođenje bordela ili „noćno hodanje“, vjerojatnije je bilo da će biti optužena na svjetovnom sudu.⁵² Popravi domovi ili *bridewelli* bili su uspostavljeni u svim okruzima Engleske do početka 17. stoljeća zbog zakona iz 1576. godine kojim je to utvrđeno. Popravi domovi ipak su češće bili konvencionalni zatvori gdje su optuženici čekali formalno suđenje. Zatvorenici su živjeli u surovim i jadnim uvjetima, a mnogi su umrli tijekom boravka u njima, neki zbog pothranjenosti. Za vrijeme vladavine kraljice Marije zatvorenici su bili obavezni raditi u *bridewellima*. Do sredine 17. stoljeća mogli su čak primati plaću za taj rad. *Bridewell* je imao svrhu discipliniranja zatvorenika, uključujući fizičke kazne i težak rad.⁵³ Ono što je prostitutke moglo dovesti u *bridewell* zapravo nije bila sama prostitucija koja je spadala u vjersku domenu, nego činjenica da su smatrane osobama koje prijete javnom redu. Robert Shoemaker istraživao je demografsku statistiku u popravnim domovima od 1660. do 1725. godine, zaključivši da je 16 % zatvorenika bilo optuženo za seksualne prijestupe (uključujući i radnje vezane uz prostituciju) i da su 90 % zatvorenika bilo žene. Termin „noćni šetači“ uglavnom se odnosio na osobe koje su noću lutale, odavale se bludničenju i kretale u sumnjivom društvu. Iako su mnoge noćne šetačice zapravo bile prostitutke, svaka žena koja bi bila uočena noću bez pratnje mogla se proglasiti prostitutkom. Neke su žene bile uhićene jer su se navodno odijevale kao prostitutke ili su se kretale ulicama koje su poznate po prostituciji. Važno je naglasiti da su ljudi, posebno žene osuđene za prostituciju, nakon puštanja iz popravnih domova bile stigmatizirane i teško su pronalazile posao.⁵⁴

⁵² Isto, str. 45.

⁵³ Isto, str. 45.

⁵⁴ Isto, str. 47.

Kraljica Marija I., poznata po svojoj obnovi katoličanstva, žestoko je progonila prostitutke. Godine 1553., ujedno i godine njenog dolaska na prijestolje, naredila je da se prostitutke i vlasnike bordela kazni zatvaranjem u kaveze, stavljanjem na stupove srama i slično. Ovi instrumenti pravde bili su uspostavljeni po svim londonskim okruzima i postali su predmet straha. Prostitutke su također mogle biti vožene u kolima, a gomile ljudi okruživale bi kola lupajući metalnim posudama. U nekim slučajevima kazna je bila i bičevanje.⁵⁵

Elizabeta I. obnovila je zakonodavstvo iz vremena Henrika VIII, uključujući zatvaranje javnih kuća. Godine 1565. vlasti su naredile da se prostitutkama koje su ponovile prekršaj, a već su bile u zatvoru Bridewell, obriju glave, da se bičuju i zatvore. Tijekom zime 1576./1577. godine došlo je do velike čistke u londonskim bordelima, a primjetno je kako je opao broj procesuiranih muških klijenata. Filip Stubbs, elizabetanski moralizator, osudio je mnoge grijeha, ali je prostituciju smatrao najvećim problemom i predlagao da žene koje prodaju tijelo budu žigosane užarenim željezom.⁵⁶

Opseg crkvene pravde u elizabetanskoj i ranostuartovskoj Engleskoj bio je vrlo širok. Crkveni sudovi više nisu imali jurisdikciju u duhovnoj sferi, ali su se mnogi još bavili pitanjima vezanima uz crkvene beneficije, poput simonije. Sudovi su također nadzirali održavanje crkvenih zgrada, te osiguravali da unutarnji raspored, oprema i liturgijska oprema župnih crkava i kapela budu u skladu sa službenim zahtjevima. Razni oblici nedoličnog ponašanja klera, uključujući zanemarivanje dužnosti, prekršaje protiv doktrine i rituala te skandalozno ponašanje, rješavali su se prema kanonskom pravu. Crkveni sudovi su imali stanovite ingerencije i nad laicima. Unatoč postojanju kraljevskih sudova, crkva je u ranonovovjekovnoj Engleskoj još uvijek imala jurisdikciju u sporovima oko plaćanja desetina i raznih naknada kleru te uživala široku jurisdikciju nad oporukama i upravljanjem imovinom bez oporuke. Crkveni sudovi kažnjavali su širok raspon grijeha i propusta laika, posebno vjerske prekršaje i nemoral. Mogli su pokretati tužbe za razne devijacije, između ostalog i za širok spektar seksualnih prekršaja. Sudovi su imali opsežnu jurisdikciju u bračnim pitanjima. Rješavali su sporove oko bračnih ugovora, izdavali dozvole za brak, razmatrali zahtjeve za razvod i poništenje braka te pokretali tužbe zbog nepravilnog braka, nezakonite separacije i sličnih prekršaja.⁵⁷

⁵⁵ Isto, str. 47.

⁵⁶ Isto, str. 48.

⁵⁷ Ingram, M., *Church Courts, Sex and Marriage in England, 1570–1640*, str. 2-3.

Veliki seksualni grijesi tradicionalno su bili osnova disciplinskih postupaka na crkvenim sudovima. Taj obrazac nastavio se pod Elizabetom i ranim Stuartima uz opravdanje da je socijalno discipliniranje seksualnih prijestupnika ključno za dobrobit zajednice. No, nisu svi seksualni prijestupi bili jednako podložni progonu. Nakon što su dosegli vrhunac za vrijeme vladavine Jakova I., slučajevi su se smanjili u dva desetljeća koja su prethodila građanskom ratu, nakon čega opada i njihov broj. Provođenje crkvene discipline nije bilo jedini faktor discipliniranja, ali crkveni sudovi su bili uvelike zaslužni za promjenu moralne klime.⁵⁸

2.6. Stuarti i doba Republike

Rastući utjecaj puritanaca od početka sedamnaestog stoljeća doveo je do masovnog rasta procesuiranja seksualno neprihvatljivih ponašanja. Godine 1604., na početku vladavine Jamesa I., revidirani kanonski zakon obvezao je crkvene starješine da sudovima prijavljuju one koji vrijeđaju druge preljubom, bludničanjem, incestom ili drugim zločinima. Kad je riječ o bludničanju, podrazumijevalo se da će najveći broj prijestupnika biti prostitutke. Osoba koja bi bila optužena za bludništvo, morala bi nositi bijelu plahtu i svijeću. Radilo se o kazni koja je uključivala sramoćenje prijestupnika.⁵⁹

Ovakve kazne donosili su crkveni sudovi, ali su moralni reformatori smatrali da su one odviše blage. Kazne sramoćenja smatrane su neefikasnim jer prijetnje poput ekskomunikacije nisu imale težinu. Ljudi su takva iskustva u prošlosti smatrali manje neugodnima nego danas, a bili su i naviknuti da budu procesuirani na raznim sudovima i da prisustvuju sudskim ročištima. Godine 1646. crkveni sudovi su privremeno suspendirani jer se vjerovalo da su svjetovne vlasti sposobnije u borbi protiv grijeha.⁶⁰

Za kralja Jamesa I. vjeruje se da je bio sklon porocima, no bez nekog posebnog interesa za prostitutke. On je, štoviše, nastojao zaustaviti nagli porast broja bordela, pa je odobravao racije po bludilištima. Odredba iz prosinca 1622. godine sadržavala je članak koji se odnosi na suradnju policijskih vlasti s prostitutkama u zamjenu za mito. To pokazuje da je unatoč svim naporima prostitucija bila nezaustavljiva.⁶¹ Međutim, u *Enciklopediji prostitucije* se navodi

⁵⁸ Ingram, M., *Church Courts, Sex and Marriage in England, 1570–1640*, str. 238.

⁵⁹ McEnery, A. i Baker, H., *Corpus Linguistics and 17-th Century prostitution*, str. 49.

⁶⁰ Isto, str. 49.

⁶¹ Isto, str. 50.

kako je kralj James I. bio jedan od pokrovitelja bordela poznatog po imenu *Holland's Leaguer* smještenog u predjelu Southwarka. Ovaj je bordel zatvorio tek Jamesov nasljednik Charles I.

62

Charles I., poznat po svojim visokim moralnim standardima, pokušao je suzbiti raširenu prostituciju nakon dolaska na prijestolje 1625. godine, ali su se bordeli unatoč pritiscima i dalje širili. Iako su kazneni progoni žena porasli nakon 1600. godine, broj optuženih za prostituciju je opao. Stanovnici Londona smatrali su da bi hvatanje skitnica i izgradnja infrastrukture bili učinkovitiji od uhićenja prostitutki. Uoči Građanskog rata 1641. godine zakoni protiv prostitutki bili su ublaženi.⁶³

Parlament je odredio da sama prostitucija više nije zločin, nego ometanje javnog reda i mira. Prostitutke su kažnjavane bičevanjem ili kratkim boravkom u zatvoru. Međutim, ovakva politika popuštanja se napušta tijekom Građanskog rata, a stavovi prema prostituciji nakon konačnog trijumfa puritanaca postaju još strožima. Građanski rat bio je izazovno razdoblje. Društvo je bilo podijeljeno, porezi su se povećavali, obitelji su često morale pružati smještaj i hranu vojnicima. Prostitutke su se često nalazile ondje gdje je bila velika koncentracija vojnika, a neke su zarađivale slijedeći vojsku.⁶⁴

Godine 1647. Dugi parlament, pod dominacijom puritanaca, konačno je zatvorio bordele u Southwarku. Tri godine kasnije parlament je donio zakon kojim su sve vrste seksualnog nemoralna stavljene pod nadležnost svjetovnih sudova. Incest i dva uzastopna progona za preljub bili su od tada kažnjivi smrću. Oni koji su proglašeni krivima za vođenje bordela bili su bičevani, na čelu im je bilo napisano slovo B i bili su osuđeni na tri godine zatvora. Ako bi nastavili s istim poslom nakon puštanja iz zatvora, uslijedila bi smrtna kazna. Razdoblje Cromwellovog vodstva bilo je teško za prostitutke u glavnom gradu. Mnoge bordele preuzeli su trgovci i prenamijenili ih u skladišta, a gostionice, kao uobičajena mjesta za skupljanje prostitutki, bile su podložne strogim propisima.⁶⁵

Kada je kralj Charles II. došao u London 1660. godine i preuzeo prijestolje, odmah je pokazao spremnost da kretanje prostitutki podvrgne povećanoj državnoj kontroli. Dana 9. svibnja 1661. kralj se pozvao na ranije zakone o siromašnima i skitnicama, izdajući proglas za suzbijanje razbojnika, skitnica, prosjaka i drugih besposlenih i neurednih osoba te za pomoć

⁶² Ditmore, M. H., *Encyclopedia of Prostitution and Sex Work*, str. 211.

⁶³ McEnery, A. i Baker, H., *Corpus Lingusitics and 17-th Century prostitution*, str. 50.

⁶⁴ Isto, str. 51.

⁶⁵ Isto, str. 51.

siromašnima. Ovim je proglasom ograničeno kretanje širokog spektra marginalaca, uključujući prostitutke, putnike i druge kriminalce. No, poznato je da je i sam kralj Charles II. rado posjećivao prostitutke. Provodio je vrijeme u javnim kućama, a jedna ljubavnica ga je čak optužila da ju je zarazio sifilisom. U vrijeme njegove vladavine bordelima je posao cvjetao.⁶⁶

U doba vladavine Charlesa II., neke su grupe laika osnovale društva posvećena promicanju puritanskog kodeksa ponašanja. Kriminalni sudovi bavili su se uobičajenim zločinima, dok su se porocima, između ostalog i razvratništvom (prostitucijom), bavili crkveni sudovi. Ta puritanska društva posvećena iskorjenjivanju poroka ili grešnog ponašanja i to prvenstveno među običnim pukom, prvi put su se pojavila u području Londona 1690-ih i proširila su se na druge gradove u Engleskoj. Članovi tih društava nisu bili službeno imenovani ili izabrani, a primarna aktivnost bila im je prijavljivanje redarima svakog grešnog ponašanja čime bi pokrenuli proces uhićenja, podizanja optužbi i osuđivanja onih koje bi prokazali u svojstvu doušnika. Iako su bili motivirani vjerskim vrijednostima, članovi tih puritanskih društava su ignorirali crkvene sudove koji su postojali stoljećima i okrenuli se svjetovnim sudovima kako bi osigurali brže procesuiranje optuženih. Žene uhićene zbog prostitucije mogle su proći s kaznom, a kazne su bile bičevanje, javno sramoćenje ili zatvaranje u Bridewellu na određeno vrijeme. Te su žene većinom pripadale najnižim slojevima društva, ali su bili uhićeni i optuženi brojni muškarci srednje klase koji su ih posjećivali.⁶⁷

Ista se moralna politika provodila i nakon što je na prijestolje došao James II. Uspostavivši sajmište May Fair podalje od Bartolomejskog sajma, pokušao je trgovinu odvojiti od prostitucije. No, uskoro je i May Fair postao poznat po prostituciji. U posljednjim desetljećima sedamnaestog stoljeća za prostitutke koje su bile osuđene za krađu ili neki drugi manji prijestup, određena je nova kazna – deportacija. Zakon o skitnicama iz 1597. godine ozakonio je deportaciju prijestupnika u inozemstvo i do ranih 1620-ih nekoliko stotina mladih ljudi bilo je protjerano u inozemstvo. Većina je deportirana u američke kolonije. Godine 1697. engleska vlada se toliko željela riješiti problematičnih žena u londonskim zatvorima da je plaćala 8 funti po glavi kako bi se pedeset žena prevezlo na Zapad. Opisi prekoceanskog putovanja šokirali su zemlju, pa su se mnogi odlučili na smrt umjesto deportacije. Mnoge žene koje su pretrpjele deportaciju bile su prostitutke i tijekom putovanja od njih se očekivalo da besplatno zadovoljavaju mušku posadu.⁶⁸

⁶⁶ Isto, str. 53.

⁶⁷ Ditmore, M. H., *Encyclopedia of Prostitution and Sex Work*, str. 446.

⁶⁸ McEnery, A. i Baker, H., *Corpus Lingusitics and 17-th Century prostitution*, str. 54.

Neovisno o kojem se razdoblju ranonovovjekovne engleske države radilo, vlasti su se većinom bavile notornim slučajevima seksualnih prijestupa koji su iziskivali discipliniranje. Godine 1581. Robert Whittocke iz North Bradleya bio je optužen za prihvaćanje prostitutki u svoju kuću, dok je 1630. godine u Westburyju postojala „kuća bluda“ čiji je vlasnik bio optužen za seksualne odnose s prostitutkama.⁶⁹ Kako bi pod prividom uvođenja discipline držali pod kontrolom i ostale slojeve društva, vlasti su sustavno ili pojedinačno provodile prosekucije, no prostitucija, kao i proces socijalnog discipliniranja, nastavili su se i u narednim stoljećima.

3. Prostitucija i socijalno discipliniranje kao nastavne teme u gimnazijskoj nastavi povijesti

Nastava povijesti u Hrvatskoj dugo se vremena oslanjala na tradicionalne metode poučavanja, odnosno predavački način poučavanja u kojem je frontalna nastava najzastupljenija. Pri tome je učenik tek pasivni promatrač koji usvaja faktografiju, a učitelji i nastavnici su oni koji nude informacije i određenu količinu činjeničnog znanja provjeravaju usmenim ili pisanim putem. Kada je u pitanju nastava povijesti, može se reći da je tradicionalni pristup usredotočen na povijesnu materiju i na prenošenje vrijednosti poučavanjem povijesnih sadržaja. Pri tome se zapostavljaju kognitivne vještine učenika.⁷⁰

Ipak, tradicionalno poučavanje, u smislu kontekstualizacije povijesnih zbivanja, figura i koncepata, neizostavno je, a pri tome je frontalna nastava najčešći način rada. Dakle, razvoj činjeničnog znanja nužan je okvir, no često se pri tome zanemare preostale razine znanja, konceptualna, proceduralna i metakognitivna, te činjenično znanje postaje svrha samo za sebe. Stoga je važna uloga učitelja, nastavnika i profesora koji povijest poučavaju i njihova svijest o tome kako su inicijatori učeničkih aktivnosti te moraju poticajno i proaktivno osmisliti nastavu, kako bi se kod učenika razvijale preostale kognitivne vještine i afektivno područje. Također, oni koji poučavaju povijest često se ograničavaju na udžbenike koji se uglavnom oslanjaju na niže razine činjeničnog znanja.⁷¹ Uz to, neke su teme neprestano zastupljenije od drugih,

⁶⁹ Ingram, M., *Church Courts, Sex and Marriage in England*, str. 284.

⁷⁰ Koren, Snježana, *Čemu nas uči povijest? Nastava povijesti, ideje o učenju/poučavanju i ishodi učenja*, Zagreb: Profil International, 2014., str. 34.

⁷¹ Antolić, Marija, *Analiza pitanja i zadataka u udžbenicima povijesti za šk. god. 2019./2020. izrađenima prema kurikulumu nastavnoga predmeta Povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*, Diplomski rad, Zagreb, 2021. str. 64-65., dostupno na:

pojedini udžbenici dotiču se i drugih tema, no u njihovu dubinu se ne ulazi, što samim time utječe i na planiranje i organizaciju nastave.

Usprkos tomu što se većina učitelja u osnovnim školama, nastavnika u srednjim školama i profesora na fakultetima i dalje oslanja tradicionalne metode poučavanja, već neko vrijeme nastava povijesti zahtjeva inovativnije pristupe, koji su usmjereni na aktivno i smisleno učenje. Govoreći o važnosti aktivnog i smislenog učenja, naglašava se potreba za osmišljavanjem odgovarajućih aktivnosti koje će potaknuti učenike na aktivno sudjelovanje u procesu učenja. Te aktivnosti trebaju biti prilagođene dobi i stupnju razvoja učenika te povezane s ciljevima i ishodima nastave, kao i vrednovanjem učeničkog znanja. Smisleno i aktivno učenje, za razliku od učenja napamet ili mehaničkog učenja uključuju interakciju s informacijama, interpretaciju i konstrukciju znanja, nadogradnju na prethodno znanje, samopraćenje i regulaciju procesa učenja te jasno definiranje ciljeva učenja.⁷² Mehaničko učenje informacija, s druge strane, potiče pasivno i površno učenje, koje se oslanja na memoriranje datuma, događaja i povijesnih osoba bez neke više svrhe. Suvremeni pristupi teže tome da učenici sami sudjeluju u konstruiranju svoga znanja kao aktivni sudionici, a ne pasivni promatrači.

Ovakvo razumijevanje dovodi do potrebe za suvremenim metodama u nastavi povijesti u čijem je središtu učenik i njegova postignuća.⁷³ Suvremeni pristupi u nastavi naglašavaju važnost aktivnog učenja, a potreba za obratom u poučavanju povijesti uvjet je kako bi se osiguralo i da učenici razumiju dublje uzroke i posljedice povijesnih promjena. Upravo zato, tema poput prostitucije i socijalnog discipliniranja može biti korisna. Kroz proučavanje ovih tema učenici mogu bolje shvatiti što znači marginalizirana skupina kroz povijest te kako takva skupina doživljava društvene promjene, što pruža uvid u složenije društvene procese kroz povijest.

Važno je da učenici stječu dublje razumijevanje gradiva i da razvijaju svoje ideje i zaključke kroz prošireno razmišljanje.⁷⁴

Stoga u osmišljenim nastavnim satima poučavam o supstantivnim konceptima poput marginalnih skupina i socijalnog discipliniranja te o tehničkim konceptima kao što su uzroci i

<https://repozitorij.ffzg.unizg.hr/en/islandora/object/ffzg%3A4709/datastream/PDF/view> (stranica posjećena 23. srpnja 2024)

⁷² Koren, S., *Čemu nas uči povijest? Nastava povijesti, ideje o učenju/poučavanju i ishodi učenja*, str. 18.

⁷³ Isto, str. 13.

⁷⁴ Isto, str. 25.

posljedice, kontinuitet i promjena, povijesna perspektiva i etička dimenzija. Teme prostitucije i socijalnog discipliniranja obradit će se u skladu sa suvremenijim pristupima poučavanju, tako što će učenici aktivno sudjelovati u konstruiranju svoga znanja analizom povijesnih izvora, raspravama i drugim metodama.

3.1. Društvena povijest

Društvena povijest predstavlja kako poddisciplinu povijesnih znanosti tako i opći pristup povijesti koji se fokusira na društvo u cjelini. Njeni počeci vezani su uz kraj 19. i početak 20. stoljeća, kada se historiografija počela odmicati od isključivo političke i vojne povijesti prema proučavanju odnosa između ekonomskih, demografskih i socijalnih procesa te njihovih posljedica na društvene strukture, političke institucije, socijalne pokrete, ideologije i oblike javnog i privatnog ponašanja. Važan doprinos društvenoj povijesti dali su francuski povjesničari Marc Bloch i Lucien Febvre, koji su 1929. godine osnovali časopis *Annales d'histoire économique et sociale*, postavši tako utemeljitelji škole Anala. Blochovo djelo *Apologija historije* kritizirala je pozitivistički pristup tradicionalne historiografije koji se temeljio na opisivanju događaja bez istraživanja njihovih uzroka. Škola Anala evoluirala je kroz nekoliko generacija povjesničara, od kojih je u drugoj generaciji najpoznatiji Fernand Braudel, koji je uveo pojam povijesti mentaliteta i interdisciplinarni pristup uključujući etnologiju i kulturnu antropologiju. Uz Braudela, Georges Duby pokazao se kao jedan od najdosljednijih sljedbenika škole Anala. Njegov rad stavlja u središte interesa takozvane povijest svakodnevice, baveći se detaljnim proučavanjem svakodnevnog života i društvenih struktura. Treća generacija dodatno je proširila domenu istraživanja na područje mikropovijesti, koja se fokusira na detaljno proučavanje pojedinca, sela ili grada kako bi se razumjeli širi povijesni procesi.⁷⁵

Škola Anala značajno je utjecala na hrvatsku historiografiju, iako je taj utjecaj u početku bio ograničen. Hrvatski povjesničari počeli su se upoznavati s dostignućima suvremene zapadnoeuropske historiografije, uključujući školu Anala, prvenstveno zahvaljujući Mirjani Gross. Objavom knjige Mirjane Gross, *Historijska znanost*, 1976. godine, došlo je do prekretnice. Gross je tvrdila kako temeljna metodološka kategorija povijesne znanosti više nije

⁷⁵ Tomas, Domagoj, „Doprinos škole Anala historiografiji“, *Essehist*, vol. 2, br. 2, 2010., str. 94-95. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/67886> (stranica posjećena 7. lipnja 2024.)

politika, već društvena struktura. Knjiga je naišla na žestoke kritike, no Gross je nastavila braniti svoj pristup. Radovi Mirjane Gross otvorili su hrvatsku historiografiju prema metodologiji škole Anala. Igor Karaman osnovao je Katedru za ekonomsku i socijalnu povijest na Zagrebačkom sveučilištu, koja je dijelom nastala pod utjecajem škole Anala. Povjesničari poput Tomislava Raukara i Zdenke Janeković Römer koristili su u svojim radovima metode starijih generacija analista. Drago Roksandić je svojim radovima o Vojnoj Krajini, analizirajući je kao strukturu dugog trajanja, pratio određena metodološka načela i dostignuća nove povijesti. Podružnica za povijest Slavonije, Baranje i Srijema, osnovana 1996. godine, iznjedrila je niz povjesničara koji su koristili suvremene metodološke pristupe, uključujući analističke. Miroslav Bertoša se istaknuo primjenom metoda škole Anala u istraživanju lokalne povijesti Istre, pokazavši kako suvremene metode mogu obogatiti proučavanje lokalne povijesti.⁷⁶

Odabrala sam društvenu povijest kao fokus svog diplomskog rada zbog njenog jedinstvenog pristupa razumijevanju prošlosti kroz prizmu svakodnevnih iskustava i društvenih struktura koje oblikuju živote običnih ljudi. Osim toga, društvena povijest, kada se podučava na dobar način, može učenicima pružiti živopisniji i pristupačniji prikaz prošlosti u usporedbi s političkom poviješću, jer se usredotočuje na različite životne priče i iskustva, čineći povijesne događaje zanimljivijima ali i razumljivijima. Društvenoj povijesti svakako pripadaju teme poput prostitucije i socijalnog discipliniranja u ranonovovjekovnoj Engleskoj. Proučavanje ovih tema otkriva mnogo o socijalnim normama, ekonomskim uvjetima i pravnim sustavima tog vremena. Na primjer, prostitucija se može proučavati kao ekonomski fenomen, ali i kao indikator društvenih stavova prema spolnosti, moralu i ženama. Socijalno discipliniranje, s druge strane, može se proučavati kroz pravne i administrativne mjere koje su vlasti koristile kako bi održale društveni red, što uključuje analizu kazni, zatvora i drugih oblika kontrole nad pojedincem ili populacijom. Proučavanje ovih aspekata društva omogućuje dublje razumijevanje svakodnevnog života običnih ljudi, društvene hijerarhije i načina na koji su vlasti nastojale kontrolirati i regulirati ponašanje svojih građana. U prethodnim poglavljima prikazane su historiografske spoznaje o ovim temama i može se zaključiti da su dovoljno istražene u suvremenoj historiografiji. Stoga, i poučavanje o marginalnim skupinama (prostitutkama) i socijalnom discipliniranju mogu postati temama gimnazijske nastave povijesti. Poučavanje o marginalnim skupinama nudi sveobuhvatnije i inkluzivnije poučavanje povijesti te pomaže učenicima shvatiti položaj marginalnih skupina u društvu. Poučavanje o

⁷⁶ Isto, str. 96-97.

socijalnom discipliniranju ne samo da pridonosi razumijevanju svakodnevice i društvene hijerarhije, nego i razumijevanju odnosa moći i razvoja institucija koje su manifestacije moći i vladajućih elita.

3.2. Kurikulum nastavnog predmeta Povijest

S obzirom na to da je tema *Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj* namijenjena za drugi razred gimnazije u hrvatskom obrazovnom sustavu, neophodno je spomenuti važeći kurikulum nastavnog predmeta Povijest. Analizom kurikuluma utvrdit će se mogućnost za integraciju ove teme unutar nastavnog procesa.

Uvođenje novog kurikuluma za nastavni predmet Povijesti za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, stupio je na snagu odlukom ministrice znanosti i obrazovanja Blaženke Divjak 18. ožujka 2019. godine, Modernizacija obrazovnog pristupa i prilagodba kurikuluma suvremenim obrazovnim standardima bili su glavni ciljevi Cjelovite Kurikalne Reforme, kojeg je i ovaj novi kurikulum dio.⁷⁷

Na početku kurikuluma opisuje se svrha i značaj povijesnog obrazovanja u osnovnim školama i gimnazijama. Posebno se ističe kako povijest pomaže u razvijanju osobnog sustava vrijednosti i etičkih stajališta, potičući učenike da razmišljaju o moralnim i etičkim dimenzijama prošlih događaja. Opisuje kako učenici kroz nastavu povijesti razvijaju sposobnost kritičkog mišljenja, razumijevanje različitih kultura i identiteta, te stječu vještine za aktivno sudjelovanje u društvu. Naglasak je stavljen na razvoj povijesnog mišljenja kroz pet ključnih područja ljudske aktivnosti (domene): društveno, ekonomsko, znanstveno-tehnološko, političko i filozofsko-religijsko-kulturno. Ovakav pristup omogućuje učenicima da postavljaju pitanja, razmatraju kontekst, sagledavaju različite perspektive, preispituju gledišta i formiraju mišljenja zasnovana na čvrstim pretpostavkama.⁷⁸

Ovakva organizacija sadržaja prema domenama može ponekad ograničiti razmatranje konteksta, jer povijesni događaji i pojave često zahtijevaju sveobuhvatan pristup. Iako

⁷⁷ *Kurikulum nastavnog predmeta povijest za osnovne škole i gimnazije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019. Dostupno na: https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/POV_kurikulum.pdf (stranica posjećena 19. travnja 2024.)

⁷⁸ *Kurikulum nastavnog predmeta povijest za osnovne škole i gimnazije*, str. 5, Dostupno na: https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/POV_kurikulum.pdf (stranica posjećena 19. travnja 2024.)

kurikulum sugerira da se teme obrađuju unutar jedne domene, tema *Prostitucije i socijalnog discipliniranja u ranonovovjekovnoj Engleskoj* prožima se kroz tri domene: ekonomsku, društvenu i filozofsko-religijsko-kulturnu. Ovakav pristup omogućava dublje razumijevanje složenih povijesnih procesa i odnosa, jer integrira različite aspekte ljudskog djelovanja i njihove međusobne utjecaje, pružajući učenicima sveobuhvatniju sliku i povezanost povijesnih zbivanja.

Kurikulum detaljno definira šest odgojno-obrazovnih ciljeva za učenje i poučavanje povijesti. Prvi cilj potiče učenike na temeljito razumijevanje povijesnih razdoblja i društava kroz proučavanje značajnih događaja, osoba, procesa i fenomena, uz naglasak na upotrebu odgovarajuće terminologije i razumijevanje sadašnjosti kao posljedice povijesnog razvoja. Drugi cilj potiče razvoj sposobnosti analize prošlosti koristeći se tehničkim konceptima u nastavi povijesti. Treći cilj potiče učenike na formuliranje istraživačkih pitanja i argumentiranu raspravu, pri čemu se cijene različita stajališta. Četvrti cilj naglašava profesionalne i etičke norme te vrijednosne aspekte vezane uz proučavanje povijesti, usmjeravajući učenike na formiranje osobnih vrijednosnih sustava, razvijanje radnih navika, samopouzdanja, odgovornosti, stvaralaštva i otvorenosti za cjeloživotno učenje. Peti cilj naglašava praktičnu primjenu znanja i vještina stečenih kroz učenje povijesti u svrhu aktivnog sudjelovanja u društvenom životu na lokalnoj, nacionalnoj, europskoj i globalnoj razini. Posljednji, šesti cilj, naglašava važnost očuvanja kulturne, povijesne i duhovne baštine, podižući svijest o važnosti povijesnog nasljeđa. Svrha je potaknuti učenike da prepoznaju kako povijest oblikuje identitet zajednice i potaknuti ih na odgovorno djelovanje u zaštiti i očuvanju kulturnog i duhovnog nasljeđa za buduće generacije.⁷⁹

U kurikulumu se opisuju dvije vrste koncepata koji su ključni za povjesničare i učitelje: temeljni povijesni pojmovi (koncepti prvog reda) i tehnički koncepti (koncepti drugog reda). Temeljni povijesni pojmovi, poput građanskog rata, socijalizma i nacionalizma, predstavljaju apstrakcije koje doprinose razumijevanju pojedinih događaja i procesa u prošlosti. S druge strane, tehnički koncepti omogućuju razumijevanje načina rada povjesničara, njihovih interesa te konstruiranja povijesnog znanja. Oni uključuju koncepte kao što su vrijeme i prostor, uzroci i posljedice, kontinuiteti i promjene, rad s povijesnim izvorima, povijesna perspektiva te

⁷⁹ *Kurikulum nastavnog predmeta povijest za osnovne škole i gimnazije*, str. 6 Dostupno na: https://skolazavot.hr/wp-content/uploads/2020/06/POV_kurikulum.pdf (stranica posjećena 19. travnja 2024.)

usporedba i sučeljavanje.⁸⁰ U sljedećem potpoglavlju, detaljnije ću opisati kako se ovi koncepti mogu primijeniti na temu prostitucije i socijalnog discipliniranja u ranonovovjekovnoj Engleskoj.

Nastava povijesti u gimnazijama strukturirana je tako da prati kronološki slijed događaja i podijeljena je u četiri godine školovanja, svaka s fokusom na određena povijesna razdoblja. U prvom razredu učenici proučavaju prapovijest i stari vijek, dok je drugi razred posvećen srednjem i ranom novom vijeku. Treći razred obuhvaća razdoblje od 18. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata, dok četvrti razred pokriva razdoblje nakon 1918. godine. Svaki razred ima definirano 16 obveznih tema, osim četvrtog razreda opće gimnazije koji ima 18 tema. Pored obveznih tema, nastavnici imaju slobodu uključiti najmanje dvije dodatne, izborne teme koje mogu sami osmisliti ili odabrati s popisa preporučenih tema. Ove izborne teme omogućuju integraciju različitih domena.⁸¹

S obzirom na prilagodljivost kurikuluma povijesti za gimnazije, posebno je značajna mogućnost za integraciju specifičnih tema u nastavni plan kroz izborne teme. Drugi razred gimnazije, koji se bavi proučavanjem srednjeg i ranog novog vijeka, predstavlja idealnu priliku za uvođenje teme o prostituciji i socijalnom discipliniranju u ranonovovjekovnoj Engleskoj.

U okviru društvene domene, učenici proučavaju promjene u obiteljskim strukturama, rodnim ulogama i sa statusom različitih društvenih grupa, uključujući vjerske i etničke zajednice. Također istražuju kako kulturne, vjerske, ekonomske i političke promjene utječu na društveni život.⁸² Tema diplomskog rada uklapa se u domenu društvo, gdje je odgojno-obrazovni ishod za drugi razred gimnazije da „*učenik analizira društvene promjene i odnose između društvenih skupina u srednjem i ranom novom vijeku.*“ Upravo je i tema *Marginalne skupine u srednjem i ranom novom vijeku* jedna od preporučenih tema za ostvarivanje ovog odgojno-obrazovnog ishoda. Isto tako kurikulum uključuje i mogućnost da nastavnici sami osmišljavaju izborne teme koje mogu obuhvatiti kombinaciju više organizacijskih područja, poput ekonomskog, političkog, društvenog i filozofsko-religijsko-kulturnog područja.⁸³ I

⁸⁰ Kurikulum nastavnog predmeta povijest za osnovne škole i gimnazije, str. 6 Dostupno na: https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/POV_kurikulum.pdf (stranica posjećena 23. srpnja 2024.)

⁸¹ Kurikulum nastavnog predmeta povijest za osnovne škole i gimnazije, str. 35. Dostupno na: https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/POV_kurikulum.pdf (stranica posjećena 19. travnja 2024.)

⁸² Kurikulum nastavnog predmeta povijest za osnovne škole i gimnazije, str. 7-8. Dostupno na: https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/POV_kurikulum.pdf (stranica posjećena 19. travnja 2024.)

⁸³ Kurikulum nastavnog predmeta povijest za osnovne škole i gimnazije, str. 41. Dostupno na: https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/POV_kurikulum.pdf (stranica posjećena 19. travnja 2024.)

upravo tema *Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj* obuhvaća tu kombinaciju više organizacijskih područja.

Kurikulum naglašava povezanost nastavnog predmeta Povijest s međupredmetnim temama i drugim predmetima, čime se pridonosi širim ciljevima obrazovanja i cjeloživotnog učenja. Postoji sedam definiranih međupredmetnih tema: osobni i socijalni razvoj, učiti kako učiti, građanski odgoj i obrazovanje, zdravlje, poduzetništvo, uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije te održivi razvoj. Tema *Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj* povezana je s odgojno-obrazovnim ishodima međupredmetne teme građanski odgoj i obrazovanje, koja je usmjerena na razvijanje svijesti i razumijevanja među učenicima o važnosti ljudskih prava, demokratskih vrijednosti, ravnopravnosti te aktivnog sudjelovanja u društvu. Unutar ove teme, ishodi su vezani uz domenu A – Ljudska prava, koja obuhvaća usvajanje znanja, stjecanje vještina i razvijanje stavova u kontekstu dječjih i ljudskih prava, potičući učenike na aktivno sudjelovanje u demokratskim procesima. Učenici uče kako prepoznati i reagirati na diskriminaciju te kako primijeniti instrumente zaštite ljudskih prava, s ciljem stvaranja kulture poštovanja različitosti i promicanja univerzalnih vrijednosti ljudskih prava. Relevantni ishodi uključuju promicanje ljudskih prava (ishod goo A.4.3.), ravnopravnosti spolova (ishod goo A.4.4.) i prava nacionalnih manjina (ishod goo A.4.5.). Razmatranjem povijesnog konteksta, učenici će razviti svijest o važnosti zaštite ljudskih prava i prepoznavanju situacija u kojima su ta prava ugrožena.⁸⁴ Tema *Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj* povezana je i s odgojno-obrazovnim ishodima za nastavni predmet Psihologija u gimnazijama, posebno unutar domene C – Ja i drugi. Domena C integrira znanja iz kognitivne psihologije, emocija i motivacije za razumijevanje i tumačenje ponašanja pojedinca u grupama te društvenih utjecaja. Učenici razvijaju kritičko mišljenje i socijalne vještine koje im pomažu razumjeti i upravljati socijalnim odnosima, te se oduprijeti pritiscima grupe i manipulacijama. Učeći o temi *Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj*, učenici će moći raspravljati o različitim čimbenicima koji utječu na odnose pojedinca i drugih (ishod PS C.1.), kao i o različitim vrstama socijalnih utjecaja na ponašanje pojedinca (ishod PS C.2.).⁸⁵

⁸⁴ Škola za život, „Međupredmetne teme“, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html (stranica posjećena 23. srpnja 2024.)

⁸⁵ Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Psihologije za gimnazije u Republici Hrvatskoj, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_155.html (stranica posjećena 23. srpnja 2024.)

3.3. Konceptualno razumijevanje: Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj

Kao što je već ranije spomenuto, u povijesnim istraživanjima, koncepti prvog reda igraju ključnu ulogu u razumijevanju povijesnih događaja i procesa. Ovi koncepti omogućuju analizu složenih povijesnih okolnosti i identificiranje ključnih procesa koji oblikuju društva kroz vrijeme.⁸⁶ Unutar okvira teme *Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj*, marginalizirane skupine i socijalno discipliniranje zauzimaju mjesto kao koncepti koji se neizbježno vežu uz temeljne promjene i razvoj društava tog razdoblja.

Koncepti drugog reda služe kao sredstva za postizanje viših razina znanja a koriste ih povjesničari i učitelji kako bi objasnili metode rada povjesničara, njihove interese i načine na koje se oblikuje povijesno znanje te razumijeva prošlost. Ovi apstraktni pojmovi koriste se kao pomoćno sredstvo za razumijevanje, povezivanje i analiziranje povijesnog sadržaja na dubljoj razini. Također, oni potiču razvoj povijesnog, kreativnog i kritičkog mišljenja. Tehnički koncepti uključuju: vrijeme i prostor, uzroke i posljedice, kontinuitet i promjenu, rad s povijesnim izvorima, povijesnu perspektivu te usporedbu i sučeljavanje.⁸⁷ Tema *Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj* pruža priliku za primjenu nekoliko ključnih tehničkih koncepata poput: uzroka i posljedica, kontinuiteta i promjene, povijesne perspektive. Uz navedene koncepte, na temu se može primijeniti i koncept etičke dimenzije Petera Seixasa i Toma Mortona. Seixas i Morton u svojoj knjizi *The Big Six Historical Thinking Concepts* opisuju šest koncepata povijesnog mišljenja od kojih se neki podudaraju s konceptima iz kurikuluma: povijesni značaj (eng. *historical significance*), kontinuitet i promjena (eng. *continuity and change*), povijesna perspektiva (eng. *historical perspective*), etička dimenzija (eng. *the ethical dimension*), uzrok i posljedica (eng. *cause and consequence*) i dokaz (eng. *evidence*).⁸⁸

Uzroci i posljedice

Primjena koncepta uzroka i posljedica pomaže učenicima razumjeti čimbenike koji su doveli do specifičnih povijesnih događaja, kao i rezultate tih događaja. Kroz analizu uzroka i posljedica, učenici mogu dublje shvatiti zašto su se određeni događaji dogodili na način na koji

⁸⁶ Stradling, Robert, *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*, Zagreb: Srednja Europa, 2003., str. 87.

⁸⁷ *Kurikulum nastavnog predmeta povijest za osnovne škole i gimnazije*, str. 10-11. Dostupno na: https://skolazavot.hr/wp-content/uploads/2020/06/POV_kurikulum.pdf (stranica posjećena 19. travnja 2024.)

⁸⁸ Seixas, Peter i Morton, Tom, *The Big Six Historical Thinking Concepts*, Nelson Canada ELHI, 2012., str. 4.

jesu i kako su povezani s drugim pojavama.⁸⁹ Primjerice, razumijevanje uzroka i posljedica regulacije prostitucije pruža priliku da se sagleda njihov utjecaj na društvene norme i zakone. Isto tako stalni porast stanovništva i cijena u 16. i 17. stoljeću u Engleskoj mogao je uzrokovati ekonomske promjene koje su imale dalekosežne posljedice za društvo.

Kontinuitet i promjena

Učenici istražuju kako se određene pojave mijenjaju kroz vrijeme, ali i što ostaje isto ili slično. Razumijevanje ovog koncepta uključuje prepoznavanje ključnih obilježja određenog razdoblja te procjenjivanje koliko su određene promjene bile značajne za ljude tog vremena. Također, učenici trebaju shvatiti da promjene ne predstavljaju uvijek napredak. Naime, ono što za jedne može značiti poboljšanje, za druge može predstavljati pogoršanje.⁹⁰ Primjerice, u određenim razdobljima, prostitucija je bila tolerirana i smatrana nužnim zlom, dok je u drugim razdobljima bila strogo kažnjavana. Ove promjene su često bile potaknute religijskim reformama i promjenama u društvenoj percepciji morala. Promjene u zakonodavstvu i društvenim stavovima prema prostituciji nisu uvijek predstavljale napredak za sve uključene. Za vlasti i moralne reformiste, strože kazne i represivne mjere mogle su značiti moralni napredak i čistoću društva. Međutim, za same prostitutke, ove mjere često su značile teže uvjete rada, veću nesigurnost i dublju marginalizaciju. Isto tako, unatoč zakonskim promjenama i društvenim napretkom u suvremenoj Hrvatskoj, bavljenje prostitucijom je kažnjivo.⁹¹

Povijesna perspektiva

Pomoću koncepta povijesne perspektive učenik stječe razumijevanje o prošlosti pri čemu uzima u obzir specifičan društveni i vremenski okvir razdoblja koja proučava.⁹² Važno je napomenuti da povijesna perspektiva ne znači poistovjećivanje s povijesnim akterima ili pokušaj doživljavanja njihovih osjećaja. Umjesto toga, radi se o donošenju zaključaka kako bismo bolje razumjeli što su povijesni akteri mogli misliti i osjećati. Takvi zaključci trebaju biti temeljeni na pouzdanim izvorima, poput tekstualnih, vizualnih ili usmenih dokaza, jer bez toga sve ostaje na razini nagađanja. Povijesni kontekst ključan je za razumijevanje perspektiva ljudi

⁸⁹ Kurikulum nastavnog predmeta povijest za osnovne škole i gimnazije, str. 10. Dostupno na: https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/POV_kurikulum.pdf (stranica posjećena 19. travnja 2024.)

⁹⁰ Kurikulum nastavnog predmeta povijest za osnovne škole i gimnazije, str. 11. Dostupno na: https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/POV_kurikulum.pdf (stranica posjećena 19. travnja 2024.)

⁹¹ Kazneni zakon, Prostitucija, članak 157, Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon> (stranica posjećena 30. svibnja 2024.)

⁹² Kurikulum nastavnog predmeta povijest za osnovne škole i gimnazije, str. 11. Dostupno na: https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/POV_kurikulum.pdf (stranica posjećena 19. travnja 2024.)

iz prošlosti i treba biti pažljiv kako ne bismo sadašnje ideje i vrijednosti projicirali na prošlost, čime bi upali u zamku prezentizma. Ipak, umjereno pozivanje na univerzalne aspekte ljudskog iskustva može nam pomoći u povezivanju s iskustvima ljudi iz prošlih vremena.⁹³ Primjena koncepta povijesne perspektive na temu prostitucije i socijalnog discipliniranja u ranonovovjekovnoj Engleskoj u gimnazijskoj nastavi povijesti može biti vrlo poučno i zanimljivo za učenike. Prvi korak je razumijevanje društvenog, ekonomskog i kulturnog konteksta razdoblja koje se proučava, odnosno 16. i 17. stoljeća, s posebnim naglaskom na tadašnje društvene norme, zakone, ekonomske uvjete i stavove prema ženama i seksualnosti. Učenike treba potaknuti da analiziraju izvore kako bi razumjeli stavove i percepcije ljudi iz prošlosti, pri čemu će se koristiti sekundarni izvori kao dio aktivnosti u nastavnoj pripremi. Važno je naglasiti učenicima da ne smiju nametati današnje vrijednosti i stavove na ljude iz prošlosti. Umjesto toga, trebali bi se truditi razumjeti njihovu perspektivu unutar konteksta njihovog vremena. Na primjer, stavovi prema prostituciji i ženskoj seksualnosti u 16. i 17. stoljeću bili su oblikovani različitim društvenim, religijskim i ekonomskim faktorima koji su se razlikovali od današnjih. Iako je važno izbjegavati prezentizam, učenici mogu prepoznati univerzalne aspekte ljudskog iskustva, poput borbe za preživljavanje, potrage za boljim životom ili suočavanja s društvenom stigmatizacijom. Ovi aspekti mogu pomoći učenicima da se povežu s povijesnim akterima na ljudskoj razini.

Etička dimenzija

Osim koncepata koji su navedeni u kurikulumu, prilikom poučavanja o temi *Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj*, može se primijeniti i Seixasov koncept etičke dimenzije. Seixas navodi da učenici često imaju tendenciju oštro prosuđivati postupke iz prošlosti, dijeleći svijet na crno i bijelo i ne uzimajući u obzir složenost stvarnog ljudskog iskustva. Umjesto da razmotre povijesni kontekst, učenici su skloni etiku prošlih postupaka procjenjivati prema današnjim standardima i običajima.⁹⁴ Zato je važno proučiti razdoblje ranonovovjekovne Engleske, promjene koje su se tada događale i razumjeti zašto su se neki bavili prostitucijom. Razmatranje povijesnog konteksta omogućava učenicima da uoče društvene, ekonomske i kulturne čimbenike koji su utjecali na ponašanje ljudi tog doba. Na primjer, učenici mogu istražiti kako su siromaštvo, rodna neravnopravnost i nedostatak ekonomskih mogućnosti tjerali neke ljude prema prostituciji. Ovaj pristup pomaže učenicima da ne samo razlikuju što treba pamtiti, obilježavati ili slaviti, već također uče kako donositi

⁹³ Seixas, P. i Morton, T., *The Big Six Historical Thinking Concepts*, str. 145-148.

⁹⁴ Isto, str. 170.

odgovarajuće etičke prosudbe o prošlim događajima. Nakon što učenici nauče prepoznati etičke prosudbe u povijesnim pripovijestima, bolje su pripremljeni za donošenje vlastitih obrazloženih etičkih prosudbi o postupcima iz prošlosti. Kako bi im pomogli pravedno prosuđivati radnje, važno je potaknuti ih da uvijek prvo razmotre povijesni kontekst u kojem su se te radnje dogodile.⁹⁵

3.4. Revidirana Bloomova taksonomija

Bloomova taksonomija jedan je od alata za klasifikaciju odgojno-obrazovnih ciljeva i ishoda učenja, koja se već duže vrijeme koristi u nastavi povijesti u Hrvatskoj. Taksonomija pomaže u oblikovanju i određivanju ishoda učenja, kao i u planiranju nastavnih aktivnosti i zadataka za procjenu učeničkog znanja. Objavio ju je američki psiholog Benjamin Bloom sa suradnicima 1956. godine. Kasnije, 2001. godine, taksonomija je doživjela reviziju koju su proveli Bloomovi suradnici. U revidiranoj verziji Bloomove taksonomije, glavne inovacije uključuju dvodimenzionalnost, uvođenje metakognitivne dimenzije znanja i izmjenu poretka kategorija unutar hijerarhije kognitivnih procesa.⁹⁶ Pri oblikovanju aktivnosti za nastavne pripreme koristit će se upravo ova revidirana Bloomova taksonomija.

Bloomova taksonomija temelji se na učenikovoju aktivnosti koja obuhvaća tri ključna područja njegove osobnosti: kognitivno, afektivno i psihomotoričko. Kognitivno područje odnosi se na misaone procese i uključuje razmišljanje, analizu i sintezu informacija. Afektivno područje obuhvaća emocionalne aspekte, fokusirajući se na osjećaje, vrijednosti i stvaranje stavova. Psihomotoričko područje pokriva fizičke aktivnosti koje su vezane za motoričke vještine i koordinaciju.⁹⁷

Za klasifikaciju odgojno-obrazovnih ciljeva i ishoda, najvažnije je kognitivno područje. Kognitivno područje obuhvaća procese mišljenja, stjecanje znanja, rješavanje problema i razvoj intelektualnih sposobnosti učenika. Unutar ovog područja prožimaju se dvije dimenzije: dimenzija znanja, koja se identificira imenicama, i dimenzija kognitivnih procesa, koja se izražava glagolima. Integracijom ovih dimenzija formirana je taksonomska tablica (tablica 1).⁹⁸

⁹⁵ Isto, str. 171.

⁹⁶ Koren, S., *Čemu nas uči povijest? Nastava povijesti, ideje o učenju/poučavanju i ishodi učenja*, str. 75-76.

⁹⁷ Isto, str. 75.

⁹⁸ Isto, str. 76.

Taksonomija prepoznaje 4 različite dimenzije znanja unutar sadržaja svakog predmeta, koje su podjednako bitne za izravno poučavanje. Dimenzija znanja uključuje činjenično znanje, konceptualno znanje, proceduralno znanje i metakognitivno znanje.⁹⁹ Činjenično znanje poznavanje ključnih povijesnih činjenica, datuma i osoba, te razumijevanje koncepata prvog reda kao što su apsolutizam, totalitarizam, industrijska revolucija, imperijalizam i slično. Konceptualno znanje odnosi se na razumijevanje organizacije i strukture sadržaja, načina na koji se različiti dijelovi međusobno povezuju.¹⁰⁰ Uključuje poznavanje kategorija, klasifikacija, generalizacija i principa, kao i teorija, modela i struktura koje proizlaze iz tih elemenata. Proceduralno znanje obuhvaća postupke, metode i tehnike koje se primjenjuju tijekom istraživačkog procesa, kao i kriterije za ocjenjivanje primjerenosti korištenih metoda.¹⁰¹ Metakognitivno znanje označava razumijevanje najučinkovitijih metoda učenja te uključuje svjesno upravljanje vlastitim procesom učenja¹⁰²

Dimenzija kognitivnih procesa odnosi se na kognitivne aktivnosti koje učenici koriste za postizanje određenih obrazovnih ciljeva. Prema revidiranoj taksonomiji, šest razina kognitivnog procesiranja znanja, koje se koriste za određivanje složenosti ishoda učenja, nastavnih aktivnosti i metoda procjene, organizirane su u hijerarhijski poredak od najjednostavnijih do najzahtjevnijih kognitivnih razina: 1. zapamtiti, 2. razumjeti, 3. primijeniti, 4. analizirati, 5. vrednovati i 6. stvarati.¹⁰³

⁹⁹ Isto, str. 76.

¹⁰⁰ Marinović, Marijana, *Nastava povijesti usmjerena prema ishodima učenja - metodički pristup za nastavnike povijesti*, str. 66-67. Dostupno na: https://www.karaman-design.com/images/print/Nastava_povijesti.pdf (stranica posjećena 20. travnja 2024.)

¹⁰¹ Koren, S., *Čemu nas uči povijest? Nastava povijesti, ideje o učenju/poučavanju i ishodi učenja*, str. 79-84.

¹⁰² Marinović, Marijana, *Nastava povijesti usmjerena prema ishodima učenja - metodički pristup za nastavnike povijesti*, str. 69. Dostupno na: https://www.karaman-design.com/images/print/Nastava_povijesti.pdf (stranica posjećena 20. travnja 2024.)

¹⁰³ Koren, S., *Čemu nas uči povijest? Nastava povijesti, ideje o učenju/poučavanju i ishodi učenja*, str. 89.

Tablica 1. Taksonomska tablica

DIMENZIJA ZNANJA	DIMENZIJA KOGNITIVNIH PROCESA					
	1. Zapamtiti	2. Razumjeti	3. Primijeniti	4. Analizirati	5. Vrednovati	6. Stvarati
A. ČINJENIČNO ZNANJE						
B. KONCEPTUALNO ZNANJE						
C. PROCEDURALNO ZNANJE						
D. METAKOGNITIVNO ZNANJE						

Izvor: Koren, Snježana, *Čemu nas uči povijest? Nastava povijesti, ideje o učenju/poučavanju i ishodi učenja*, Zagreb: Profil International, 2014., str. 103.

3.5. Analiza zastupljenosti tema marginalnih skupina u suvremenim udžbenicima povijesti

S obzirom na to da je tema *Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj* namijenjena 2. razredu gimnazije, u sljedećim odjeljcima napraviti će se analiza aktualnih udžbenika za drugi razred gimnazije. Fokus pregleda usmjeren je na četiri udžbenika koji se trenutno koriste u gimnazijskoj nastavi povijesti: *Tragovi 2*, izdavača Školska knjiga, *Zašto je Povijest važna? 2*, izdavača Profil Klett, *Svijet prije nas – Povijest 2*, izdavača Meridijan i *Povijest 2*, izdavača Alfa. Cilj analize je utvrditi prisutnost i način obrade društvenih tema poput marginalnih skupina u koje je uključena prostitucija. Također, razmotriti će se i zastupljenost sadržaja o ranonovovjekovnoj Engleskoj. Budući da je tema diplomskog rada usko vezana uz to povijesno razdoblje i geografsku lokaciju, potrebno je razmotriti koliko se učenike upoznaje s ranonovovjekovnom Engleskom. Razmatranje će omogućiti uvid u to koliko i kako se učenicima pruža prilika za učenje o povijesno značajnim društvenim procesima.

U udžbeniku *Tragovi 2* posvećen je tek jedan odlomak marginaliziranim skupinama unutar nastavne teme *Gospodarstvo, komunikacije te seoska i gradska društva*

ranonovovjekovne Europe. Ovaj odlomak pruža osnovne informacije o tretmanu osoba s duševnim bolestima, mentalnom retardacijom, tjelesnim manama, te kriminalaca, prostitutki, invalida i bolesnih. Opisana je praksa egzorcizama, tjelesnog kažnjavanja i drugih okrutnih metoda, te status patuljaka i osoba s tjelesnim manama kao dvorskih luda. U popisu izbornih tema nalazi se i tema *Marginalizirane skupine u srednjem i ranom novom vijeku*, gdje se marginalni slojevi društva opisuju kao trajna društvena kategorija. Tema uključuje kratak pregled različitih marginaliziranih skupina, poput doseljenika, stranih trgovaca, skitnica, prostitutki i tako dalje. Dok su Židovi i Romi detaljnije obrađeni na sljedećih pet stranica, većina ostalih skupina je samo nabrojana na dvije stranice uz kratak opis.¹⁰⁴ Iako u udžbeniku ima govora o marginaliziranim skupinama, sadržaj je ograničen i pruža samo površan pregled njihovih iskustava, što predstavlja značajan nedostatak u obrazovnom materijalu. Ograničena količina informacija može značajno ograničiti učenikovo razumijevanje složenih povijesnih dinamika i izazova s kojima su se suočavale ove skupine.

Za razliku od udžbenika *Tragovi 2*, udžbenik *Zašto je povijest važna? 2* ne sadrži posvećenu temu, nastavnu jedinicu niti odlomak koji se posebno bavi marginaliziranim skupinama. Jedino gdje se spominju ove skupine nalazi se na kraju nastavne jedinice *Osjećajni svjetovi*, u odjeljku namijenjenom učenicima za samostalno istraživanje (slika 1), gdje se od njih traži da istraže marginalizirane skupine u srednjem vijeku, bez ikakvog spomena o ranom novom vijeku. Unatoč tome, treba naglasiti kako pristup koji uključuje zadatke za samostalno istraživanje pozitivno doprinosi razvijanju istraživačkih vještina i potiče učenike na aktivno sudjelovanje u učenju. Međutim, nedostatak detaljnog sadržaja i smjernica o marginaliziranim skupinama unutar same nastave može ograničiti učenike u razumijevanju složenosti i važnosti ovih skupina u povijesnom kontekstu. Kada se ove teme ne obrađuju temeljitije tijekom nastave, učenici mogu propustiti važne informacije i kontekst koji su ključni za potpuno razumijevanje njihovog značaja u povijesnim i društvenim procesima.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Detling, Denis; Peklić, Ivan; Samaržija, Zdenko, *Tragovi 2 – udžbenik povijesti u drugom razredu gimnazije*, 3. izdanje, Zagreb: Školska knjiga, 2024., str. 167. i 255-261. Dostupno na: <https://www.e-sfera.hr/prelistaj-udzbenik/38d52272-1e37-4f12-8509-06432051ce8f> (stranica posjećena 21. travnja 2024.)

¹⁰⁵ Glučina Martina; Ristić, Vedran; Turk-Presečki, Valerija, *Zašto je Povijest važna? 2 - udžbenik povijesti za drugi razred gimnazije*, 1. izdanje, Zagreb: Profil Klett, 2020., str 132. Dostupno na: <https://hr.izzi.digital/DOS/10180/20339.html> (stranica posjećena 21. travnja 2024.)

Slika 1. Odjeljak namijenjen učenicima za samostalno istraživanje

The image shows a digital learning interface with three main columns. The first column, titled 'Istraži', contains a task about the Middle Ages and marginalization. The second column, 'Izradi', asks for a class debate. The third column, 'Trag prošlosti u sadašnjosti', asks for examples of marginalization today. At the bottom right, there is a QR code and a button for digital knowledge verification.

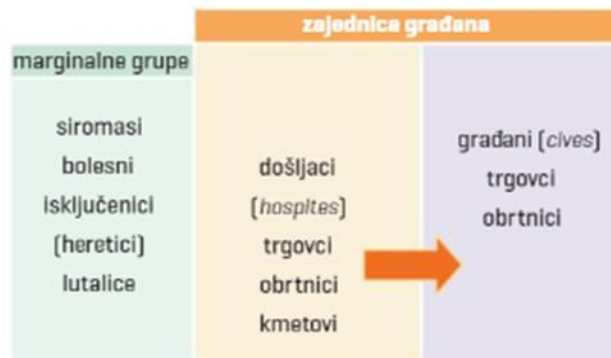
Izvor: Glučina Martina i dr., *Zašto je Povijest važna? 2 - udžbenik povijesti za drugi razred gimnazije*, Zagreb: Profil Klett, 2020., str 132. Dostupno na:

<https://hr.izzi.digital/DOS/10180/20339.html> (stranica posjećena 21. travnja 2024.)

U udžbeniku *Svijet prije nas – Povijest 2*, marginalne skupine spomenute su tek u dva segmenta: u shemi društva srednjovjekovne Slavonije (slika 2) i u odjeljku s dodatnim informacijama nazvanim *Zanimljivost* (slika 3). Shema društva prikazuje marginalne grupe, poput siromašnih, bolesnih, isključenih (heretika) i lotalica, smještajući ih izvan zajednice građana, što vizualno naglašava njihov isključeni status unutar društva. U odjeljku *Zanimljivost*, ilustracija iz 15. stoljeća i prateći tekst opisuju lik milosrdne žene koja simbolizira kršćansku brigu za siromašne. Tekst naglašava ulogu milosrđa u zbrinjavanju siromašnih, bolesnih i drugih rubnih skupina društva, ističući da su se crkva, bogati pojedinci i bratovštine tradicionalno brinuli za njih. Dakle, informacije o marginaliziranim skupinama ograničene su samo na jednu shemu i ilustrativan primjer uz popratne informacije, bez dubljeg kontekstualnog obrazloženja unutar glavnog teksta. Štoviše, marginalizirane skupine spominju se isključivo u srednjovjekovnom periodu, bez ikakvog spomena u ranom novom vijeku.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Gračanin, Hrvoje; Perić, Hrvoje; Tomorad, Mladen, *Svijet prije nas – Povijest 2 – udžbenički komplet za povijest u drugom razredu gimnazije*, 1. izdanje, Zagreb: Meridijan, 2020., str. 138. i 172. Dostupno na: https://issuu.com/meridijani-izdavac/docs/povijest_2_gim_issuu (stranica posjećena 21. travnja 2024.)

Slika 2. Shema društva u gradovima srednjovjekovne Slavonije

Izvor: Gračanin, Hrvoje i dr., *Svijet prije nas – Povijest 2 – udžbenički komplet za povijest u drugom razredu gimnazije*, Zagreb: Meridijan, 2020., str. 138. Dostupno na:

https://issuu.com/meridijani-izdavac/docs/povijest_2_gim_issuu (stranica posjećena 21. travnja 2024.)

Slika 3. Zanimljivosti

Izvor: Gračanin, Hrvoje i dr., *Svijet prije nas – Povijest 2 – udžbenički komplet za povijest u drugom razredu gimnazije*, Zagreb: Meridijan, 2020., str. 172. Dostupno na:

https://issuu.com/meridijani-izdavac/docs/povijest_2_gim_issuu (stranica posjećena 21. travnja 2024.)

Udžbenik *Povijest 2* ima za izbornu temu *Marginalne i isključene skupine srednjeg i ranog novog vijeka*. Na početku teme, u udžbeniku se opisuju i nabrajaju vrste marginalnih i isključenih osoba, samim time naglašavajući važnost razlikovanja pojma isključenosti od pojma marginalnosti, iako se razlika detaljno ne objašnjava. Dvije stranice posvećene su radu s pisanim povijesnim izvorima, uz popratne ilustracije i fotografije koje dodatno pojačavaju tekstualne opise. Učenicima se postavljaju pitanja i zadaci koji ih usmjeravaju na istraživanje,

analizu i usporedbu povijesnih izvora. To uključuje projekte poput istraživanja zbirke srednjovjekovnih pjesama Carmina Burana, čime se potiče kreativno izražavanje. Za razliku od drugih, ovaj udžbenik sadrži najviše sadržaja o marginaliziranim skupinama, uključujući ilustracije, fotografije i pisane izvore, čime se dodatno omogućuje razvoj aktivnosti koje potiču dublje razumijevanje te teme. Međutim, kao i u drugim udžbenicima, većina sadržaja koncentrirana je na srednji vijek.¹⁰⁷

Što se tiče zastupljenost sadržaja o ranonovovjekovnoj Engleskoj, udžbenici *Tragovi 2*¹⁰⁸ i *Svijet prije nas - Povijest 2*¹⁰⁹ imaju poglavlja posvećena ranonovovjekovnoj Engleskoj unutar nastavne teme pod naslovom *Uspon apsolutizma na europskom zapadu*. Udžbenik *Povijest 2*¹¹⁰ pruža nešto više sadržaja o ranonovovjekovnoj Engleskoj, s fokusom na vrijeme vladavine Elizabete I., englesku kao vodeću pomorsku silu i pobjedu parlamentarizma. S druge strane, udžbenik *Zašto je povijest važna 2*¹¹¹ nema posvećeno poglavlje o ranonovovjekovnoj Engleskoj, ali se Engleska spominje u različitim dijelovima udžbenika, uključujući njezine vladare. Iako neki prethodni udžbenici imaju poglavlja posvećena ranonovovjekovnoj Engleskoj, ona ne pružaju dublji kontekst vezan uz društvenu povijest, već su kronološki usmjereni na vladare i istaknute pojedince.

Analiza udžbenika pokazuje da tema marginaliziranih skupina i ranonovovjekovne Engleske nije jednako zastupljena u svim udžbenicima. Različiti udžbenički pristupi rezultiraju fragmentiranim prikazom povijesti, koji ne pruža dovoljno širok društveni i kulturni kontekst tog razdoblja. Iako neki udžbenici nude osnovne informacije, vidljiv je velik nedostatak dublje analize i kontekstualizacije.

3.6. Poučavanje o marginaliziranim skupinama

S obzirom na pretek povijesnih događaja, pojedinaca i tema, teško je postaviti kriterij za ono što smatramo da je od važnosti za poučavanje o povijesti. Kako bismo uspjeli u tom zadatku, možemo sagledati događaje koji su promijenili živote ljudi, vrste skupina koje su

¹⁰⁷ Birin, Ante i dr., *Povijest 2 – udžbenik iz povijesti za drugi razred gimnazije*, 2. izdanje, Zagreb: Alfa, 2021., str. 196-201.

¹⁰⁸ Detling, D. i dr., *Tragovi 2*, str. 188.

¹⁰⁹ Gračanin, H. i dr., *Svijet prije nas – Povijest 2*, str. 72-74.

¹¹⁰ Birin, A. i dr., *Povijest 2*, 237-238.

¹¹¹ Glučina M. i dr., *Zašto je Povijest važna? 2*, str. 75. i 154-157. i 190.

najviše pogođene tim promjenama i analizirati trajanje tih promjena.¹¹² Pojedine činjenice postaju važne kada ih sagledamo kao dio šire priče koja je relevantna i u suvremenom svijetu. Marginalne skupine, često zanemaren aspekt društva u nastavi povijesti, prisutne su i danas. Uključivanje tema koje se bave iskustvima marginaliziranih skupina omogućava učenicima da steknu dublje razumijevanje socijalnih nejednakosti i dinamike moći unutar društva.

Kao što je već spomenuto, jedna od preporuka za ostvarivanje odgojno-obrazovnog ishoda u društvenoj domeni za 2. razred gimnazije, jest tema *Marginalne skupine u srednjem i ranom novom vijeku*.¹¹³ Iako je riječ o srednjem i ranom novom vijeku, marginalizacija pojedinaca i grupa bila je stalna pojava različitih povijesnih razdoblja. Učeći o marginalizaciji, učenici mogu uvidjeti kako su se društvo i vlasti odnosili prema pojedincima, odnosno kakav je bio odnos između društvenih skupina. Isto tako može omogućiti učenicima da dublje prodiru u povijesnu perspektivu pojedinaca s ruba društva naspram fokusa na ljude s većom društvenom moći. Učeći o istaknutim pojedincima, učenici često nemaju uvid u širi kontekst tog vremena, zbivanja i način života običnih ljudi. Međutim, proučavajući marginalne skupine, učenici mogu vidjeti kako su društvene norme, zakoni i ekonomski uvjeti utjecali na život običnih ljudi i marginaliziranih skupina. Na primjer, proučavanje zakona vezanih uz regulaciju prostitucije može otkriti ne samo načine na koje je država pokušavala regulirati ponašanje nekih pojedinaca ili skupina, već i stavove prema moralu u to doba.

Bitno je da učenici shvate da marginalizacija predstavlja promjenjivu pojavu koja je povezana s društvenim transformacijama. Grupe ili pojedinac mogu u jednom razdoblju imati visok socijalni položaj, no uslijed društvenih transformacija mogu izgubiti taj položaj te postati marginalizirani. Nadalje, grupe ili pojedinac može biti marginalizirana zbog različitih faktora kao što su životni uvjeti, izgled, vjera, spol, seksualna orijentacija, obrazovanje i slično, pri čemu mnogi od tih faktora nisu stvar izbora pojedinca. Marginaliziranoj grupi i/ ili pojedincu onemogućen je pristup ključnim pozicijama i simbolima ekonomske, političke ili vjerske moći unutar društva.¹¹⁴ Razumijevanje ovog procesa pomaže učenicima razviti svijest o socijalnim nejednakostima i empatiju prema onima koji su marginalizirani.

¹¹² Eaton, David, *World History through Case Studies: Historical Skills in Practice*, London: Bloomsbury Academic, 2019., str. 3.

¹¹³ *Kurikulum nastavnog predmeta povijest za osnovne škole i gimnazije*, str. 41, Dostupno na: https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/POV_kurikulum.pdf (stranica posjećena 19. travnja 2024.)

¹¹⁴ Vrcelj, Sofija, Kušić, Siniša i Zovko, Anita, „NEODRŽIVOST TRADICIONALNOG OBRAZOVANJA U SUZBIJANJU MARGINALIZACIJE." *Život i škola*, vol. LXV, br. 1-2, 2019., str. 189-199. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/233553> (stranica posjećena 5. lipnja 2024.)

3.7. Poučavanje o prostituciji

Važno je napomenuti kako će se prostitucija koristiti za poučavanje o konceptu socijalnog discipliniranja, ne kroz detaljnu analizu same prostitucije, već kroz prizmu kako je ova marginalizirana skupina poslužila kao sredstvo za implementaciju društvenih normi i zakona. Takav pristup omogućava učenicima da razumiju mehanizme putem kojeg je ranonovovjekovno društvo koristilo zakone i moralne propise da bi definirala prihvatljivo ponašanje i kontrolirala devijantnost. Prostitucija je u ovom kontekstu izabrana zbog njezine vidljivosti i stigmatizacije u ranonovovjekovnom društvu. Primjer prostitutki pomaže u ilustraciji kako je društvo koristilo zakonske i društvene represije kako bi uspostavilo društveni red i discipliniralo pojedince koji su prekoračili postavljene granice. Očekuje se da će kroz ovu temu učenici bolje shvatiti kako povijesne okolnosti oblikuju zakonske i društvene norme te kako one, zauzvrat, oblikuju društvenu realnost.

Kada se obrađuje tema prostitucije, važno je pristupiti s oprezom zbog njene kontroverznosti. Prema povjesničaru Robertu Stradlingu, kontroverzna pitanja često izazivaju društvene i međunarodne podjele jer su po prirodi osjetljiva; ona utječu na ljudske osjećaje, lojalnosti i predrasude. Stoga, ona mogu postati osjetljiva i za učitelje jer neke skupine, političari, djeca i njihovi roditelji vrše pritisak i preispituju treba li se o takvim pitanjima poučavati i/ili treba li nekim učiteljima dopustiti da ih poučavati. Stradling ističe da važnost poučavanja kontroverznih i osjetljivih pitanja jer učenici pomoću njih bolje shvaćaju svijet u kojemu žive. Nadalje, on navodi da su kontroverzna pitanja korisni alati koji pomažu učenicima da razumiju da je gotovo svaki povijesni događaj ili razvoj otvoren za različite interpretacije.¹¹⁵

Prostitucija je bila i ostala tema koja izaziva brojne moralne, pravne i društvene kontroverze. U mnogim ranonovovjekovnim gradovima, vlasti su prepoznale postojanje prostitucije kao neizbježne, ali su nastojale uspostaviti kontrolu putem zakonskih regulacija. Crkva je često osuđivala prostituciju kao moralno neprihvatljivu, a prostitutke su bile podvrgnute pritiscima da napuste svoj način života i pokaju se. Danas prostitucija ostaje vrlo kontroverzna tema, s različitim pristupima i regulacijama širom svijeta. U zemljama poput Nizozemske, Njemačke i Švicarske prostitucija je legalizirana i regulirana. Nasuprot tome, u mnogim zemljama, poput Hrvatske, prostitucija je kriminalizirana, što često dovodi do proganjanja i stigmatizacije seksualnih radnica. Moralni stavovi prema prostituciji danas su

¹¹⁵ Stradling, Robert, *Nastava Europske povijesti 20. Stoljeća*, Zagreb: Srednja Europa, 2003., str. 98.

raznovrsniji i reflektiraju šire društvene promjene u odnosu na rani novi vijek. Iako osnovna moralna pitanja ostaju slična, suvremeni pristupi uključuju širi spektar perspektiva koje se fokusiraju na prava, autonomiju, zdravlje i sigurnost seksualnih radnica.¹¹⁶ Dok religijski i konzervativni stavovi i dalje igraju značajnu ulogu u mnogim društvima.

Dakle, važno je uzeti u obzir da prostitucija može izazvati niz emocionalnih i etičkih reakcija među učenicima zbog njezine osjetljive prirode i veze s moralnim, društvenim i pravnim pitanjima. Učenici mogu imati različite perspektive koje su oblikovane njihovim osobnim, kulturnim ili religijskim uvjerenjima, što može dovesti do snažnih reakcija ili neugodnosti prilikom rasprave. Zbog toga je važno stvoriti sigurno i podržavajuće okruženje u kojem se učenici mogu osjećati slobodno izraziti svoje mišljenje, ali i naučiti slušati i poštovati različite perspektive svojih vršnjaka. Nastavnici trebaju biti pripremljeni za moderiranje argumentacije, osiguravajući da se razgovor vodi na poštovanju i razumijevanju, bez stigmatizacije ili neprimjerenih komentara. Osim toga, učenici mogu pokazati različite stupnjeve zrelosti prilikom obrade ove teme. Neki mogu biti zreliji i sposobniji za objektivnu analizu, dok drugi mogu pokazati nezrelo ponašanje. Dakle, nastavnik bi trebao biti spreman prepoznati i reagirati na te razlike, prilagođavajući nastavni materijal i metode kako bi osigurao da se svi učenici osjećaju uključeno i poštovano. Na kraju, važno je da nastavnici unaprijed razjasne svrhu i ciljeve lekcije, naglašavajući da je cilj razumjeti povijesne aspekte socijalnog discipliniranja kroz primjer prostitucije, a ne promicanje ili moralno osuđivanje samog akta. Ovo može pomoći učenicima da se fokusiraju na analizu i razumijevanje šire povijesne i društvene dinamike umjesto na osobna uvjerenja.

3.8. Poučavanje o konceptu socijalnog discipliniranja

Njemačka istraživanja ranog novog vijeka pridonijela su stvaranju koncepata koji pomažu u strukturiranju empirijskih objašnjenja povijesnih promjena. Socijalno discipliniranje, kao jedan od ključnih koncepata, objašnjava procese uz pomoć kojih su društva pokušavala uspostaviti red i disciplinu među svojim članovima, odnosno opisuje promjene oblika vladanja i područvljenja. Razvijen kao odgovor na potrebu razumijevanja složenih društvenih promjena u prijelazu iz srednjovjekovnog u moderno doba, omogućava

¹¹⁶ *Amnesty International*, Sex workers' rights, 2023., dostupno na: <https://www.amnestyusa.org/issues/gender-sexuality/sex-work-rights/> (stranica posjećena 23. srpnja 2024)

povjesničarima da bolje objasne kako su se društvene norme i ponašanja oblikovala kroz institucionalne procese. Oestreichova istraživanja pokazala su kako su mjere poput regulacije konzumacije alkohola i seksualnog ponašanja bile dio šireg nastojanja da se uspostavi društveni red i stabilnost. Winfried Schulze i Kersten Krüger dodatno su razvili ovaj koncept, precizirajući teorijske okvire i proširujući primjenu socijalnog discipliniranja u analizi različitih društvenih i kulturnih konteksta.¹¹⁷

Iako koncept socijalnog discipliniranja nije obuhvaćen kurikulumom nastavnog predmeta Povijest niti povijesnim udžbenicima, može biti izuzetno korisno sredstvo u nastavi povijesti jer pruža novu i svježiju perspektivu za razumijevanje društvenih promjena u ranonovovjekovnom društvu. Primjena ovog koncepta može pomoći učenicima da bolje razumiju ulogu institucija u oblikovanju društvenih normi i ponašanja, te da razumiju i njihov utjecaj na svakodnevni život ljudi. Kroz ovu perspektivu, učenici mogu bolje razumjeti kontinuitet i promjene u društvenim strukturama i odnosima moći.

4. Prijedlog obrade nastavne teme „Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj“

U ovom poglavlju diplomskog rada predstaviti će se prijedlog obrade nastavne teme *Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj* koja je namijenjena učenicima drugog razreda gimnazije. U drugom razredu učenici proučavaju srednji i rani novi vijek, što uključuje i razumijevanje ključnih političkih, ekonomskih, društvenih, religijskih i znanstveno- tehnoloških prilika u Europi. Premda se ne analizira svaka država zasebno, daje se opća slika s ključnim događajima i osobama. Europa u 16. i 17. stoljeću bila je obilježena značajnim promjenama. Ova su razdoblja velikih promjena s rastućom moći apsolutizma, sukobima poput Tridesetogodišnjeg rata i širenjem kolonijalizma i imperijalizma. Europa je svjedočila rastu kopnene i pomorske trgovine, kolonizacije i početnim fazama kapitalističkog razvoja, što je dovelo do promjena u socijalnoj strukturi i urbanizaciji. Također, ova su razdoblja obilježena dubokim promjenama u svakodnevnom životu ljudi, s rastom gradova i promjenama u obiteljskim strukturama. Religijske prilike također su bile izuzetno važne, s

¹¹⁷ Völker-Rasor, A., *Rani novi vijek*, str. 293.

reformacijom i protureformacijom koje su dramatično utjecale na vjerske prakse, morale i odnose između različitih društvenih skupina.

Priprema će se sastojati od tri nastavna sata. Prva dva sata bit će posvećena proučavanju političkog, ekonomskog, društvenog i religijskog konteksta Engleske u 16. i 17. stoljeću. Politički okvir nužan je za razumijevanje promjena u društvu, ekonomiji i religiji, jer su mnoge od tih promjena bile izravno povezane s vladarima i ključnim povijesnim događajima. Ekonomski uvjeti utjecali su na društvene slojeve i mogućnosti za žene. Poznavanje ekonomskih prilika i ograničenja pomaže u razumijevanju zašto su se neke žene okretale prostituciji kao načinu preživljavanja. Društvena struktura i norme definirale su uloge žena i njihove mogućnosti. Proučavanje društvenih normi i stavova prema ženama pomaže objasniti kakav je bio njihov položaj i kako su društvene norme utjecale na njihov život. Religijska uvjerenja i praksa imala su veliki utjecaj na moralne norme i zakone. Bez poznavanja ovoga, teško je potpuno razumjeti složenost i dinamiku tadašnjeg društva te na koji način su se oblikovale i provodile politike socijalnog discipliniranja i regulacije prostitucije. Stoga, nakon što učenici prouče temeljni kontekst vremena Engleske u 16. i 17. stoljeću, treći sat bit će posvećen detaljnoj obradi teme prostitucije i socijalnog discipliniranja u ranonovovjekovnoj Engleskoj.

Svaka nastavna jedinica započinje kratkim opisom tijeka nastavnog plana i ciljeva koji se žele postići određenom temom, uz popis ishoda koji se moraju realizirati unutar sata. Svi materijali za korištenje tijekom sata, uključujući slike, povijesne tekstove, karte i slično, bit će navedeni.

4.1. Engleska u 16. stoljeću

Prvi sat će se baviti politikom, ekonomijom, društvom i religijom za vrijeme dinastije Tudor. Učenici će dobiti kratak pregled o najpoznatijim vladarima i događajima. Analiza ekonomije i gospodarstva tudorske Engleske korištenjem povijesnog teksta, karata koje prikazuju industrijsku proizvodnju i prekomorske trgovačke putove i karte ranonovovjekovnog Londona pokazat će kako su rast stanovništva i inflacija utjecali na gospodarstvo, kakva je bila industrija i kako se odvijala i trgovina s dalekim zemljama. Budući da će se učenici na trećem satu baviti temom prostitucije i socijalnog discipliniranja u ranonovovjekovnoj Engleskoj, neophodno je razumijevanje socijalne strukture i dinamike

tudorske Engleske. Stoga će veći dio sata biti posvećen analizi društva, gdje će se učenici baviti pitanjima siromaštva, obrazovanja i položaja žena. Analizirat će zakone o siromašnima, obrazovne prilike za dječake i djevojčice te društvene uloge žena, koristeći povijesne tekstove. S obzirom na to da su učenici već upoznati s reformacijom i ulogom Henrika VIII. u njoj, fokus će biti na utjecaju crkve na društvo, a ne na razlozima reformacije. Tijekom sata, učenici će bilježiti svoja zapažanja na umnu mapu koju će sami izraditi. Ova umna mapa pomoći će im vizualizirati ključne pojmove i povezati različite aspekte društva, ekonomije i religije u Tudorskoj Engleskoj. Učenici će umne mape izrađivati samostalno tijekom sata, što će ih potaknuti na aktivno sudjelovanje. Na kraju sata, kao dio ponavljanja, učenici će odgovarati na pitanja koja će nastavnik postaviti, koristeći svoje bilješke s umnih mapa. Pri tome će imati priliku dopuniti i zapisati ono što su možda propustili. Koristit će se metoda razgovora, metoda rada s pisanim izvorom, metoda rada na slikovnim izvorima, metoda rada s povijesnim tekstom, metoda crtanja i pisanja. Model će bit poučavanje vođeno otkrivanjem i razgovorom dok će se frontalni način rada koristit minimalno ondje gdje bude potrebno kako bi se učenicima prenijele nove informacije. Učenicima će također biti omogućena autonomija u donošenju vlastitih zaključaka i interpretacija na temelju nastavnog materijala. Osnovno činjenično znanje bit će ključan temelj ovog sata, jer će učenici morati usvojiti osnovne informacije o engleskom društvu u šesnaestom stoljeću. Konceptualno znanje primijenit će se u vezi koncepta uzroka i posljedica (npr. rastuća populacija i inflacija i njihov utjecaj na nezaposlenost), koncepta kontinuiteta i promjene (npr. položaj žena u 16. stoljeću i danas)¹¹⁸

Ishodi:

Učenici će:

1. **Navesti** ključne vladare dinastije Tudor i važne događaje koji su obilježili njihovo doba (A2)
2. Na temelju teksta **objasniti** utjecaj stalnog porasta stanovništva i inflacije na nezaposlenost (B2)

¹¹⁸ Korištena literatura u ovom nastavnom satu: Haigh, Christopher, *English Reformations Religion: Politics, and Society under the Tudors*, Oxford University Press, 2012.; McEnery, Anthony i Baker, Helen, *Corpus Linguistics and 17-th Century prostitution*, London: Bloomsbury Publishing, 2017.; Morris, Alan Terance, *Europe and England in the Sixteenth Century*, London i New York: Routledge, 2003.; Wagner, A. John i Schmid, Walters Susan (ur.), *Encyclopedia of Tudor England*, California: ABC-CLIO, LLC, vol. 1, 2012.; William Harrison, *The Description of England*, 1587., zapis iz Stroud, Angus, *Stuart England*, London i New York: Routledge, 1999.; Williams, Penry, *Life in Tudor England*, New York: Putnam, 1973.

3. **Usporediti** tadašnje mjere za suzbijanje siromaštva s modernim socijalnim politikama (B2)
4. Na temelju teksta **procijeniti** kako su mogućnosti obrazovanja i klasni status oblikovali životne prilike žena u Tudorskoj Engleskoj (A2)
5. Na temelju teksta **procijeniti** posljedice isključenja žena iz javnih dužnosti institucija na njihov društveni i osobni razvoj (A2)
6. **Objasniti** kako su crkvene norme bile utkane u svakodnevni život građana (B2)

Aktivnost 1. Upisivanje vladara, godina i događaja na umnu mapu

U početnom dijelu sata nastavnik će započeti s prikazom osnovnih informacija o dinastiji Tudor, uključujući početak i kraj vladavine, te će potom kronološki navoditi najpoznatije vladare, njihove godine vladavine i opisati važne događaje koji su obilježili njihovo doba. Prilikom prikazivanja osnovnih informacija o vladavini Henrika VIII., nastavnik će podsjetiti učenike da su već učili o Henriku VIII. u okviru gradiva o reformaciji. Učenike se pita: *Koju crkvu je osnovao Henrik VIII.? Što je bio povod osnivanja Anglikanske Crkve?* Učenici će zapisivati najvažnije vladare, godine i događaje za vrijeme dinastije Tudor (slika 4) na umnu mapu u svoje bilježnice.

Aktivnost 2. Ekonomija

U ovom dijelu, učenici će se upoznati s glavnim obilježjima ekonomije za vrijeme vladavine Tudora. Prvo će čitati tekst (povijesni tekst 1) o ekonomiji tog razdoblja kako bi stekli osnovno znanje o ključnim ekonomskim faktorima. Zatim će analizirati kartu engleske domaće ekonomije iz druge polovice šesnaestog stoljeća i kartu elizabetanske prekomorske trgovine i istraživačkih putovanja kako bi vidjeli konkretne primjere ekonomskih aktivnosti i trgovačkih putova. Također će proučiti detaljnu kartu Londona iz 16. stoljeća, s posebnim naglaskom na rijeku Temzu koja prolazi kroz grad, kako bi uvidjeli njezinu važnost za trgovinu, transport i svakodnevni život. Nakon čitanja teksta, učenici će odgovarati na pitanja koja će im pomoći da povežu i prodube svoje znanje, dok će nastavnik nadopuniti informacije tamo gdje bude potrebno.

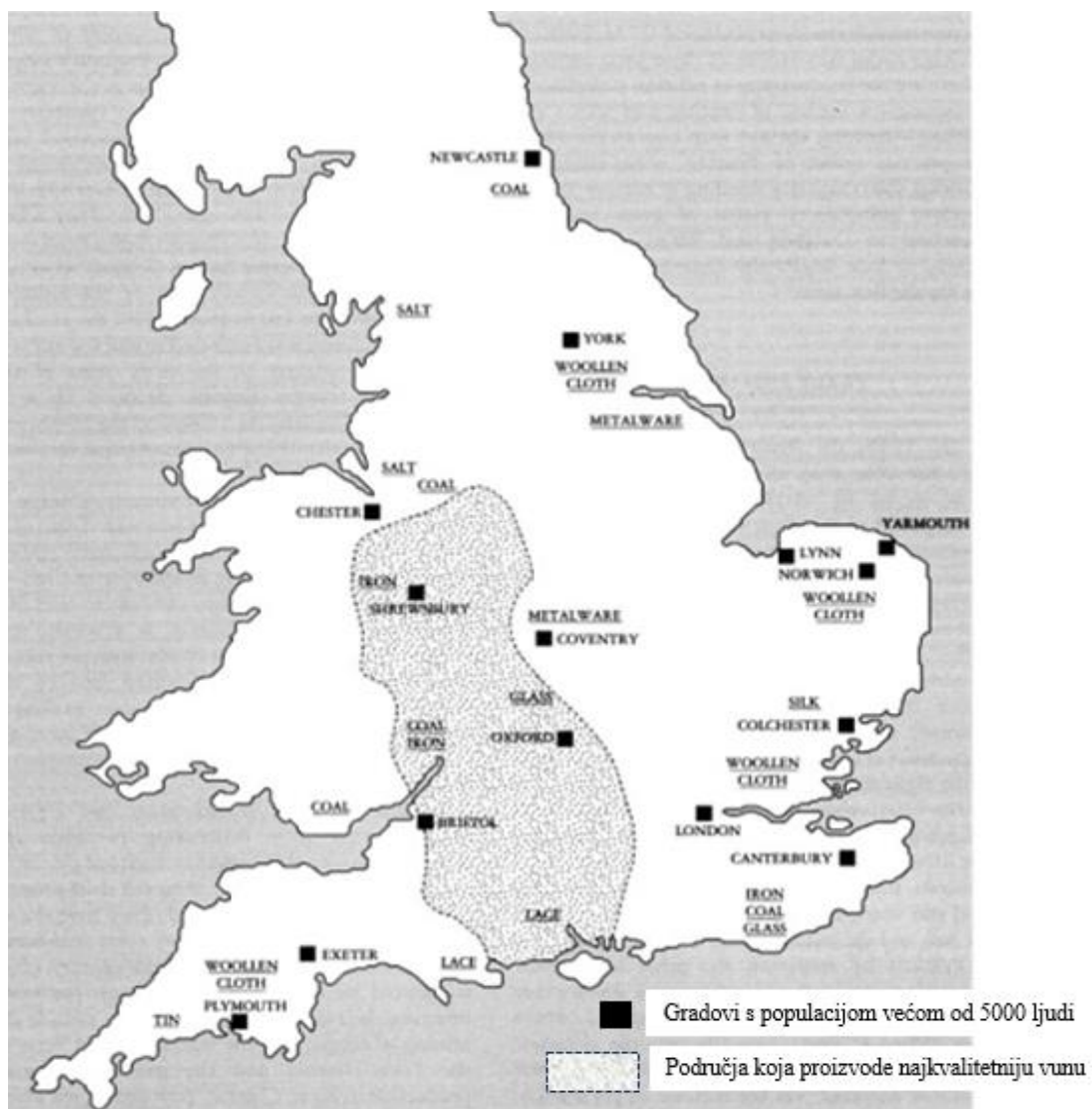
Povijesni tekst 1.

Wagner, A. J. i Schmid, W. S. (ur.), *Encyclopedia of Tudor England*, str. 384. Prilagođeni tekst

Ekonomija tudorske Engleske temeljila se na poljoprivredi i tekstilnoj industriji. Dva važna faktora koja su oblikovala englesku ekonomiju bili su stalni porast stanovništva i cijena tijekom

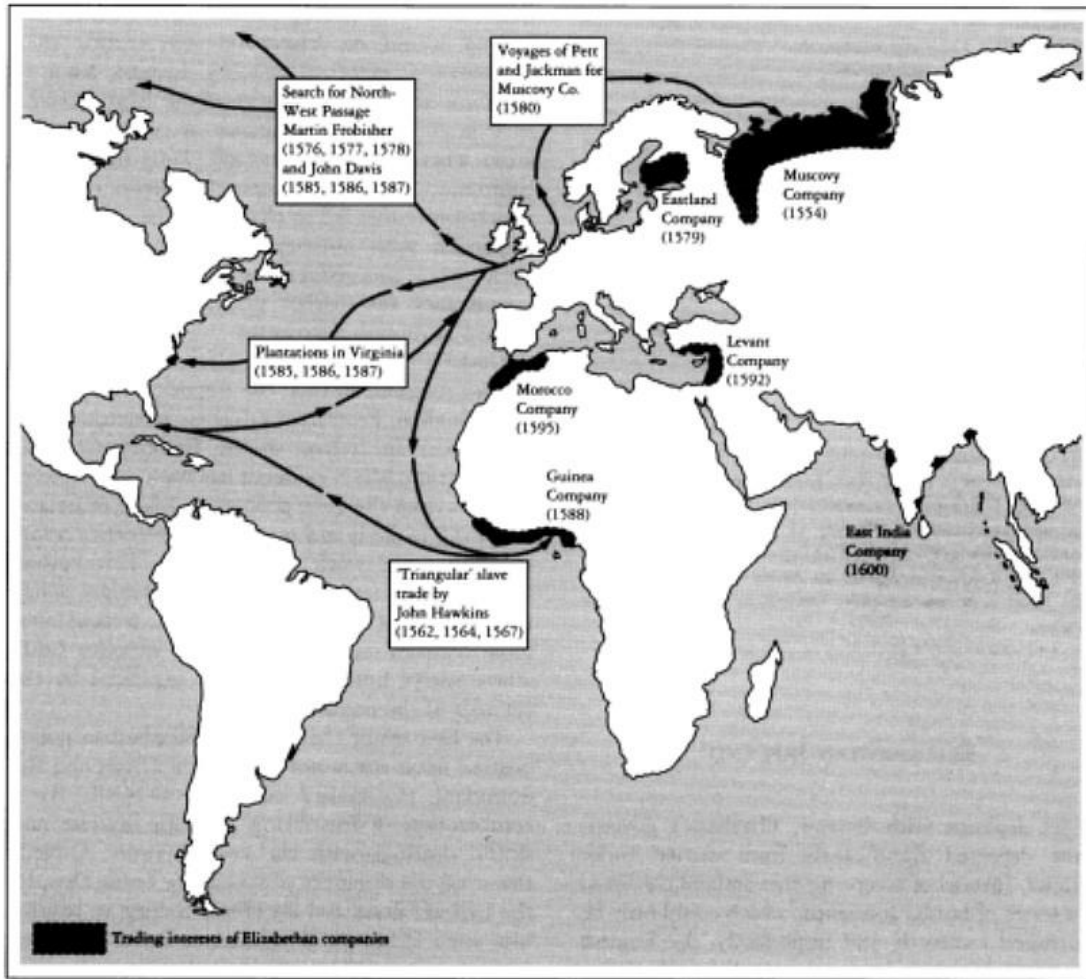
tog razdoblja. Iako se osnovni ekonomski život relativno malo promijenio tijekom tog perioda, većina promjena koje su se dogodile bile su potaknute potrebom da se nahrani rastuća populacija i smanjenjem kupovne moći zbog dugotrajne inflacije. Zbog toga što ekonomija nije mogla pratiti porast stanovništva, povećana potražnja za hranom, odjećom i industrijskim proizvodima dovela je do rasta cijena i stope nezaposlenosti. Plaće su također opadale kako se povećavala dostupnost radnika. Stoga je to razdoblje svjedočilo početku napora da se proširi industrijska baza zemlje, poboljša poljoprivredna proizvodnja te uspostave tržišta i poveća trgovina s udaljenim zemljama.

Karta 1. Engleska domaća ekonomija u drugoj polovici šesnaestog stoljeća

Izvor: Morris, A. T., *Europe and England in the Sixteenth Century*, str. 316.

Karta 2. Elizabetanska prekomorska trgovina i istraživačka putovanja

Izvor: Morris, A. T., *Europe and England in the Sixteenth Century*, str. 317.

Karta 3. London u 16. stoljeću

Wagner, A. J. i Schmid, W. S. (ur.), *Encyclopedia of Tudor England*, str. 711.

Pitanja: Kako su stalni porast stanovništva i cijena utjecali na ekonomske promjene u Tudorskoj Engleskoj? Povežite to s potrebom za poboljšanjem poljoprivredne proizvodnje i širenjem industrijske baze. Na temelju karte domaće ekonomije, koje su industrije bile prisutne u Tudorskoj Engleskoj? Kako su naponi za povećanje trgovine s udaljenim zemljama mogli doprinijeti ekonomskom razvoju tudorske Engleske? Koristite sliku Elizabetanske prekomorske trgovine i istraživačkih putovanja da ilustrirate svoje odgovore. Proučite sliku karte Londona iz 16. stoljeća. Što sve uočavate na karti? Zna li kako se zove rijeka koja protječe kroz London? Zašto je ova rijeka bila važna za ekonomski razvoj grada u Tudorskoj Engleskoj? Razmislite o ulozi rijeke u trgovini, transportu i svakodnevnom životu građana. Kako je povećana dostupnost radnika utjecala na plaće i radne uvjete u Tudorskoj Engleskoj? Koje su bile posljedice za radničku klasu?

Aktivnost 3. Siromaštvo

U ovoj aktivnosti, učenici će se upoznati s nekim obilježjima društva u Tudorskoj Engleskoj poput siromaštva i kaznama koje su se provodile za besposličare i skitnice. Nakon čitanja teksta, učenici će odgovarati na pitanja koja će im pomoći da prodube svoje znanje, dok će nastavnik nadopuniti informacije tamo gdje bude potrebno.

Povijesni izvor 1.

William Harrison, *The Description of England*, 1587., zapis iz Stroud, Angus, *Stuart England*, str. 9.

Zabrinuti zbog porasta siromaštva, prosjačenja i skitništva, Tudorski parlamenti donijeli su niz zakona koji su na kraju stvorili jedinstven nacionalni sustav pomoći i regulacije siromašnih.

U svakom župnom okrugu kraljevstva određeno je da se tjedno prikupljaju sredstva za pomoć i uzdržavanje siromašnih, kako ne bi lutali i, prosjačeći ovdje i ondje, smetali i gradu i selu... Za one koji su besposličari... zakon propisuje ovakav način kažnjavanja: skitnica će biti uhvaćen, zatvoren i suđen... ako bude osuđen kao skitnica... tada će biti... ozbiljno bičevan i spaljen vrućim željezom kroz hrskavicu desnog uha... ako bude uhvaćen drugi put, tada će opet biti bičevan, također probušen kroz drugo uho, i poslan na rad; ako ode prije nego što godina istekne i kasnije bude ponovno uhvaćen, osuđen je na smrt.

Babić, Zdenko. „Uloga socijalne pomoći u politici prema siromaštvu u Hrvatskoj.“ *Privredna kretanja i ekonomska politika*, vol. 18, br. 116, 2008, str. 52-81. <https://hrcak.srce.hr/29625> (stranica posjećena 23.srpnja 2024) Prilagođen tekst

U proljeće 1993. godine Vlada je donijela prvi Socijalni program s ciljem pomoći najugroženijima. Financijska sredstva za provedbu mjera iz Socijalnog programa najvećim je dijelom osiguravao državni proračun, ali bitno je spomenuti i značajnu ulogu koje su imale međunarodne humanitarne institucije i organizacije. Ugroženo je stanovništvo dobivalo različite oblike pomoći, i to u novcu, stambenom zbrinjavanju, hrani, odjeći i obući.

Pitanja: Zašto je parlament uvelo zakon o tjednom prikupljanju sredstava za pomoć siromašnima? Koji su bili glavni društveni i ekonomski razlozi iza ove mjere? Analizirajte kazne koje su propisane za skitnice. Koji je cilj ovako strožih kazni? Jesu li Tudorski zakoni o siromašnima bili pravedni prema svim slojevima društva? Možete li pronaći sličnosti između Tudorskih zakona o siromašnima i modernih socijalnih politika? Kako se pristupi rješavanju siromaštva i nezaposlenosti razlikuju danas u usporedbi s tadašnjim vremenom?

Aktivnost 4. Obrazovanje

Kroz analizu povijesnog tekstova i slika, učenici će steći uvid u obrazovne prilike muškaraca i žena u Tudorskoj Engleskoj. Nakon čitanja teksta, učenici će odgovarati na pitanja koja će im pomoći da prodube svoje znanje, dok će nastavnik nadopuniti informacije tamo gdje bude potrebno.

Povijesni tekst 2.

Wagner, A. J. i Schmid, W. S. (ur.), *Encyclopedia of Tudor England*, str. 388.

Iako je vrijednost obrazovanja sve više priznavana u svim segmentima društva, Tudorska Engleska nije imala nacionalni sustav obrazovanja, i samo je mali dio djece, uglavnom dječaka, pohađao formalno školovanje...Samo je nekoliko žena, uglavnom plemićkog porijekla, dobilo formalno obrazovanje kod kuće od strane tutora koje su unajmile njihove obitelji.

Pitanja: Zašto su uglavnom samo dječaci pohađali formalno školovanje u Tudorskoj Engleskoj? Kako su rodne razlike u obrazovanju utjecale na uloge muškaraca i žena u društvu? Koje su bile socijalne posljedice za djecu koja nisu imala pristup formalnom obrazovanju? Kako je to oblikovalo njihove životne prilike i položaj u društvu? Usporedite obrazovne mogućnosti žena plemićkog porijekla s onima nižih društvenih slojeva. Kako je obrazovanje moglo utjecati na njihove životne prilike i društvenu ulogu?

Aktivnost 5. Položaj žena

Kroz analizu teksta učenici će imati priliku uvidjeti kakav je bio položaj žena i što im je sve bilo zabranjeno. Nakon čitanja teksta, učenici će odgovarati na pitanja koja će im pomoći da prodube svoje znanje, dok će nastavnik nadopuniti informacije tamo gdje bude potrebno.

Povijesni tekst 3.

Wagner, A. J. i Schmid, W. S. (ur.), *Encyclopedia of Tudor England*, str. 1187-1188.

Iskustva žena značajno su se razlikovala ovisno o njihovom društvenom položaju, ekonomskim prilikama, obiteljskim situacijama, bračnom statusu, vjerskim i političkim opredjeljenjima te geografskoj lokaciji. Žene su bile isključene iz većine javnih dužnosti, iz glasanja za političke predstavnike, iz gimnazija i sveučilišta te s pozornice javnih kazališta, gdje su ženske likove glumili dječaci... Žene su se često nalazile definirane i kategorizirane prema svojim odnosima s muškarcima. Bile su ili djevice, supruge ili udovice, a ako su odstupile od ovog očekivanog obrasca ili se opirale autoritetu svojih očeva, muževa ili drugih muških rođaka, mogle su biti označene kao „bludnice“, „grdne žene“ ili čak „vještice.“

Pitanja: Kako je društveni položaj utjecao na iskustva žena u Tudorskoj Engleskoj? Koje su bile glavne razlike između života žena plemićkog porijekla i žena iz nižih društvenih slojeva? Kako su bogatstvo i imovina utjecali na obrazovanje i društveni status žena? Kako su

geografske lokacije (npr. grad i selo) utjecale na životne prilike i izazove s kojima su se suočavale žene? Koje su bile ključne razlike između urbanih i ruralnih područja? Koje su posljedice isključenja žena iz javnih dužnosti, glasanja, obrazovnih institucija i kazališta na njihov društveni i osobni razvoj? Postoje li i danas neka područja gdje su žene isključene? Postoje li povijesni primjeri žena koje su bile označene kao „bludnice,“ „grdne žene“ ili „vještice“? Kako su se vlasti i društvo odnosili prema njima?

Aktivnost 6. Uloga Crkve u društvu

Religija je bila važan aspekt društva u ranonovovjekovnoj Engleskoj. Dolazak reformacije donio je velike promjene u politici i društvu. Fokus ove aktivnosti je na utjecaju Crkve na društvo, a ne na razlozima reformacije, budući da su učenici već upoznati s time kako i zašto je reformacija zahvatila Englesku. Za početak, učenici će se prisjetiti nekoliko ključnih činjenica vezanih za reformaciju: *Zašto je došlo do reformacije u Europi? Koja godina se označava kao početak reformacije i zašto?* Cilj je da učenici shvate koliko je Crkva bila utjecajna u to vrijeme. Aktivnost će im pomoći razumjeti promjene koje je reformacija donijela u svakodnevni život ljudi, s posebnim naglaskom na ulogu Crkve u društvenim i političkim aspektima života. Nakon čitanja tekstova, učenici će odgovarati na pitanja koja će im pomoći da prodube svoje znanje, dok će nastavnik nadopuniti informacije tamo gdje bude potrebno.

Povijesni tekst 4.

Williams, Penry, *Life in Tudor England*, New York: Putnam, 1973., str. 139-159.

Reformacija je donijela duboke promjene, naglašavajući unutarnju vjeru nad vanjskim ritualima. Ova promjena dovela je do uništavanja tradicionalnih crkvenih ukrasa i suzbijanja religijskih predstava i festivala. Raspuštanje samostana i smanjenje broja blagdana svetaca označili su značajnu promjenu u vjerskom obredu. Tiskarski stroj igrao je ključnu ulogu u širenju religijskih ideja, s prijevodom Biblije Williama Tyndalea koji je učinio Sveto pismo dostupnijim laicima. Unatoč previranjima, Crkva je ostala središnja institucija u životima ljudi, uključena u ključna pitanja poput braka, oporuka i moralnog ponašanja kroz svoje sudove. Također je igrala ključnu ulogu u državnoj propagandi i upravljanju, s njezinim učenjima i festivalima duboko utkanim u svakodnevni život.

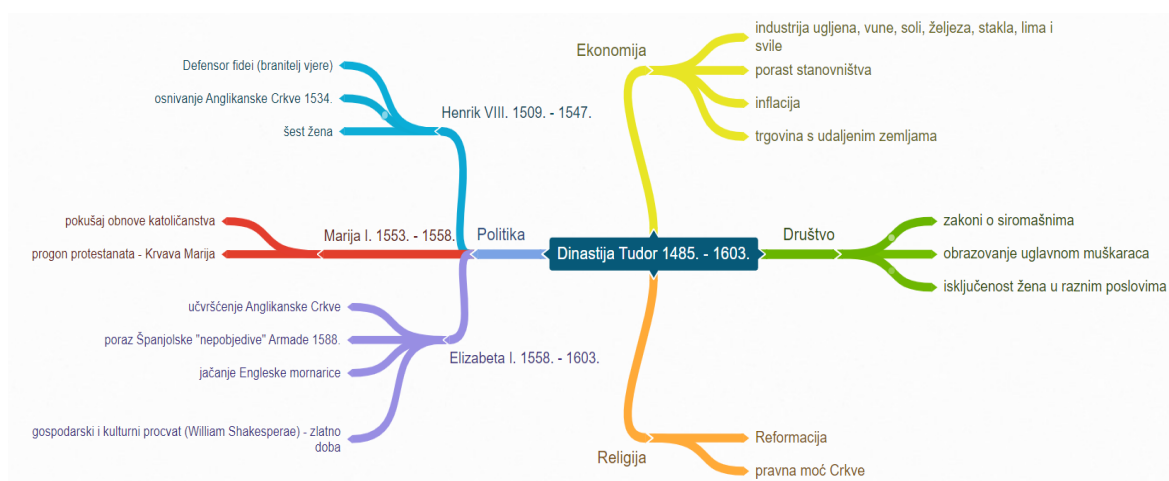
McEnery, A. i Baker, H., *Corpus Lingusitics and 17-th Century prostitution*, str. 49.

Nakon reformacije, od građana se... očekivalo... da budu trijezni, čedni, poslušni i savjesni.

Pitanja: Kako je tiskarski stroj doprinio širenju religijskih ideja tijekom Reformacije? Usporedite to s načinom na koji se religijske ideje širile prije izuma tiskarskog stroja. Zašto je prijevod Biblije na engleski jezik bio toliko značajan? U koja pitanja je bila uključena Crkva? Je li i danas Crkva uključena u ista pitanja?

Pitanja za ponavljanje: Tko su bili ključni vladari dinastije Tudor i koji su najvažniji događaji obilježili njihovo doba? Kako su stalni porast stanovništva i inflacija utjecali na ekonomske promjene u Tudorskoj Engleskoj? Koje su industrije bile prisutne u Tudorskoj Engleskoj i kako su naponi za povećanje trgovine s udaljenim zemljama doprinijeli ekonomskom razvoju? Kako su tadašnje mjere za suzbijanje siromaštva usporedive s modernim socijalnim politikama? Koje su posljedice isključenja žena iz javnih dužnosti, glasanja, obrazovnih institucija i kazališta na njihov društveni i osobni razvoj? Kako je obrazovanje moglo utjecati na njihove životne prilike žene? Na koje načine je Crkva utjecala na društvo u Tudorskoj Engleskoj?

Slika 4. Primjer umne mape političkih, ekonomskih, društvenih i religijskih događanja za vrijeme dinastije Tudor

4.2. Engleska u 17. stoljeću

Drugi sat nastave bit će strukturiran slično kao prvi, ali će fokus biti na dinastiji Stuart. Nastava će započeti kratkim pregledom najpoznatijih vladara iz dinastije Stuart te ključnih događaja tog razdoblja. Nakon toga, proučit ćemo osnovna ekonomska obilježja tog razdoblja s pomoću povijesnog teksta i karte Southwarka. Zatim će se usmjeriti na društvena obilježja,

posebice obrazovanje i položaj žena. Učenici će analizirati tri povijesna teksta i tri slike koje prikazuju žene kako obavljaju poslove poput kuhanja, pranja veša i predenja vlakana lana. Naglasak će ponovno biti na položaju žena, što je ključno za kasniju analizu prostitucije, u koju su većinom bile uključene žene. Nakon toga, proučit će se povijesni tekst o ulozi crkve u društvu. Nakon svake aktivnosti, učenicima će biti postavljena pitanja na koja će odgovarati s pomoću povijesnih tekstova, karte i slika. Kao i na prvom satu, učenici će bilježiti svoja zapažanja na umnu mapu koju će sami izraditi, a na kraju sata odgovarat će na pitanja koja će nastavnik postaviti, koristeći svoje bilješke. Koristit će se metoda razgovora, metoda rada s pisanim izvorom, metoda rada s povijesnim tekstom, metoda rada na slikovnim izvorima, metoda crtanja i pisanja. Model će biti poučavanje vođeno otkrivanjem i razgovorom dok će se frontalni način rada koristit minimalno ondje gdje bude potrebno kako bi se učenicima prenijele nove informacije. Učenicima će također biti omogućena autonomija u donošenju vlastitih zaključaka i interpretacija na temelju nastavnog materijala. Konceptualno znanje primijenit će se u vezi koncepta uzroka i posljedica (npr. napučenost grada i nezdravi uvjeti života), koncepta kontinuiteta i promjene (npr. stavovi prema ravnopravnosti spolova u 17. stoljeću i danas) i koncepta povijesne perspektive (brakovi Elizabeth Freke i Ann Lady Fanshawe).¹¹⁹

Ishodi:

Učenici će:

1. **Navesti** ključne vladare dinastije Stuart i važne događaje koji su obilježili njihovo doba (A2)
2. Na temelju teksta i slikovnog priloga **procijeniti** utjecaj stalnog priljeva imigranata u gradove s ekonomskim prilikama i životnim uvjetima u Londonu i Southwarku (B2)
3. Na temelju tekstova **procijeniti** obrazovne prilike za dječake i djevojčice u Stuartskoj Engleskoj(A2)
4. Na temelju tekstova **objasniti** promjene i kontinuitet u položaju žena u ranonovovjekovnoj Engleskoj i današnjem društvu (B2)
5. **Objasniti** kako društveni status muža utječe na percepciju koju društvo ima prema ženama poput Elizabeth Freke (B2)

¹¹⁹ Korištena literatura u ovom nastavnom satu: Brimacombe, Peter i Royston, Angela, *Life in Stuart England*, The Pitkin Guide, 2003.; Forgeng, Jeffrey, *Daily life in Stuart England*, Greenwood Press, 2007.; Stroud, Angus, *Stuart England*, London i New York: Routledge, 1999.

6. **Objasniti** kakvu je ulogu Crkva imala u izgradnji moralnih stavova u Stuartskoj Engleskoj (A2)

Aktivnost 1. Upisivanje vladara, godina i događaja na lentu vremena

U početnom dijelu sata nastavnik će započeti s prikazom osnovnih informacija o dinastiji Stuart, uključujući početak i kraj vladavine, te će potom kronološki navoditi najvažnije vladare, njihove godine vladavine i opisati važne događaje koji su obilježili njihovo doba. Učenici će zapisivati najvažnije vladare, godine i događaje za vrijeme dinastije Tudor (slika 8) na umnu mapu u svoje bilježnice.

Aktivnost 2. Ekonomija

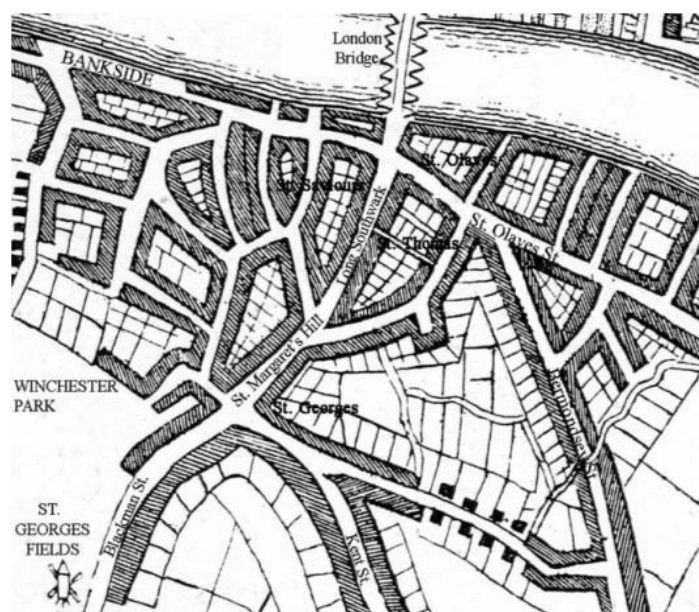
U ovom dijelu, učenici će se upoznati s glavnim obilježjima ekonomije Engleske u 17. stoljeću. Kroz proučavanje povijesnog teksta učenici će steći osnovno znanje o ključnim ekonomskim faktorima tog razdoblja. Tekst će im pomoći razumjeti agrarni karakter ekonomije, značaj ruralnog zemljišta, te utjecaj stalnog priljeva imigranata u gradove. Karta Southwarka će pružiti konkretne primjere ekonomskih prilika i povezanosti s Londonom. Nakon čitanja teksta, učenici će odgovarati na pitanja koja će im pomoći da povežu i prodube svoje znanje, dok će nastavnik nadopuniti informacije gdje bude potrebno.

Povijesni tekst 1.

Forgeng, Jeffrey, *Daily life in Stuart England*, str. 131. Prilagođen tekst

Engleska u sedamnaestom stoljeću bila je još uvijek u velikoj mjeri agrarna zemlja. U kulturnom smislu, Engleska je još uvijek pridavala veliku važnost svojim ruralnim tradicijama, bilo u obliku popularnih festivala povezanih s ritmovima poljoprivrednog života ili u preokupaciji bogatih stjecanjem ruralnog zemljišta—krajnjeg mjerila društvenog statusa...Rastuća populacija odražavala je stalni priljev imigracije u grad sa sela i iz manjih gradova, kao i određeni broj imigranata iz inozemstva. Zapravo, životni uvjeti u gradu sedamnaestog stoljeća bili su toliko nezdravi da je stopa smrtnosti prelazila stopu nataliteta, a to su povremeno pogoršavale epidemijske bolesti, posebno velika kuga iz 1665. godine. Strani imigranti u Englesku su uglavnom gravitirali prema Londonu i Southwarku zbog ekonomskih prilika koje su tamo postojale.

Karta 4. Southwark

Izvor: Forgeng, Jeffrey, *Daily life in Stuart England*, str. 126.

Pitanja: Kakva je bila ekonomija tudorske Engleske? Koje su bile glavne posljedice stalnog priljeva imigranata u gradove iz ruralnih područja i inozemstva u sedamnaestom stoljeću? Zašto je stjecanje ruralnog zemljišta bilo važno za društveni status u Engleskoj sedamnaestog stoljeća? Kakvi su bili životni uvjeti u gradu? Zašto su bili loši životni uvjeti? Kako su loši životni uvjeti utjecali na zdravlje i životni vijek stanovnika gradova? Zašto su imigranti većinom dolazili u London i Southwark? Proučite kartu Southwarka. Kako je bio povezan s Londonom? Koje u to mogle biti ekonomske prilike?

Aktivnost 3. Obrazovanje

U ovoj aktivnosti, učenici će uz pomoć tekstova analizirati kako su socioekonomski faktori i spol utjecali na obrazovne mogućnosti te prava i status žena u društvu. Nakon čitanja teksta, učenici će odgovarati na pitanja koja će im pomoći da prodube svoje razumijevanje, dok će nastavnik nadopuniti informacije gdje bude potrebno.

Povijesni tekst 2.

Forgeng, Jeffrey, *Daily life in Stuart England*, str. 48-51. Prilagođen tekst

Dječaci i djevojčice su dobivali sličnu skrb i obrazovanje u ranom djetinjstvu do otprilike šeste godine. U tom trenutku, dječaci su obično počinjali učiti vještine povezane s njihovim budućim odraslim ulogama, dok su privilegirani dječaci započinjali formalno obrazovanje u osnovnim školama. Samo manji dio djece, uglavnom dječaci, nastavljalo je školovanje u gramatičkim

školama...gdje su učili latinsku gramatiku i književnost. Nekolicina odabranih dječaka napredovala je na sveučilišta poput Oxforda ili Cambridgea radi visokog obrazovanja, fokusirajući se na klasične studije, pravo ili druge napredne predmete.

Pitanja: Zašto su dječaci iz nižih slojeva u 17. stoljeću počinjali učiti vještine povezane s odraslim ulogama već sa šest godina, dok su privilegirani dječaci započinjali formalno obrazovanje u osnovnim školama? Kako su socioekonomske razlike utjecale na dostupnost obrazovanja za djecu u 17. stoljeću? Ima li razlike u obrazovanju djevojčica/žena u 16. i 17. stoljeću? Kako je obrazovanje utjecalo na društveni status i karijerne mogućnosti dječaka koji su pohađali sveučilišta? Kako bi se promjene u obrazovanju mogle odraziti na život i društveni položaj žena u stuartskoj Engleskoj?

Aktivnost 4. Položaj žena

U ovoj aktivnosti, učenici će istražiti o položaju žena u Stuartskoj Engleskoj žena. Nakon čitanja tekstova, učenici će odgovarati na pitanja koja će im pomoći da prodube svoje razumijevanje, dok će nastavnik nadopuniti informacije gdje bude potrebno.

Povijesni tekst 3.

Forgeng, Jeffrey, *Daily life in Stuart England*, str. 37.

U Stuartskoj Engleskoj, bračni odnosi su bili temeljno hijerarhijski, s mužem u ulozi feudalnog nadređenog svojoj ženi, što je značajno ograničavalo ženina pravna i imovinska prava unutar braka.

Slika 5. Londonska domaćica kuha 1640-ih (Unwin 1904)

Izvor: Forgeng, Jeffrey, *Daily Life in Stuart England*, str. 156.

Slika 6. Šivanje i pranje lanenih tkanina (Comenius 1887)

Izvor: Forgeng, Jeffrey, *Daily Life in Stuart England*, str. 67.

Slika 7. Predenje vlakana lana u lanenu nit. Procesi su otprilike slični kao i za vunu: s lijeve strane, žene čiste i češljaju vlakna, a s desne strane, žena koristi vreteno; pored nje je kolovrat (Comenius 1887)

Izvor: Forgeng, Jeffrey, *Daily Life in Stuart England*, str. 83.

Pitanja: Kako su hijerarhijski bračni odnosi utjecali na prava žena, posebno u pogledu imovine i pravnog statusa? Usporedite hijerarhijski sustav bračnih odnosa u Stuartskoj Engleskoj s današnjim pogledima na brak i ravnopravnost spolova. Koje su ključne razlike i sličnosti? Proučite slike 1, 2 i 3. Što sve uočavate na slikama? Kojim se poslovima bave? Bave li se žene većinom i danas takvim poslovima?

Povijesni tekst 3. Položaj žena

Forgeng, Jeffrey, *Daily life in Stuart England*, str. 59.

Udovištvo je bilo relativno često i moglo je biti povoljno za žene jer je to bila jedina situacija u kojoj su mogle imati imovinu u svom vlasništvu, obično trećinu imovine i prihoda od zemljišnih posjeda svog muža. Međutim, bez imovine, udovištvo je često dovodilo do velike ekonomske ranjivosti, što je činilo ponovnu udaju pitanjem opstanka...Ipak, kao i u političkom području, postojali su znakovi da su neki ljudi preispitali valjanost te hijerarhije: tijekom 1650-ih godina već su se javljali pozivi za ravnopravnost spolova, premda su takvi pogledi bili široko smatrani opasno radikalnima.

Pitanja: Kakav je bio položaj žena u Tudorskoj Englesko? Je li isti ili drugačiji? Kako je društvena hijerarhija utjecala na prava žena u braku i nakon smrti muža? Kako bi društvena i ekonomska situacija udovica mogla utjecati na njihov društveni položaj i mogućnosti za ponovnu udaju? Zašto su stavovi prema ravnopravnosti spolova bili smatrani radikalnima? Jesu li i u današnje vrijeme stavovi prema ravnopravnosti spolova smatrani radikalnim?

Aktivnost 5. Bračni odnosi, dvije perspektive

U ovoj aktivnosti, učenici će istražiti o brakovima Elizabeth Freke i Ann Lady Fanshawe koji nude vrlo različite prikaze braka - jedan nesretan i pun tuge, drugi pun ljubavi i vjernosti. Učenici mogu analizirati zašto su ove dvije žene imale tako različita iskustva unatoč životu u istom povijesnom razdoblju. Ove kontrastne perspektive pomažu učenicima da shvate da brakovi u 17. stoljeću nisu bili jednolični i da su individualna iskustva varirala. Nakon čitanja tekstova, učenici će odgovarati na pitanja koja će im pomoći da prodube svoje razumijevanje, dok će nastavnik nadopuniti informacije gdje bude potrebno.

Povijesni tekst 4.

Forgeng, Jeffrey, *Daily life in Stuart England*, str. 37-53.

Elizabeth Freke, žena iz višeg društvenog statusa, tajno se udala 1671. godine za muškarca nižeg društvenog statusa, u kojeg se očito zaljubila: „*Tako su prošle tri moje nesretne godine u Londonu... i nikada nisam imala, koliko se sjećam, pet funti od svog bogatstva. Dvaput sam pobacila, a imala sam vrlo malo društva svog muža, što mi je predstavljalo nemalu tugu, budući da sam se u ovom braku vodila samo svojim osjećajima, bez pristanka ijednog od svojih prijatelja.*“

Lady Fanshawe iz višeg društvenog statusa udala se za uglednog rojalista Sir Richarda Fanshawea 1644. godine, usred građanskih ratova, i očito se također udala iz ljubavi, jer je pokazivala duboku lojalnost i podršku tijekom teških godina koje su uslijedile; ne samo da je izdržala teške uvjete, glad i progonstvo, nego je također putovala u ime svog muža, krijumčareći dokumente i prikupljajući novac za njega u trenucima kada je bio u opasnosti od hapšenja od strane parlamentarnih vlasti. „*Moje oči se pune suzama i duša me boli kad se sjetim i djelomično izrazim radosti koje sam bila blagoslovljena u njemu. Slava Bogu, nikada nismo imali drugačije mišljenje tijekom naših života, naše duše bile su povezane jedna s drugom, naši ciljevi i namjere bili su jedno, naše ljubavi jedno, i naša ogorčenja jedno. Toliko smo proučavali jedno drugo da smo znali misli jedno drugome po pogledima; što god je bilo pravo zadovoljstvo, Bog mi je dao u njemu.*“

Pitanja: Usporedite brakove Elizabeth Freke i Lady Fanshawe. Koji su glavni čimbenici koji su utjecali na njihova iskustva u braku? Kako su osjećaji i emocionalni odnosi oblikovali živote Elizabeth Freke i Lady Fanshawe? Na koji način društveni status muža oblikuje percepciju koju društvo ima prema Elizabeth Freke?

Aktivnost 6. Uloga Crkve u društvu

U ovoj aktivnosti, učenici će istražiti značajnu ulogu koju je Crkva imala u društvu stuarske Engleske. Uz pomoć teksta, učenici će uvidjeti kako je Crkva regulirala društveno ponašanje, služila kao sredstvo državne propagande i bila nerazdvojiva od građanskog identiteta. Nakon čitanja teksta, učenici će odgovarati na pitanja koja će im pomoći da prodube svoje razumijevanje, dok će nastavnik nadopuniti informacije tamo gdje bude potrebno.

Povijesni tekst 5.

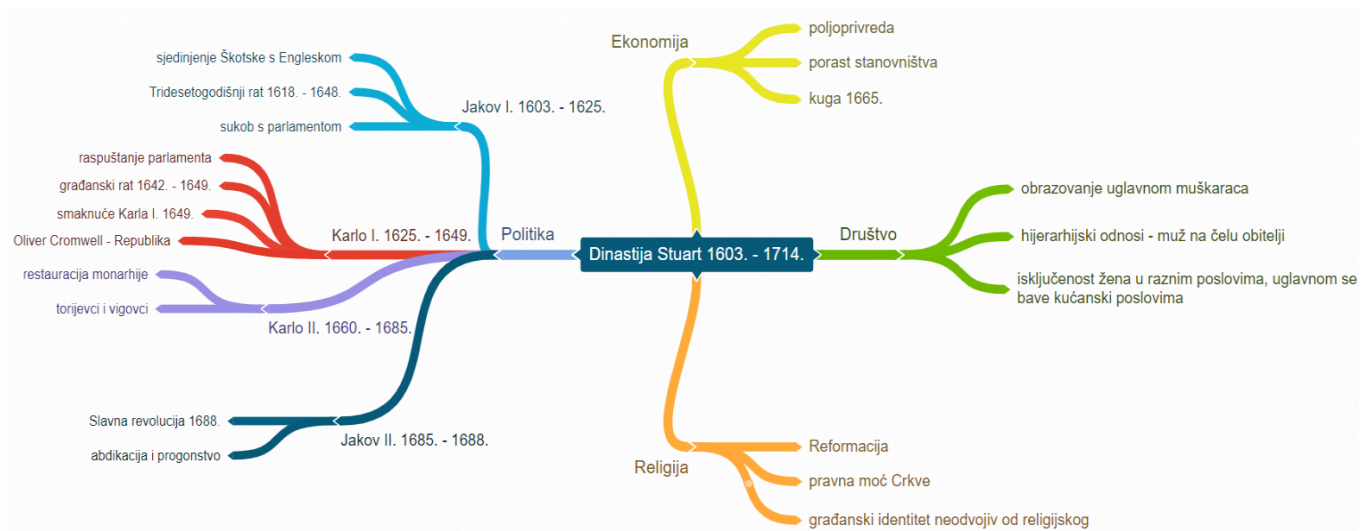
Forgeng, Jeffrey, *Daily life in Stuart England*, str. 26-27.

Nacionalna crkva imala je privilegiranu poziciju u društvu Stuarta. Svi Englezi bili su zakonski obvezni prisustvovati bogoslužjima, a propisi su uključivali i obavezne desetine koje su iznosile desetinu godišnjeg prihoda svakog župljanina. Crkva je također imala značajnu pravnu moć, budući da su pitanja poput braka, oporuka i spolnog ponašanja bila pod nadležnošću crkvenih sudova... Propovjedaonica je smatrana jednim od najvažnijih sredstava državne propagande, a status nacionalne crkve bio je jedno od središnjih političkih pitanja stoljeća. Crkva je bila uklopljena u nacionalnu državu, a članstvo u društvu podrazumijevalo je i članstvo u crkvi.

Pitanja: Na koje načine je Crkva je koristila svoju pravnu moć za regulaciju društvenog ponašanja i moralnih normi? Kako je propovjedaonica služila kao sredstvo državne propagande, i zašto je to bilo važno u kontekstu stuarske Engleske? Je li religijski identitet bio odvojiv od građanskog identiteta? Pojasni. Ima li i danas Crkva nadležnost nad pitanjima poput braka, oporuka i spolnog ponašanja? Zašto da/ne?

Pitanja za ponavljanje: Koji su bili ključni vladari iz dinastije Stuart i koje su najvažnije događaje obilježili njihovo doba? Kako se utjecaj stalnog priljeva imigranata u gradove odrazio na ekonomske prilike i životne uvjete u Londonu i Southwarku Na koji način su socijalni i ekonomski faktori i spol utjecali na obrazovne mogućnosti dječaka i djevojčica u Stuartskoj Engleskoj? Kako su hijerarhijski bračni odnosi utjecali na prava žena u Stuartskoj Engleskoj, posebno u pogledu imovine i pravnog statusa? Na koje načine je Crkva koristila svoju pravnu moć za regulaciju društvenog ponašanja i moralnih normi u Stuartskoj Engleskoj?

Slika 8. Primjer umne mape političkih, ekonomskih, društvenih i religijskih događanja za vrijeme dinastije Stuart

4.3. Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj

Na trećem satu, učenici će se baviti temom prostitucije i socijalnog discipliniranja u ranonovovjekovnoj Engleskoj. Nastavnik će započeti sat postavljanjem pitanja učenicima vezanih uz ključne informacije iz prethodnih sati kako bi se postavio kontekst za novu nastavnu jedinicu. Učenici će dobiti pregled socijalnih i ekonomskih uvjeta koji su utjecali na

prostituciju u tom periodu, kao i reakcije društva, Crkve i državnih institucija putem socijalnog discipliniranja. Analizirat će proces marginalizacije, identificirati marginalizirane skupine u današnjem društvu te razmišljati o razlozima i mogućim rješenjima za smanjenje marginalizacije, uspoređujući ih s onima iz ranonovovjekovne Engleske. Nastavnik će postaviti pitanja o konceptu socijalnog discipliniranja i utjecaju društva na ponašanje pojedinaca i skupina, uključujući primjere iz svakodnevnog života učenika. Analizirat će se povijesni tekst o ulozi Crkve u kontroliranju društvenog ponašanja te o institucijama koje su sudjelovale u procesu socijalnog discipliniranja u ranonovovjekovnoj Engleskoj. Učenici će proučiti povijesne tekstove i slike o londonskom Bridewellu kako bi stekli uvid u uvjete života u Bridewellu. Također će analizirati povijesni tekst o životu Mary Knight, razmatrajući ekonomske i socijalne faktore koji su je natjerali na prostituciju i krađu, kao i tretman trudnica u pravosudnom sustavu tog doba. Učenici će se baviti analizom kazne cucking-stoolom za prostitutke i žene koje su remetile mir, diskutirajući o utjecaju javnog poniženja na žene i uspoređujući to s današnjim društvom. Na kraju, proučit će povijesne tekstove o stavovima vladara dinastije Tudor i Stuart prema prostituciji, fokusirajući se na promjene u metodama kažnjavanja i što te promjene govore o društvenim i političkim stavovima tog vremena. Na kraju sata, u obliku ponavljanja gradiva, učenici će imati zadatak napisati esej u kojem će odgovoriti na pitanje: *Kako su kaznene politike, religijski utjecaji i socijalno discipliniranje oblikovali živote prostitutki u ranonovovjekovnoj Engleskoj?* Koristit će se metoda razgovora, metoda rada s pisanim izvorom, metoda rada s povijesnim tekstom, metoda rada na slikovnim izvorima, metoda pisanja. Model će bit poučavanje vođeno otkrivanjem i razgovorom dok će se frontalni način rada koristit minimalno ondje gdje bude potrebno kako bi se učenicima prenijele nove informacije. Učenicima će također biti omogućena autonomija u donošenju vlastitih zaključaka i interpretacija na temelju nastavnog materijala. Konceptualno znanje primijenit će se u vezi koncepta uzroka i posljedica (npr. regulacija prostitucije i kažnjavanje), koncepta kontinuiteta i promjene (npr. od tolerancije prostitucije u srednjem vijeku do kriminalizacije u ranom novovm vijeku) i koncepta povijesne perspektive (npr. državni i crkveni stavovi prema prostituciji i život Mary Knight).¹²⁰

¹²⁰ Forgeng, Jeffrey. *Daily Life in Stuart England*. Greenwood Press, 2007.; Kermode, Jenny i Walker, Garthine (ur.). *Women, Crime and the Courts in Early Modern England*. UCL Press, 1994.; London Lives 1690. – 1800. – *Crime, Poverty, and Social Policy in the Metropolis, Bridewell Prison and Hospital*; London Lives 1690. – 1800. – *Crime, Poverty, and Social Policy in the Metropolis, Mary Knight, c.1685 – 1716.*; Norberg, Kathryn, *The Body of the Prostitute: Medieval to modern*, u Toulalan, Sarah i Fisher, Kate (ur.), *The Routledge History of Sex and the Body – 1500 to the Present*, London i New York: Routledge, 2013.; Mowry, Melissa, *London's Bridewell: Violence, prostitution, and questions of evidence*, u J. Ward (ur.), *Violence, Politics, and*

Ishodi:

Učenici će:

1. **Objasniti** koncept marginalizacije (B2)
2. **Objasniti** koncept socijalnog discipliniranja na primjeru teksta o stavovima vladara dinastije Tudor i Stuart prema prostituciji.(B2)
3. **Procijeniti** kako su socijalni i ekonomski uvjeti utjecali na pojavu prostitucije. (B4)
4. **Objasniti** crkvene i državne stavove prema prostituciji u ranonovovjekovnoj Engleskoj korištenjem izvora o životu Mary Knight. (B4)

U uvodnom dijelu sata, nastavnik će učenicima postaviti pitanja vezana uz prethodna dva sata koja će služiti ujedno kao ponavljanje ali i kao uvod u nastavnu jedinicu. Pitanja: *Kako su stalni porast stanovništva i inflacija utjecali na ekonomiju? Kakvi su bili životni uvjeti gradovima u 17. stoljeću? Jesu li žene imale pristup obrazovanju? Kako su rodne razlike u obrazovanju utjecale na uloge muškaraca i žena u društvu? Kakav je bio hijerarhijski odnos? Kojim poslovima su se uglavnom bavile žene? Iz kojih poslova su bile isključene? Na koje načine je Crkva koristila svoju pravnu moć za regulaciju društvenog ponašanja i moralnih normi?* Potom će se učenicima objasniti kako će se detaljnije istražiti kako su se ovi socijalni i ekonomski uvjeti odrazili na specifičnu društvenu pojavu - prostituciju, te kako je društvo, vođeno moralnim normama i zakonima države i Crkve, pokušavalo disciplinirati ovu i slične pojave. Fokusirat će se na ranonovovjekovnu Englesku, gdje su te regulacije i društvene dinamike bile izrazito izražene. Na ovaj način, kroz razumijevanje šireg društvenog i ekonomskog konteksta, moći će se bolje sagledati specifične prakse socijalnog discipliniranja i njihov utjecaj na prostituciju u tom razdoblju.

Aktivnost 1. Marginalizacija

Nastavnik će pitati učenike: Znete li što je to marginalizacija? Ukoliko učenici ne znaju što je marginalizacija, nastavnik će objasniti da je marginalizacija proces postavljanja pojedinca ili skupine na položaj na kojemu im se pridaje ograničena društvena važnost. Potom će pitati učenike: *Koje skupine u našem društvu možemo smatrati marginaliziranim? Zašto mislite da su te skupine marginalizirane? Što mislite da bi društvo moglo učiniti kako bi smanjilo marginalizaciju određenih skupina? Koje promjene bi mogle pomoći da se marginalne skupine osjećaju više uključeno u društvo? Zašto uopće postoje marginalizirane*

Gender in Early Modern England, New York: Palgrave Macmillan, 2008.; Toulalan, Sarah i Fisher, Kate (ur.). *The Routledge History of Sex and the Body – 1500 to the Present*. London i New York: Routledge, 2013.

skupine u društvu? Koje skupine ljudi bi mogli smatrati marginaliziranima u ranonovovjekovnoj Engleskoj? Zašto bi te skupine bile smatrane marginaliziranima? Nakon razgovora s učenicima, nastavnik će reći kako su prostitutke smatrane marginaliziranom skupinom, u današnje vrijeme a posebice u vrijeme ranonovovjekovne Engleske. Da bi nastavnik potaknuo učenike na dublje razmišljanje o razlozima zbog kojih su se neke žene bavile prostitucijom, postavit će sljedeća pitanja: Kakav je bio pristup obrazovanju i zapošljavanju za žene u ranonovovjekovnoj Engleskoj? Koliko je važna bila ekonomska neovisnost za žene tog doba? Kako bi siromaštvo ili smrt supružnika utjecali na odluke žena? Koje su alternative imale žene koje su se našle u teškoj ekonomskoj situaciji? Budući da su pitanja poput braka, oporuka i spolnog ponašanja bila pod nadležnošću crkvenih sudova, kakav je mogao biti stav prema prostituciji? Nakon razgovora s učenicima, nastavnik će objasniti kako je prostitucija nakon srednjovjekovne tolerancije postala kriminalna aktivnost koja je zabranjena i kažnjiva, te da su religijske institucije, bile one protestantske ili katoličke, igrale važnu ulogu u represiji prostitucije. Ukratko će i spomenuti ulogu sifilisa u zatvaranju javnih kuća.

Aktivnost 2. Socijalno discipliniranje

U ovom dijelu nastavnik će upitati učenike: *Znate li što bi mogao značiti pojam socijalno discipliniranje? Ukoliko učenici ne znaju, nastavnik će postaviti sljedeća pitanja kako bi sami došli do odgovora: Možete li objasniti što se misli pod pojmom „discipliniranje“? Kako društvo može utjecati na ponašanje pojedinaca ili skupina? Potom će nastavnik objasniti da se pod pojmom socijalnim smatra društvenim. Možete li navesti primjere kada ste vi ili netko koga poznajete bili podvrgnuti socijalnom discipliniranju? Kako škole, mediji ili obitelj doprinose socijalnom discipliniranju? Na koje načine je Crkva mogla koristiti svoju moć za kontrolu društvenog ponašanja u ranonovovjekovnoj Engleskoj? Nakon razgovora s učenicima, nastavnik će učenicima objasniti kako je koncept socijalnog discipliniranja razvijen kao odgovor na potrebu razumijevanja složenih društvenih promjena u prijelazu iz srednjovjekovnog u moderno doba, i da taj koncept omogućava povjesničarima da bolje objasne kako su se društvene norme i ponašanja oblikovala kroz institucionalne procese. Te će dodatno pojasniti učenicima kako je socijalno discipliniranje proces kojim je ranonovovjekovna država težila kontrolirati ponašanje svojih podanika u različitim aspektima života i gotovo svim staležima, skupinama i profesijama, s ciljem da ih oblikuje u marljive, poslušne, sposobne i disciplinirane podanike. Potom će nastavnik podsjetiti učenike na povijesni izvor koji su čitali na prvom satu o siromašnima. Zatim će ih pitati: Što su vlasti*

radile s besposličarima i skitnicama? Kako su ih kažnjavali? Smatrate li to nekim oblikom socijalnog discipliniranja? Zašto da ili zašto ne? Što mislite, zašto su vlasti, Crkva i ostale institucije provodile socijalno discipliniranje? Što su time željele postići?

Aktivnost 3. Religijski stavovi prema prostituciji

Učenici će pročitati povijesni tekst 1 o stavu Martina Luthera prema prostituciji. Budući da je Engleska prešla na protestantizam, važno je da učenici shvate kako su se religijski stavovi o prostituciji mogli odraziti na društvene stavove i norme toga doba. Nakon čitanja tekstova, učenici će odgovarati na pitanja koja će im pomoći da prodube svoje znanje, dok će nastavnik nadopuniti informacije tamo gdje bude potrebno.

Povijesni tekst 1. Stav Martina Luthera prema prostituciji

Norberg, Kathryn, *The Body of the Prostitute: Medieval to modern*, str, 395-396. Prilagođen tekst

Od samog početka, protestanti su osuđivali prostituciju. Martin Luther...to je činio bez ikakvih oklijevanja. On je prostitutke nazivao „ubojicama ili još gorim trovačima“ i sugerirao da ih treba mučiti i „lomiti na kotaču“. „To je nekršćanski...da se javne kuće toleriraju među kršćanima“, za koje je Luther primijetio da su „svi kršteni u čednost“. Luther je naglašavao da je brak jedini lijek za požudu, kao što je to i sam sveti Pavao tvrdio. „Svakako znam“, pisao je Luther, „što neki kažu o tome... da bi bilo teško okončati to, da je bolje imati takve kuće nego dovoditi u sramotu udate žene ili djevice“. Što se tiče prostitucije, Luther je zagovarao strogu zabranu.

Pitanja: *Kako je Luther opisao prostitutke i što je predlagao kao kaznu za njih? Kako biste opisali Lutherov pristup rješavanju problema prostitucije? Koji su bili Lutherovi argumenti protiv toleriranja prostitucije? Kako su stavovi Martina Luthera prema prostituciji utjecali na društvo u njegovo vrijeme, posebice u Engleskoj? Prisjetite se kako smo na prethodnom satu razgovarali o tome kako je religija bila neodvojiva od građanskog identiteta. Kako su Lutherovi vjerski stavovi prema prostituciji mogli utjecati na oblikovanje građanskog identiteta i društvenih normi u tadašnjem društvu?*

Aktivnost 4. Sudjelovanje institucija u procesu socijalnog discipliniranja

Nastavnik će pitati učenike: *Što mislite, koje su to institucije sudjelovale u procesu socijalnog discipliniranja u ranonovovjekovnoj Engleskoj? Zašto te institucije? Nastavnik će učenicima objasniti kako su od 16. stoljeća osnivane su korektivne kuće ili popravni domovi, koji su u Engleskoj nazivani „bridewell“. Palača Bridewell u Londonu isprva je služila kao*

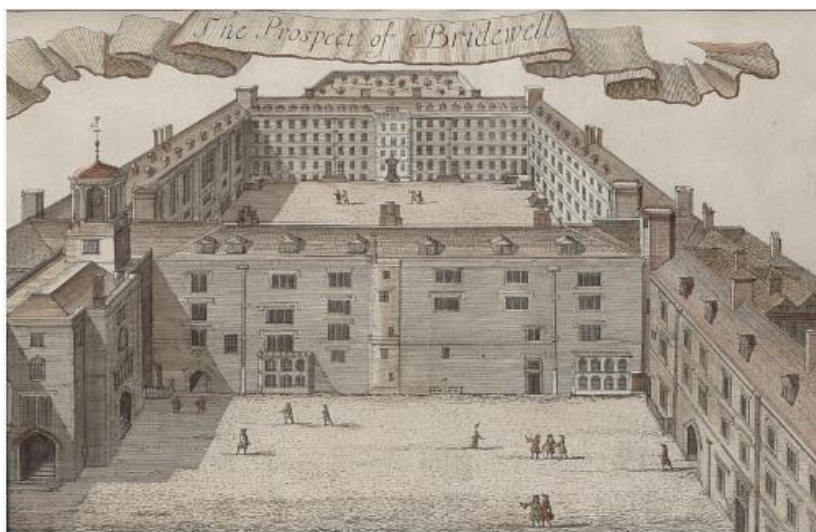
hospital/hospicij za prosjake, lutalice i prostitutke, a kasnije je uglavnom služila za progon onih koji su se bavili plaćenim ili neplaćenim seksualnim poslovima. Bridewell je zapravo imao za cilj reformirati svoje zatvorenike disciplinom, uključujući fizičke kazne i teški rad. Zatim, učenici će pročitati povijesni tekst 2 i proučiti slike 9 i 10 o londonskom Bridewellu kako bi stekli uvid u to kako je Bridewell izgledao i kako su se provodile neke reformacijske metode. Nakon čitanja tekstova, učenici će odgovarati na pitanja koja će im pomoći da prodube svoje znanje, dok će nastavnik nadopuniti informacije tamo gdje bude potrebno.

Povijesni tekst 2.

Mowry, Melissa, London's Bridewell: Violence, prostitution, and questions of evidence, str. 216-217. Prilagođen tekst

U svojoj osamnaestodijelnoj mjesečnoj publikaciji, The London Spy (1698–1700), Edward Ward, koji je posjetio i muške i ženske odjele londonskog Bridewella, osudio je način na koji su polugole žene bile javno bičevane. Stup za bičevanje u tom Bridewellu podignut je 1699. godine kako bi gledatelji imali bolji pogled. Za Warda, javna sfera predstavljena provođenjem pravde u Bridewellu postaje prostor „srama i skandala.“ „Stigma javnog bičevanja nikada se ne može izbrisati, čak ni najuzornijim ponašanjem nakon toga. Zbog te sramote, kreposni i dobri ljudi uvijek izbjegavaju takve osobe - neće ih zaposliti kao sluge niti ih prihvatiti kao društvo. Boje se za svoju imovinu i reputaciju. Na kraju, siromašna žena zbog potrebe završava u društvu loših ljudi i prisiljena je živjeti u lošem okruženju.“

Slika 9. Pogled na Bridewell iz djela Johna Strypea

Izvor: *London Lives 1690. – 1800. – Crime, Poverty, and Social Policy in the Metropolis*, Bridewell Prison and Hospital, dostupno na: <https://www.londonlives.org/static/Bridewell.jsp> (stranica posjećena

18. srpnja 2024.)

Slika 10. Prostorija za prekršitelje u Bridewellu

Izvor: Izvor: *London Lives 1690. – 1800. – Crime, Poverty, and Social Policy in the Metropolis*,
Bridewell Prison and Hospital, dostupno na: <https://www.londonlives.org/static/Bridewell.jsp>
(stranica posjećena 18. srpnja 2024.)

Pitanja: Što Edward Ward kritizira u svojoj publikaciji *The London Spy* u vezi s tretmanom žena u Bridewellu? Koji su etički problemi povezani s praksom javnog bičevanja koje opisuje Ward? Kako bi današnje društvo reagiralo na takve metode kazne? Kako društvena stigma može utjecati na sposobnost žena da se uklope u društvo nakon što su kažnjene. Razmislite o dugoročnim posljedicama koje Ward spominje. Kako vam se čini vanjski izgled zgrade na prvoj slici? Na što vas podsjeća? Mislite li da ova zgrada izgleda poput zatvora? Zašto? Kako biste opisali unutrašnjost prostorije i ljude prikazane na drugoj slici? Koje aktivnosti su prikazane na ovim slikama? Na temelju onoga što vidite na slikama, kakvi su bili uvjeti života u ovim institucijama? Nastavnik će objasniti učenicima kako nije bilo nečuveno da prekršitelj bude bačen u Bridewell i zaboravljen. Bolesti su bile toliko raširene da su župni službenici pa čak i neki suci molili za prijevremeno puštanje zbog lošeg zdravlja.

Aktivnost 5. Život Mary Knight

Nastavnik će učenicima podijeliti isprintane papire s povijesnim tekstom 3 o životu Mary Knight. Život Mary Knight predstavlja tipičan primjer žene koja je bila uključena u ovu djelatnost. Nakon što učenici pročitaju tekst, nastavnik će ih potaknuti na raspravu postavljanjem sljedećih pitanja: *Koji su ekonomski i socijalni faktori natjerali Mary Knight da se okrene prostituciji i krađi? Zašto je bilo važno za Mary i Margaret Hopkins da „mole za*

svoje trbuhe“? Što nam to govori o tretmanu trudnica u pravosudnom sustavu tog doba? Nastavnik će objasniti kako u nekim Bridewellima muškarci nisu bili odvojeni od žena te kako su neke žene koje su čekale suđenje za ozbiljniji zločin željele ostati trudne u nadi da će ih trudnoća poštedjeti smrtne kazne. Što nam priča Mary Knight govori o ulozi žena u društvu tog vremena?

Povijesni tekst 3.

Život Mary Knight

Propala zbog lošeg braka, Mary Knight tvrdila je da se okrenula prostituciji i krađi kako bi „se spasila od gladi“.

Mary Knight rođena je oko 1685. godine. Vjerojatno siročić, odgojio ju je njezin ujak. Početkom 1700-ih preselila se u London i postala šegrt ribarice, gdje je radila sedam godina. Započela je svoj posao i ubrzo se udala za mornara „koji se pokazao kao loš muž“ i koji ju je doveo do siromaštva. Tvrdila je da ju je siromaštvo natjeralo da krene „pogrešnim putem“.

Prvi dokazi o njezinoj prostituciji pojavili su se 19. listopada 1705. kada je poslana u Bridewell na prisilni rad zbog toga što je bila „razvratna osoba“ i „obična noćna šetačica“. Ubrzo se vratila u Bridewell, ponovno poslana 5. studenog iste godine jer je „uhvaćena s nepoznatim muškarcem u pivnici u privatnoj sobi, a muškarac je priznao pred Sir Richardom da ju je pokupio na ulici“. U tom trenutku poslana je u bolnicu sv. Bartolomeja na liječenje „njezinog žalosnog stanja, gotovo potpuno pojedenog od teške bolesti“ (spolno prenosive bolesti), vraćajući se u Bridewell nakon ozdravljenja.

Nakon toga nestaje iz zapisa gotovo deset godina. Moguće je da su se ekonomske okolnosti poboljšale, pa nije morala ponovno pribjegavati prostituciji, ili da ju je odvratilo neugodno liječenje koje je primila zbog spolne bolesti.

Međutim, situacija se promijenila 1715. godine. U siječnju 1716. priznala je:

„Da je posljednjih 12 mjeseci bila vrlo raskalašena žena, noćna šetačica itd. i da je zavedila mnoge mladiće i druge koje je sreća na svom putu i mogla nagovoriti da pođu s njom: Da je, ponekad uhvaćena od strane straže, odvedena u Bridewell, odakle (nakon lagane kazne) bila puštena, ali ne i reformirana, vraćala se svom prijašnjem poročnom životu.“

U skladu s tim, pojavljuje se na popisima zatvorenika...i popravnoj kući...tri puta 1715., u veljači, svibnju i rujnu. Svaki put bila je puštena kada su se sesije sastale i naloženo joj je da plati naknadu za puštanje od jednog ili dva šilinga.

U siječnju 1716., Mary, zajedno s Margaret Hopkins, bila je optužena za krađu devet gvineja i četrnaest šilinga od Williama Canea, mornara, 10. prosinca 1715. Cane je tvrdio da mu je, dok se vraćao kući pomalo pijan, Mary ponudila da ga odvede kući, ali ga je umjesto toga odvela u...tavernu... gdje je zaspao i ona ga je opljačkala.

Nakon što su priznale svoje zločine pred sucem, obje žene su proglašene krivima i osuđene na smrt. Obje su „molile za svoje trbuhe“, ali samo je Hopkins proglašena trudnom od strane porote..., i Knightova kazna je potvrđena. Smaknuta je...u petak, 27. siječnja 1716. godine.¹²¹

Aktivnost 6. Primjer kazne prostitutki

U ovom dijelu učenici će pomoću povijesnog teksta 4. i slike 11. analizirati primjer jedne od kazni koja se primjenjivala na prostitutkama.

Povijesni tekst 4.

McEnery, A. i Baker, H., *Corpus Linguistics and 17-th Century prostitution*, str. 48.

Prostitutke su također ponekad bile grupirane s ženama koje su remetile mir pod kategorijom „svadljivica“. Česta kazna za ovu vrstu prekršaja bila je cucking-stool za koji bi nesretna žena bila vezana, ili ispred svog doma ili na mjestu gdje je navodno počinila zločin.

¹²¹ *London Lives 1690. – 1800. – Crime, Poverty, and Social Policy in the Metropolis*, Mary Knight, c.1685 – 1716. dostupno na: <https://www.londonlives.org/static/KnightMary.jsp> (stranica posjećena 18. srpnja 2024.)

Slika 11. *Cucking-stool* u upotrebi, oko 1700. godine.

Izvor: Kermode, Jenny i Walker, Garthine (ur.), *Women, crime and the courts in early modern England*, str. 92.

Pitanja: Što vidite na ovoj slici? Što rade ljudi na slici? Na čemu sjedi žena? Iznad čega sjedi žena? Što mislite kako je funkcionirao *cucking-stool*? Kako bi javno poniženje utjecalo na žene koje su bile kažnjene na ovaj način? Kako bi to utjecalo na njihov status i odnose u zajednici? Što mislite kako bi u današnje vrijeme društvo reagiralo na ovakvu vrstu kazne? Bi li bila prihvatljiva ovakva vrsta kazne? Zašto da ili zašto ne?

Aktivnost 7. Stavovi vladara dinastije Tudor i Stuart prema prostituciji

Nastavnik će učenicima podijeliti isprintane papire s povijesnim tekstom o stavovima nekih vladara dinastije Tudor i Stuart. Nakon čitanja, nastavnik će učenicima postaviti pitanja: *Kako su se metode kažnjavanja prostitucije mijenjale od vladavine Henrika VIII. do vladavine Cromwella? Što te promjene govore o društvenim i političkim stavovima prema prostituciji u različitim razdobljima? Jesu li se mjere pooštrile ili nisu? Koje etičke probleme vidite u metodama kažnjavanja prostitutki tijekom vladavina Tudora i Stuarta? Kako bi se te metode usporedile s današnjim pristupima? Što mislite, koji su bili glavni motivi za uvođenje tako strogih kazni za prostituciju?*

Povijesni tekst 5.

McEnery, A. i Baker, H., *Corpus Linguistics and 17-th Century prostitution*, str. 44-54. Prilagođen tekst

Henrik VIII. bio je odlučan u iskorjenjivanju prostitucije. Godine 1513. naredio je žigosanje vrućim željezom po licu svakoj ženi uhvaćenoj u prodaji tijela vojnicima.

Kraljica Marija I., 1553. godine, naredila je kažnjavanje prostitutki i vlasnika bordela u kavezima, stubovima srama i klupama za kažnjavanje, što je izazvalo strah među ljudima. Prostitutke su bile vođene u kolicima, gdje su bile podložne fizičkim napadima, a neke su umrle od povreda. Prostitutke bi također mogle biti vođene u kolicima kao dodatno društveno odvracanje, i tijekom tog razdoblja, kazna je postala znatno opasnija. Gomile bi okruživale kolica lupajući metalnim zdjelama, a u nekim slučajevima, prijestupnica bi bila bičevana. Vožnja u kolicima mogla je rezultirati smrću: 1599. godine, Philip Gawdy je izvijestio: „Postoje teške vijesti iz Bridewella. Jer Mall Neuberry i Mall Digby su vođene u kolicima tri dana zaredom, kada je jedna od njih zamalo ubijena udarcem kamena u čelo.“

Elizabeta I, Godine 1565., vlasti su naredile da se ponovne prijestupnice koje su već provele vrijeme u Bridewellu, obriju, bičuju i zatvore.

James I. 1604. godine uveo je zakon koji je crkvenim starješinama nalagao prijavu seksualnih prijestupa, a kazne su uključivale hodanje u nedjeljnoj župnoj procesiji, noseći bijelu plahtu i svijecu.

Godine 1641., uoči Građanskog rata, kazna za prostitutke obično se sastojala od bičevanja i kratkog boravka u zatvoru. Međutim, ovo ublažavanje napušteno je tijekom Građanskog rata i stavovi su postali stroži u svjetlu konačnog trijumfa puritanaca. Oni koji su proglašeni krivima za vođenje bordela trebali su biti bičevani i osuđeni na tri godine zatvora. Ako bi nastavili s istim poslom nakon puštanja, izgubili bi život.

Za vrijeme Cromwellovog vodstva, bordeli su zatvarani, a prostitutke su bile strogo kažnjavane. Kazališne predstave i druge zabave bile su zabranjene, a kazališta rušena. Glumci koji su nastavili nastupati bili su javno bičevani, a svatko tko je uhvaćen u prisustvu kazališne predstave bio je teško novčano kažnjen.

U kasnim desetljećima 17. stoljeća, prostitutke osuđene za krađe bile su transportirane u američke kolonije, što je smatrano strašnijom kaznom od vješala.

Na kraju sata, učenici će imati zadatak napisati esej u kojem će odgovoriti na pitanje: *Kako su kaznene politike, religijski utjecaji i socijalno discipliniranje oblikovali živote prostitutki u ranonovovjekovnoj Engleskoj?* U eseju će koristiti sljedeća pitanja kao smjernice:

1. *Kako su se kaznene politike prema prostituciji mijenjale tijekom različitih vladavina, i što te promjene govore o društvenim i političkim stavovima tog vremena?*

2. *Na koji način su religijski stavovi, poput onih Martina Luthera, utjecali na oblikovanje društvenih normi i zakona u Engleskoj?*
3. *Kako su socijalne institucije poput Bridewella koristile discipliniranje za kontrolu marginaliziranih skupina, i koji su bili etički problemi povezani s tim praksama?*
4. *Kako su ograničene mogućnosti za obrazovanje i zapošljavanje utjecale na živote žena u ranonovovjekovnoj Engleskoj, i kako je to povezano s pojavom prostitucije?*
5. *Na koji su način politički i religijski konteksti oblikovali zakone i kazne za prostituciju, i kako su te kazne utjecale na živote žena?*

Nakon pisanja eseja, neki od učenika će imati priliku pročitati svoje radove pred razredom.

Slika 12. Primjer učeničkih bilješki

Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj

Marginalizacija – proces postavljanja pojedinca ili skupine na položaj s ograničenom društvenom važnošću.

Socijalno discipliniranje – utjecaj društva na ponašanje pojedinaca ili skupina kroz institucionalne procese. U ranonovovjekovnoj Engleskoj socijalno discipliniranje često je uključivalo elemente fizičkog mučenja javnog sramoćenja, čime su vlasti nastojale kontrolirati društveno ponašanje i održavati moralne norme vremena

Martin Luther – strogi stavovi protiv prostitucije, zagovarao zabranu i stroge kazne

Bridewell – korektivne kuće za prosjake, lutalice i prostitutke

Mary Knight – primjer žene koja se okrenula prostituciji i krađi zbog lošeg braka i siromaštva.

-Tijekom vladavine dinastija Tudor i Stuart, prostitutke su bile podvrgnute strogim i javnim kaznama koje su imale za cilj ne samo kažnjavanje pojedinaca već i odvraćanje drugih od sličnih ponašanja. |

5. Zaključak

Ovim radom nastojala sam doprinijeti novoj i svježoj perspektivi poučavanja povijesti. Osmisliti nastavu o temi prostitucije i socijalnog discipliniranja u ranonovovjekovnoj Engleskoj bilo je izazovno, ali u konačnici izuzetno zanimljivo i uspješno.

Ovaj rad dokazuje važnost integracije društvene povijesti u nastavu povijesti, jer omogućuje učenicima da shvate širi kontekst društvenih, političkih, ekonomskih i religijskih procesa. Integracija različitih domena, poput društva, politike, ekonomije i religije, u proučavanju povijesti pokazala se korisnijom nego kad se svaka domena proučava zasebno. Kada se povijest poučava putem multidisciplinarnog pristupa, učenici stječu dublje i sveobuhvatnije razumijevanje prošlosti. Učenici se pomoću ove teme susreću s pitanjima moralnosti, pravde, društvene isključenosti i odnosa moći, što je važno za njihov razvoj kao svjesnih i odgovornih građana. Povezivanje povijesti s aktualnim društvenim pitanjima, poput marginalizacije određenih skupina, produbljuje njihovu svijest o trajnim društvenim izazovima. Ovo je posebno važno jer pomaže učenicima da prepoznaju kontinuirane obrasce diskriminacije i nepravde u društvu te ih potiče na aktivno sudjelovanje u društvenim promjenama.

Preporučujem da se slične teme češće uključuju u nastavni plan i program povijesti, jer omogućuju učenicima da bolje razumiju društvene, političke i ekonomske strukture tijekom različitih povijesnih perioda. Na taj način se ne samo obogaćuje njihovo znanje, već se potiče i njihova sposobnost analize i interpretacije povijesnih i suvremenih događaja. Nadam se da će ovaj rad poslužiti kao inspiracija i smjernica drugim nastavnicima u oblikovanju nastave povijesti. Integracijom različitih područja i koncepata možemo samo obogatiti nastavni sadržaj i potaknuti učenike na aktivnije sudjelovanje u procesu učenja.

6. Sažetak

U ovom diplomskom radu iznosi se prijedlog obrade nastavne teme *Prostitucija i socijalno discipliniranje u ranonovovjekovnoj Engleskoj* koja je namijenjena učenicima drugog razreda gimnazije. Tema se sastoji od tri nastavna sata, koji su podijeljeni na proučavanje političkog, ekonomskog, društvenog i religijskog konteksta Engleske u 16. i 17. stoljeću, te detaljniju analizu prostitucije i socijalnog discipliniranja u tom periodu. Cilj ovog rada je objasniti suvremene historiografske spoznaje o prostituciji i procesu socijalnog discipliniranja u ranonovovjekovnoj Engleskoj te ih integrirati u nastavu povijesti. Rad naglašava važnost uključivanja društvene povijesti u nastavu, omogućujući učenicima da steknu sveobuhvatno razumijevanje šire društvene, političke, religijske i ekonomske strukture prošlih razdoblja. Integracija povijesnih tema s aktualnim društvenim pitanjima produbljuje svijest učenika o trajnim društvenim izazovima, poput marginalizacije i diskriminacije, te ih potiče na aktivno sudjelovanje u društvenim promjenama. Ovaj prijedlog također može poslužiti kao inspiracija budućim nastavnicima koji žele obraditi slične teme.

Ključne riječi: prostitucija, socijalno discipliniranje, rani novi vijek, Engleska

7. Summary

This thesis presents a proposal for the teaching topic *Prostitution and Social Discipline in Early Modern England*, designed for a second-year high school students. The topic is divided into three lessons, focusing on the political, economic, social, and religious context of England in the 16th and 17th century, along with a detailed analysis of prostitution and social discipline during that period. This thesis aims to elucidate contemporary historiographical insights on prostitution and the process of social discipline in early modern England and integrate these into the History class. The paper emphasizes the importance of including social history in education, enabling students to understand the broader social, political, religious, and economic structures of past eras. Integrating historical themes with contemporary social issues deepens students' awareness of ongoing social challenges, such as marginalization and discrimination, and encourages them to participate in social change actively. This proposal also serves as an inspiration for future educators who wish to explore similar topics.

Keywords: prostitution, social discipline, early modern period, England

8. Bibliografija

1. Birin, Ante i dr., *Povijest 2 – udžbenik iz povijesti za drugi razred gimnazije*, 2. izdanje, Zagreb: Alfa, 2021.
2. Brimacombe, Peter i Royston, Angela, *Life in Stuart England*, The Pitkin Guide, 2003.
3. Ditmore, Melissa Hope, *Encyclopedia of Prostitution and Sex Work*, vol. 1 i 2, Westport: Greenwood Press, 2006.
4. Eaton, David, *World History through Case Studies: Historical Skills in Practice*, London: Bloomsbury Academic, 2019.
5. Forgeng, Jeffrey, *Daily life in Stuart England*, Greenwood Press, 2007.
6. Griffiths, Paul, *Lost Londons: Change, Crime, and Control in the Capital City, 1550–1660*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
7. Haigh, Christopher, *English Reformations Religion: Politics, and Society under the Tudors*, Oxford University Press, 2012.
8. Harrison, William, *The Description of England, 1587.*, zapis iz Stroud, Angus, *Stuart England*, London i New York: Routledge, 1999.
9. Hsia, R. Po-chia, *Social discipline in the reformation: Central Europe, 1550-1750*, London i New York: Routledge, 1989.
10. Ingram, Martin, *Church Courts, Sex and Marriage in England, 1570–1640*, Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
11. Kermode, Jenny i Walker, Garthine (ur.), *Women, Crime and the Courts in Early Modern England*. UCL Press, 1994.
12. Koren, Snježana, *Čemu nas uči povijest? Nastava povijesti, ideje o učenju/poučavanju i ishodi učenja*, Zagreb: Profil International, 2014.
13. Morris, Alan Terance, *Europe and England in the Sixteenth Century*, London i New York: Routledge, 2003.
14. Norberg, Kathryn, *The Body of the Prostitute: Medieval to modern*, u Toulalan, Sarah i Fisher, Kate (ur.), *The Routledge History of Sex and the Body – 1500 to the Present*, London i New York: Routledge, 2013.
15. Oestreich, Gerhard (1981), *Neostoicism and the early modern state*, ur. Elliott, J. H. i Koenigsberger, G. H., Cambridge: Cambridge University Press, 1. izdanje, 2008.
16. Seixas, Peter i Morton, Tom, *The Big Six Historical Thinking Concepts*, Nelson Canada ELHI, 2012.

17. Spierenburg, Pieter (1991), *The Prison Experience: Disciplinary Institutions and Their Inmates in Early Modern Europe*, revidirano izdanje, Amsterdam University Press, 2007.
18. Stroud, Angus, *Stuart England*, London i New York: Routledge, 1999.
19. Toulalan, Sarah i Fisher, Kate, *The Routledge History of Sex and the Body: 1500 to the Present*, London and New York: Routledge, 2013.
20. Völker-Rasor, Anette (ur.), *Rani novi vijek*, Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2016.
21. Wagner, A. John i Schmid, Walters Susan (ur.), *Encyclopedia of Tudor England*, California: ABC-CLIO, LLC, vol. 1, 2012.
22. Wiesner-Hanks, Merry, *Christianity and sexuality in the early modern world*, New York: Routledge, 2000.
23. Williams, Penry, *Life in Tudor England*, New York: Putnam, 1973.

Online izvori

1. Amnesty International, *Sex workers' rights*, 2023., dostupno na: <https://www.amnestyusa.org/issues/gender-sexuality/sex-work-rights/> (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
2. Antolić, Marija, *Analiza pitanja i zadataka u udžbenicima povijesti za šk. god. 2019./2020. izrađenima prema kurikulumu nastavnoga predmeta Povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*, Diplomski rad, Zagreb, 2021., dostupno na: <https://repositorij.ffzg.unizg.hr/en/islandora/object/ffzg%3A4709/datastream/PDF/view> (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
3. Detling, Denis; Peklić, Ivan; Samaržija, Zdenko, *Tragovi 2 – udžbenik povijesti u drugom razredu gimnazije*, 3. izdanje, Zagreb: Školska knjiga, 2024., dostupno na: <https://www.e-sfera.hr/prelistaj-udzbenik/38d52272-1e37-4f12-8509-06432051ce8f> (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
4. Glučina, Martina; Ristić, Vedran; Turk-Presečki, Valerija, *Zašto je Povijest važna? 2 - udžbenik povijesti za drugi razred gimnazije*, 1. izdanje, Zagreb: Profil Klett, 2020., dostupno na: <https://hr.izzi.digital/DOS/10180/20339.html> (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
5. Gračanin, Hrvoje; Perić, Hrvoje; Tomorad, Mladen, *Svijet prije nas – Povijest 2 – udžbenički komplet za povijest u drugom razredu gimnazije*, 1. izdanje, Zagreb: Meridijan,

- 2020., dostupno na: https://issuu.com/meridijani-izdavac/docs/povijest_2_gim_issuu (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
6. Houston-Goudge, Sydney, *Common Woman to Commodity: Changing Perceptions of Prostitution in Early Modern England, c. 1450-1750*, Diplomski rad, Nova Scotia: Dalhousie University Halifax, 2011., dostupno na: <https://dalspace.library.dal.ca/bitstream/handle/10222/14359/Houston-Goudge,Sydney,MA,HIST,December2011.pdf?sequence=1> (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
 7. Karbić, Damir, „Marginalne grupe u hrvatskim srednjovjekovnim društvima od druge polovine XIII. do početka XVI. stoljeća: (postavljanje problema i pokušaji rješavanja)“, *Historijski zbornik*, vol. 44., br. 1, 1991. dostupno na: https://www.academia.edu/4047201/Marginalne_grupe_u_hrvatskim_srednjovjekovnim_dru%C5%A1tvima_od_druge_polovine_XIII_do_po%C4%8Detka_XVI_stolje%C4%87a_Marginal_Groups_in_Croatian_Medieval_Societies_from_the_Second_Half_of_the_Thirteenth_to_the_Beginning_of_the_Sixteenth_Century (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
 8. *Kazneni zakon, Prostitucija, članak 157*, dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon> (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
 9. *Kurikulum nastavnog predmeta povijest za osnovne škole i gimnazije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019., dostupno na: https://skolazavot.hr/wp-content/uploads/2020/06/POV_kurikulum.pdf (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
 10. London Lives 1690. – 1800. – *Crime, Poverty, and Social Policy in the Metropolis, Bridewell Prison and Hospital*, dostupno na: <https://www.londonlives.org/static/Bridewell.jsp> (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
 11. London Lives 1690. – 1800. – *Crime, Poverty, and Social Policy in the Metropolis, Mary Knight, c.1685 – 1716.*, dostupno na: <https://www.londonlives.org/static/KnightMary.jsp> (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
 12. Marinović, Marijana, *Nastava povijesti usmjerena prema ishodima učenja - metodički pristup za nastavnike povijesti*, str. 66-67., dostupno na: https://www.karaman-design.com/images/print/Nastava_povijesti.pdf (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)

13. McEnery, Anthony i Baker, Helen, *Corpus Lingusitics and 17-th Century prostitution*, London: Bloomsbury Publishing, 2017., dostupno na: <https://core.ac.uk/download/334590785.pdf> (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
14. Mowry, Melissa, *London's Bridewell: Violence, prostitution, and questions of evidence*, u Ward, Josph P. (ur.), *Violence, Politics, and Gender in Early Modern England*, New York: Palgrave Macmillan, 2008., dostupno na: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/47108/1/50.Joseph%20P.%20Ward.pdf> (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
15. Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Psihologije za gimnazije u Republici Hrvatskoj, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_155.html (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
16. Škola za život, „Međupredmetne teme“, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
17. Stradling, Robert, *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*, Zagreb: Srednja Europa, 2003., dostupno na: https://fhs.hr/_download/repository/Nastava%20europske%20povijesti%2020.%20stoljec a.pdf (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
18. Tobok, Slavica, „Prostitucija kroz povijest“, *Epulon*, Časopis studenata povijesti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, vol. 5., br. 5, 2007., dostupno na: [http://ipd-ssi.hr/Epulon/Gotov%20Epulon%205/Priprema%20za%20tisak/56.\)%20Slavica2.doc](http://ipd-ssi.hr/Epulon/Gotov%20Epulon%205/Priprema%20za%20tisak/56.)%20Slavica2.doc) (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
19. Tomas, Domagoj, „Doprinos škole Anala historiografiji“, *Essehist*, vol. 2, br. 2, 2010., str. 94-95., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/67886> (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
20. Vrcelj, Sofija, Kušić, Siniša i Zovko, Anita, „NEODRŽIVOST TRADICIONALNOG OBRAZOVANJA U SUZBIJANJU MARGINALIZACIJE.“ *Život i škola*, vol. LXV, br. 1-2, 2019., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/233553> (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)
21. Wheeler, Heather Y., „The Stews in Tudor England“, dostupno na: https://www.tudor nation.com/the-stews/?utm_content=cmp-true (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)

22. Željko, Darija, „Problem prostitucije i njezina zakonska regulacija u europskom okruženju do prve polovine 20. stoljeća“, *Pravnik*, vol. 50., br. 100, 2016., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/257932> (stranica posljednji put posjećena 25. srpnja 2024.)